

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2009

Bc. Jiří Chromec

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Trávení volného času jako faktor kriminality mládeže

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Plšková

Vypracoval:

Bc. Jiří Chromec

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Trávení volného času jako faktor kriminality mládeže“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Olomouc 28. 2. 2009

.....
Bc. Jiří Chromec

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Jiří Chromec

OBSAH

Úvod	1
1. Kriminalita mládeže	3
1.1 Definování základních pojmů	4
1.2 Specifické prvky a struktura kriminality mládeže	7
1.3 Příčiny delikventního chování mládeže	12
1.4 Motivace k páčání trestných činů	16
1.5 Systém prevence kriminality	18
1.6 Dílčí závěr	24
2. Volný čas	25
2.1 Pojem a definice volného času	26
2.2 Aktivní využívání volného času	30
2.3 Úloha rodiny a školy	32
2.4 Instituce pro volnočasové aktivity	35
2.5 Pasivní trávení volného času	39
2.6 Vybrané negativní způsoby trávení volného času	42
2.6.1 Požívání alkoholu dětí a mládeže	44
2.6.2 Vliv masmédií	46
2.7 Dílčí závěr	49
3. Analýza vývoje kriminality a způsobu trávení volného času dětí a mládeže v České republice	51
3.1 Vývoj celkové kriminality	51
3.2 Vývoj kriminality dětí a mládeže	55
3.3 Změny ve způsobu trávení volného času	57
3.4 Dílčí závěr	66
4. Volnočasové aktivity mládeže v současnosti, jejich postoje k alkoholu a násilí prezentovanému v médiích	63
4.1 Metody šetření a hypotézy	64
4.2 Charakteristika výběrových souborů	65
4.3 Výsledky a jejich interpretace	66
Závěr	76
Resumé	79
Anotace	80
Seznam použité literatury	81
Seznam příloh	84

ÚVOD

Volný čas dětí a mládeže a jeho naplňování pozitivními aktivitami hraje velmi významnou roli při utváření osobnosti mladého člověka a při jeho pozitivní socializaci. Důsledkem snížení kvality společenské péče o volný čas mladé generace je v mnoha případech i nárůst negativních společenských jevů, tedy i kriminality. Ale naopak, pokud dětem a mládeži zabezpečíme kvalitní trávení volného času, můžeme tím, i když jen do určité míry, kompenzovat případné nedostatky rodinného prostředí nebo školského systému.

V této souvislosti vidím obrovský prostor pro sociální pedagogiku, zejména při výchovném působení ve volném čase, vytváření nabídky hodnotných volnočasových aktivit, poradenské činnosti týkající se volného času a vůbec při výchově ke zdravému životnímu stylu, osvojení si pozitivního sociálního chování, odmítání všech forem sebedestrukce a porušování zákona.

Takto zvolené téma mojí práce je částečně důsledkem mého povolání. Jako policista poměrně často přicházím do styku s pachateli trestné činnosti z řad dětí a mládeže. V drtivé většině případů se jedná o majetkovou trestnou činnost, tedy zejména krádeže věcí z vozidel, krádeže vloupáním, poškozování cizí věci apod. Jako pohnutku svého jednání v první řadě uvádějí zisk, touhu po penězích, to asi nikoho z nás nepřekvapí, co ale považuji za alarmující, že hned na druhém místě je to nuda, touha zpestřit si volný čas něčím vzrušujícím, jak oni říkají adrenalinovým. Samozřejmě jsem si kladl otázku, čím je to způsobeno, že naše mládež krade z nudy? I já vychovávám dvě děti, které budou už zanedlouho trávit mnohem více svého volného času mimo rodinu se svými kamarády. Jak mám zabránit tomu, aby se i ony dostaly do stejné situace? I na tyto otázky budu hledat odpovědi ve své práci.

V teoretické části práci chci postihnout podstatné informace vážící se ke sledované problematice a seznámit se s důležitými kroky, které byly v tomto směru vykonány. Toho má být dosaženo studiem a analýzou aktuální literatury na dané téma.

Cílem první kapitoly je definovat výchozí pojmy související s kriminalitou, popsat specifické prvky kriminality mládeže, tedy zejména čím se liší od trestné činnosti dospělých, zamyslet se nad příčinami delikventního chování mladých lidí a jejich motivací k páchání trestné činnosti a v neposlední řadě se také obeznámit s fungováním systému prevence kriminality v České republice.

Ve druhé kapitole vysvětlím, co vlastně pojem volný čas znamená, jak na něj bylo nahlíženo v minulosti a jak je tomu dnes. Zamyslím se nad úlohou rodiny a školy při podpoře dětí a mládeže k aktivnímu využívání volného času. Dále se zde budu podrobněji věnovat některým negativním způsobům trávení volného času mladé generace, zvláště se zaměřím na požívání alkoholu dětmi a mládeží a nadměrné sledování televize.

Ve třetí kapitole mám v úmyslu analyzovat vývoj celkové kriminality i kriminality dětí a mladistvých, a to od roku 1990 do současnosti, najít vysvětlení proč kriminalita dětí od roku 2000 a kriminalita mladistvých od roku 1997, má sestupnou tendenci, popsat změny ve způsobu trávení volného času mladých lidí, ke kterým došlo po roce 1990 v naší zemi a pokusit se tyto změny dát do souvislosti s vývojem kriminality dětí a mládeže.

V praktické části práce chci zjistit frekvenci konkrétních volnočasových aktivit mládeže, jejich postoje k požívání alkoholických nápojů a k násilí prezentovanému v médiích. Za tímto účelem jsem vytvořil dotazník, který jsem předložil středoškolákům ve věku 15-18 let, a také skupince dětí umístěných v dětském diagnostickém ústavu. Výsledky tohoto šetření by mi měly pomoci ověřit některé mé předpoklady, tedy zejména, že nejfrekventovanějšími volnočasovými aktivitami středoškoláků jsou sledování televize, práce s počítačem a poslech hudby, naopak nejméně čtou knihy a aktivně sportují, v televizi nejraději sledují akční filmy a zábavné pořady. Násilí prezentované v médiích nevnímají nijak negativně a nemyslí si, že by ovlivňovalo jejich chování. Poprvé ochutnají alkohol mezi devátým a dvanáctým rokem věku, až 50 procent z nich konzumuje alkohol minimálně jednou týdně, děti z diagnostického ústavu, před umístěním do ústavní péče, trávily svůj volný čas více v partách a návštěvami restaurací, kaváren, více než jejich vrstevníci. Výsledky mého šetření se pokusím porovnat s výsledky obdobných výzkumů prováděných Národním institutem dětí a mládeže MŠMT v devadesátých letech. Na základě zjištěných faktů pak budu moci popsat změny ve způsobu trávení volného času, ke kterým došlo v průběhu posledních zhruba deseti let.

1. KRIMINALITA MLÁDEŽE

Kriminalita je jev provázející každou společnost. Účinná kontrola kriminality je jednou ze základních funkcí demokratického státu. I v celosvětovém měřítku patří k prioritám v oblasti prevence kriminality zejména prevence dětské delikvence a kriminality mládeže. Úroveň trestné činnosti mládeže je určitým předobrazem budoucí kriminality dospělých pachatelů. Průzkumy veřejného mínění ukazují, že kriminalita mládeže patří mezi hlavní ukazatele, které občany znepokojují, není tedy náhodou, že právě mládež je v tomto směru v centru pozornosti.

Této problematice bylo od šedesátých let věnováno mnoho výzkumného úsilí, zabývali se jí L. Schubert, O. Osmančík, Z. Švancar, J. Neumann, K. Večerka a další. Mnoho odborné pozornosti je jí věnováno i v současné době, za všechny jmenujme například I. Zoubkovou, J. Zapletala či O. Novotného. Domnívám se však, že je i nadále potřeba se problémům s ní spojených věnovat.

Abychom mohli kriminalitě mládeže účinně předcházet, je třeba také znát základní pojmy, které s touto problematikou souvisí, její specifické prvky, příčiny delikventního chování mladistvých, motivaci k páčání trestných činů a způsoby prevence. I k tomu by měla přispět tato část práce.

1.1 Definování základních pojmů

Předmětem této práce je kromě jiného kriminalita mládeže. Jde o problematiku, která zasahuje do více disciplín. V následujícím přehledu se pokusím o terminologii výchozích pojmů.

Kriminalita a delikvence jsou pojmy, které mají mnoho společného. Kriminalita je veškeré páchaní přestupků nebo trestných činů. L. Klimeš definuje kriminalitu jako „zločinnost, tj. společenský jev, kterým se rozumí souhrn trestné činnosti v určité oblasti za určité období“.¹ I. Zoubková užívá také termínu zločinnost, blíže pak dodává, že jde o „úhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou stanoveny v trestních kodexech. V současné právní úpravě jsou to trestné činy (v průběhu minulých období to byly zločiny, přečiny, přestupky i provinění)“.²

Delikvence je považována za pojem mladší a širší, obecně označuje protiprávní jednání. Označuje také delikty, tedy skutky, které zahrnují odpovědnost za náhradu škody v občanském právu. Delikty jsou podle L. Klimeše „provinění, poklesky, porušení práva“.³ Do delikvence je ovšem zahrnována i prekriminalita.

„Prekriminalita jsou činy jinak trestné, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti a které, pokud by je spáchaly osoby starší, by byly považovány za trestné činy“.⁴ O prekriminalitu se tedy jedná v případě České republiky do dovršení patnácti let věku dítěte.

Za nejširší pojem je považován termín sociálně patologické jevy, protože toto označení zahrnuje poměrně široké spektrum pro společnost nežádoucích jevů. Jedná se zejména o problematiku rizik zneužívání návykových látek, virtuálních drog, patologického hráčství, problematiku šikany a násilí, vandalismu, zneužívání anabolik a léků, prostituci, sebevražednost, xenofobii, rasismus, anarchismus, útěky a toulky atd.

Z hlediska občanského práva se každý člověk stává občanem okamžikem narození a má tudíž způsobilost k právům a povinnostem. Právní status dítěte je definován s odkazem k věku. Právní normy používají v zásadě dva termíny. První termín - nezletilec, je užíván pro oblast práva soukromého. Zletilost, jako plná způsobilost osoby svým vlastním právním jednáním nabývat práv a zavazovat se,

¹ Klimeš, L. Slovník cizích slov. Praha: SPN, 1981, s. 405.

² Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 11.

³ Klimeš, L. Slovník cizích slov. Praha: SPN, 1981, s. 81.

⁴ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 11.

vzniká podle občanského zákoníku dosažením 18 let. Mezi právním statutem dítěte mladšího 15 let a adolescentem mezi 15-18 rokem věku není podstatný rozdíl. Zásadní rozdíly jsou však v oblasti trestního a přestupkového práva, neboť s věkovou hranicí 15 let je spojen vznik trestní (deliktní) odpovědnosti. Mladistvý - je tedy termín důsledně užívaný trestním (přestupkovým) právem pro věkovou skupinu 15 - 18 let.

Přestože primárně je nutné právní postavení dítěte odvozovat z práva ústavního (narozením se každá lidská bytost stává občanem určitého státu), je základ právního postavení dítěte tradičně odvozován z práva rodinného, kde jsou upraveny zásadní vztahy mezi rodiči a dětmi.⁵

„Mládež je ve společenských vědách spojována s různými věkovými kategoriemi na právu nezávislími. Nejširší rozpětí má pohled sociologický“. Kriminologická literatura pod pojem mládež zahrnuje tři věkové skupiny, děti ještě trestně neodpovědné, mladistvé a mladé dospělé.⁶ Je třeba uvést, že policie pod pojem mládež zahrnuje děti a mladistvé, nikoli mladé dospělé. Pod pojmem mládež vykazuje policie fyzické osoby od narození do dovršení osmnáctého roku života.

Dítě, tedy osoba mladší patnácti let, je terminologie užívaná trestným právem. Trestný řád používá definice „osoby, které pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné.“ Jde tedy o fyzické osoby před dovršením patnácti let věku. Zákon o rodině používá termín dítě mladší patnácti let. Policejní praxe používá pojem nezletilý, současná praxe státního zastupitelství pak pojem nedospělý. Dítě je pojem, používaný především Úmluvou o právech dítěte. Úmluva OSN chápe dětmi osoby nezletilé.

Mladistvý, jak jsem se již zmínil, je termín trestněprávní a označuje fyzickou osobu. Chmelík ji definuje jako „osobu ve věkové kategorii 15 – 18 let, která je trestně odpovědná ze zákona s jistým omezením (trestní odpovědnost mladistvého začíná spácháním trestného činu v den, který následuje po dni dovršení 15 let a končí v den dovršení 18. roku života)“.⁷

Postavení mladistvého je tedy vázáno na dobu trestného činu. Na trestání mladistvých se vztahuje zvláštní ustanovení i zvláštní způsob řízení a zachovává se, dokud pachatel nepřekročí 19. rok svého života.

„Nezletilý je fyzická osoba do osmnácti let věku, nebo která nenabyla zletilosti

⁵ <http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=21034253&...>

⁶ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 12.

⁷ Chmelík, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 16.

manželstvím“.⁸ Trestní právo termín nezletilý nepoužívá, avšak pomocně jej používá policejní praxe, v případě České republiky pro osoby mladší patnácti let.

Podle dnes platného občanského zákoníku se v České republice nabývá zletilosti dovršením osmnáctého roku. K tomuto okamžiku je fyzická osoba způsobilá v plném rozsahu svým jednáním nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Naproti tomu nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.

„Mladý dospělý je pojem používaný v kriminologické literatuře. Je to věková kategorie od 18 let výše. Horní hranice není chápána jednotně a je velmi volná“.⁹ Některé prameny uvádějí věkové rozmezí 18-25, I. Zoubková uvádí horní hranice 21, 24 a 30 let.

„Osoba blízká věku mladistvého je pojem právní, často však užívaný kriminologií; z pohledu počítání času je zpravidla vyjadřován jako časové období po dovršení 18. roku života, ve kterém lze fakultativně, za určitých podmínek, uplatnit zvláštní způsoby řízení proti mladistvému“.¹⁰ I. Zoubková uvádí, že věkem blízkým věku mladistvých je chápáno období mezi 18 a 19 rokem života fyzické osoby. „Pokud pachatel spáchal trestný čin v tomto věku, použije se při výměře trestu institut polehčující okolnosti a fakultativně se uplatní i zvláštní způsoby řízení proti mladistvému a specifika při výkonu trestu odnětí svobody a ochranné výchovy“.¹¹

Pro zjednodušení se budu držet terminologie používané Policií ČR, jako mládež tedy budu označovat osoby ve věku 0-18 let, dětmi pak osoby 0-15 let věku a mladistvými osoby ode dne, který následuje po dovršení 15 let do 18 let.

Dalším z důležitých termínů, který budu v práci používat, je prevence. Prevence je předcházení, ochrana, z právního hlediska je to „opatření, které má něčemu zabránit nebo proti něčemu chránit“.¹²

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje,

⁸ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 13.

⁹ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 13.

¹⁰ Chmelík, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 17.

¹¹ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 14.

¹² Klimeš, L. Slovník cizích slov. Praha: SPN, 1981, s. 597.

aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností, přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů. Podle tohoto zákona se tedy rozumí:

- a) protiprávním činem provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný,
- b) mládeží děti mladší patnácti let a mladiství,
- c) dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáčání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku,
- d) mladistvým ten, kdo v době spáčání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku,
- e) opatřeními výchovná opatření (§ 15 až 20), ochranná opatření (§ 21 až 23) a trestní opatření (§ 24 až 35); přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve smyslu trestního zákona a trestního řádu nahrazují výchovná opatření,
- f) orgány činnými podle tohoto zákona jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež,
- g) soudem pro mládež zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu,
- h) obecným soudem jiný senát nebo samosoudce téhož soudu nebo jiný soud, který neprojednává protiprávní činy mládeže.

Účelem této kapitoly bylo předložit a definovat základní pojmy, které se projednáváné problematiky týkají.

2.2 Specifické prvky a struktura kriminality mládeže

Statistické analýzy ukazují, že kriminalita je převážně záležitostí mladých lidí. I. Zoubková uvádí, že v „České republice mají pachatelé ve věku do 24 let podíl na celkové kriminalitě 40 procent a 60 procent všech pachatelů jsou pachatelé do věku 30

let“.¹³ Trestná činnost dětí a mladistvých se tedy v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin pachatelů. „To je dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páčání trestné činnosti.

Pro věkovou kategorii dětí a mladistvých je při páčání trestné činnosti dlouhodobě potvrzováno:

- spolupachatelství, značná tvrdost, devastace, znehodnocování zařízení,
- nedokonalá příprava, často neplánovaná, nedostatečná a použití nevhodných nástrojů,
- využití fyzické síly a dalších vlastností jako je např. rychlost,
- nad rozumovou motivací převládají motivace emotivní, impulzivní pod vlivem momentální situace,
- při opakované trestné činnosti se vyskytují podobné znaky z předcházející trestné činnosti“.¹⁴

O. Matoušek uvádí k tomuto výčtu, že „kriminalita mladistvých je typicky neplánovaná, vyvolaná situací“.¹⁵

Ze statistik¹⁶ Policie ČR vyplývá, že nejvíce dětí a mladistvých páčá majetkovou kriminalitu. Jak jsem uvedl výše, charakteristické je pro tuto věkovou kategorii spolupachatelství, z hlediska majetkové trestné činnosti toto tvoří podle zmiňovaných statistik téměř 100 procent.

Krádeže jsou tedy nejčastějším trestným činem. Jak uvádí O. Matoušek, u nás se tohoto trestného činu dopustily dvě třetiny trestně stíhaných mladistvých. Zajímavé je, že každý pátý se dopustil trestného činu pod vlivem alkoholu. Majetková kriminalita dětí a mladistvých je převážně záležitostí krádeží.¹⁷

V souvislosti s majetkovou kriminalitou uvedme zajímavé zjištění. Děti se nejvíce dopouštějí krádeží věcí z aut a krádeží kapesních, což souvisí s touhou stále mladších dětí vlastnit módní, drahé oblečení a věci pro zvýšení prestiže a vyrovnat se tak za každou cenu vrstevníkům ze sociálně silnějších rodin, které běžně takovéto věci mají. Mladiství pak nejčastěji kradou motorová vozidla a věci z aut. Majetkové kriminality se velmi často dopouštějí patologičtí hráči-gambleři. Společenská

¹³ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 14.

¹⁴ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 14.

¹⁵ Matoušek, O. Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1997, s. 164.

¹⁶ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-725362.aspx>

¹⁷ Matoušek, O. Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1997, s. 164.

nebezpečnost hráčské vášně je především v tom, že k jejímu provozování jsou nezbytné stále větší částky peněz. Mladí gambleři si je opatřují nejrůznějšími způsoby, nejdříve do hry vkládají své kapesné, poté prodávají své osobní věci, postupně hazardní hru financují z peněz získaných krádežemi a podvody.¹⁸

Zhruba čtyřikrát méně než majetkové kriminality se mládež dopouští násilné kriminality. Dle statistik¹⁹ Policie ČR se mládež v roce 2008 dopustila 4936 majetkových skutků a 1368 násilných skutků, z tohoto druhu převládají loupeže a úmyslné ublížení na zdraví.

Agresivní projevy jsou charakteristické porušováním sociálních norem, spojeným s omezováním základních práv ostatních, které může mít i násilnou formu. Pachatelé nejsou většinou empatičtí, chybí jim tedy schopnost vcítit se do pocitů jiných, nemají dostatek citového vztahu ke komukoliv, jsou emočně ploší a lhostejní. Druhou variantou je výrazný egoismus, u pachatelů dominují vlastní potřeby a osobního uspokojení nad jakýmkoliv jiným motivem. Pocity viny většinou schází. M. Vágnerová uvádí, že jsou i jiné možnosti, například převaha impulzivní agresivity, typické nedostatkem sebeovládání, ale chyběním úmyslu se takto chovat a pozdější lítostí.²⁰

Zhruba dvacetkrát méně než majetkové kriminality se pak mládež dopouští mravnostní kriminality, statistiky Policie ČR za rok 2008 uvádí 248 skutků. Z tohoto typu se 192 skutky převládá pohlavní zneužívání.²¹ Pohlavní zneužívání je v terminologii trestního práva trestný čin, jehož skutková podstata spočívá ve vykonání soulože s osobou ve věku pod stanovenou hranicí nebo v jiném způsobu pohlavního zneužití takové osoby. Je třeba uvést, že ve zdravotním nebo psychologickém významu může být pojmem s odlišným, zpravidla širším významem, který může zahrnovat i takové formy chování, které nesplňují kritéria trestného činu podle trestního zákona a judikatury, například i bezdotykové chování nebo nevhodné chování, které je svou formou nebo intenzitou se souloží nesrovnatelné.

Nejmladší generace má pětinový podíl na objasněné drogové kriminalitě. Stále více a stále mladší děti berou drogy. Souvisí to s jejich motivací a snadným přístupem k drogám. I z tohoto důvodu považuji za důležité výchovně preventivní programy, zaměřené na zmírnění následků jevu drogové závislosti při vědomí faktické nemožnosti tento jev zcela odstranit. Programy musí být zaměřené zejména na žáky základních škol

¹⁸ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 24-27.

¹⁹ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-725362.aspx>

²⁰ Vágnerová, M. Poruchy adaptace. Liberec: TU v Liberci, 1996, s. 38.

²¹ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-725362.aspx>

a jejich rodiče. Třebaže nejrizikovější skupinou je mládež ve věku 13 - 15 let, základní dispozice se formují již dříve.

V roce 2007 bylo v Brně realizováno šetření, kterého se zúčastnilo 16 škol města Brna, z toho 6 základních škol a 10 škol středních, tedy 1493 respondentů. Průzkum byl samozřejmě dobrovolný a anonymní, jeho výsledky níže uvádím.

Z hlediska věku má zkušenost s drogou 72,2% dětí mezi 11-15 lety, 91,3% pak mladistvých ve věkové hranici 16-20 let.²²

Co se týká trestné činnosti související s drogami, ta „nemá charakter pouze majetkový, ale jedná se také o loupeže, ublížení na zdraví, výtržnictví, znásilnění a pohlavní zneužívání“.²³

Specifickou kriminalitou je kriminalita agresivních extremistických skupin, včetně těch, demonstrujících své rasistické názory. O. Matoušek hovoří o předsudkových trestných činech.²⁴ Mě zaujala kniha M. Mareše a kol. Fotbalové chuligáni. V ní se uvádí, že „fotbalové chuligánství lze rozčlenit podle různých kritérií, např. podle způsobů chuligánského jednání, terčů chuligánských útoků, sociálních rolí chuligánů, politizace gangů atd. Nejčastějšími formami fotbalového chuligánství jsou: vniknutí na hrací plochu, házení předmětů na hřiště, výtržnosti, tedy potyčky s pořadatelem či policií, vandalismus, kam spadá vytrhávání sedaček, pálení věcí, ničení příslušenství, konflikty s užitím verbálního či fyzického násilí, rasistické projevy a další. Obvyklá je pak kombinace jednotlivých forem. Je třeba si uvědomit, že fotbalové chuligánství se neomezuje jen na prostředí stadionu, je k tomu totiž třeba přičíst i sjednané či neplánované násilné střety chuligánských tlup v okolí stadionů, přepady hospod a klubů, které jsou známými základnami nepřátelských chuligánů, napadání dopravních prostředků a jejich ničení, násilné napadání a házení věcí na policejní kordony v okolí stadionů, rabování obchodů apod. Těmto formám odpovídá potřebná výzbroj fotbalových chuligánů, která sahá od boxerů po střelné zbraně. Z výše uvedeného je možné odvodit, že chuligánské výpady mohou obecně směřovat proti nepřátelským chuligánům a jejich majetku, aktérům hry, bezpečnostním složkám, lidem, kteří kritizují jednání fotbalových chuligánů, ale i bohužel nezúčastněným osobám“.²⁵

²² <http://www.brno.cz/index.php?nav01=1007&nav02=1032&nav03=1038&nav04=14526>

²³ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 29.

²⁴ Matoušek, O. Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1997, s. 164.

²⁵ Mareš, M., et al. Fotbalové chuligáni. Praha: CSS. Barrister a Principal, 2004, s. 36.

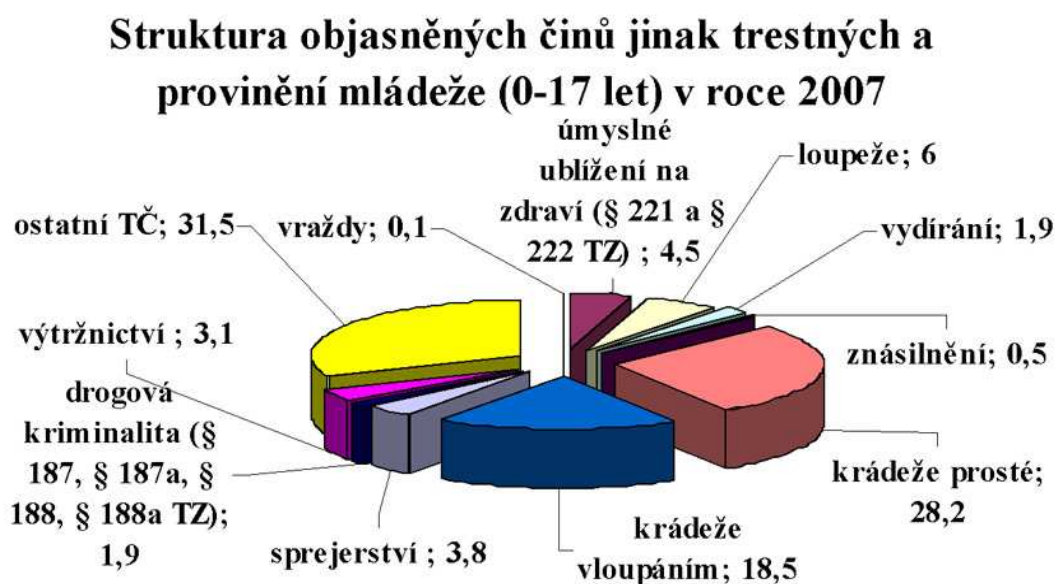
Ještě doplním, že za závažnou je považována kriminalita související s rasovým podtextem. Ta je, jak již jsem výše uvedl, součástí i fotbalových chuligánů. Podle statistik²⁶ Policie ČR se v roce 2008 dopustili pachatelé do 18 let 14 rasově motivovaných trestných činů z celkového počtu 163.

„Z celkového počtu vyšetřovaných mladistvých jsou zhruba tři čtvrtiny obžalovány a polovina je pravomocně odsouzena. Celkový počet odsuzovaných mladistvých na všech odsouzených pachatelích činí zhruba deset procent“.²⁷ Nejvyšší podíl mladistvých odsouzených na všech odsouzených je za spáchání trestného činu pohlavního zneužívání.

Jak ukazuje graf 1, z hlediska struktury kriminality dlouhodobě převažují méně závažné formy kriminality. Právě v roce 2007 činil podíl krádeží spáchaných mládeží téměř padesát procent a naopak podíl vražd představoval pouhou 0,1 procenta. Nejzávažnější formy násilné kriminality (zejména vraždy a znásilnění) se v průběhu let výrazněji nemění.

Na závěr tohoto pojednání chci uvést, že mezi nejzatíženější regiony v České republice patří severočeský region a okresy severovýchodní Moravy. Zajímalo mě, jaký podíl mají na celkové kriminalitě Romové, ale bohužel údaje o romské kriminalitě nejsou již zveřejňovány.

Graf 1 Zdroj: www.idnes.cz ze dne 7.10.2008

²⁶ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-725362.aspx>

²⁷ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 32.

1.3. Příčiny delikventního chování mládeže

Kriminologické výzkumy a zkušenosti sociálních pracovníků, policistů, trestních soudců a státních zástupců i personálu věznic potvrzují, že pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních charakteristik a společných zkušeností, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. K nejtypičtějším patří dysfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (např. umístění do ústavní výchovné péče), problémy související se školní docházkou, ztroskotání v povolání, generační úpadek, nízký sociální statut, sociální a kulturní vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost, extremistické postoje apod.

Problematikou poruch chování se zabývá M. Vágnerová. Uvádí, že základním rysem těchto poruch je „chování, kterým jsou v různé míře, opakovaně a dlouhodobě narušovány sociální normy. Nejde o následky duševních poruch či onemocnění, ale o odchylky v osobnostním vývoji, které jsou dány interakcí základních etiologických faktorů: vlivu sociálního prostředí, především rodiny, genetické dispozice a oslabení nebo poruchou CNS“.²⁸

Výhradně biologizující výklad etiologie asociálního a antisociálního jednání byl oblíbený v 19. století. Nejznámější je Lombrosova teorie o rozeném zločinci. Příčina takového chování byla jednoznačně spojována s dědičnými předpoklady, které měly být zřejmé i v somatických znacích. Tato a další kdysi oblíbené teorie o genetickém zatížení zločinců už v dnešní době neobstojí. Sociální původ však přesto hraje při cestě na šikmou plochu důležitou roli například ve stylu delikvence a v jejím zaměření. „Vyšší vzdělání a inteligence, zkušenosti a nadprůměrně dobré hmotné poměry velí k opatrnosti, obezřetnosti, k větší vynalézavosti a omezování rizika, a vedou tudíž k větší efektivitě delikventního nebo zločinného jednání“.²⁹

O. Matoušek uvádí, že prakticky všechny hypotézy vysvětlující kriminalitu mladistvých formulované ve 20. století zahrnují rodinu jako vlivného činitele. Prakticky všechny starší práce nacházejí u rodičů delikventů významně víc emočních poruch, duševních retardací, alkoholismu a také kriminálních deliktů. Totéž zatížení mívá rodina delikventa i v generaci prarodičů. „Rodiny delikventů jsou častěji v ekonomicky velmi špatném postavení, mnohé z nich žijí ze sociální podpory, mají malý zájem na zlepšení

²⁸ Vágnerová, M. Poruchy adaptace. Liberec: TU v Liberci, 1996, s. 39.

²⁹ Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 15.

své situace, méně plánují svou budoucnost“.³⁰ Děti, které přišly na svět mimo manželství, což je v současnosti bohužel běžný trend, mají před sebou kriminální dráhu ve větším počtu než děti narozené manželům. Totéž platí u dětí velmi mladých matek. Největší kriminalita mládeže je v oblastech s největší rozvodovostí, u nás jsou to severní Čechy, severní Morava a Praha.³¹ Těmto teoriím odpovídají údaje, které jsem uvedl v předchozí kapitole, a sice, že severočeský kraj a severní Morava jsou z hlediska četnosti kriminality mladistvých nejzatíženějšími regiony.

V souvislosti s rodinou mě zaujaly typické anamnézy nezletilých a mladistvých provinilců, kterou zveřejňuje P. Novotný. Podle nich bývá delikvent nechtěným, nemilovaným, zanedbávaným či citově deprivovaným dítětem, pochází z rozvrácené nebo jinak sociálně nefunkční rodiny, vyrůstal v dětském domově, od raného věku byl často a nespravedlivě trestán, byl nesprávně vychováván.³² Tyto údaje podporují další publikace, které se shodují na tom, že vliv kolektivní péče o děti v nejtělejší věku má neblahý vliv na jejich pozdější život. Výzkumy, které se zabývaly dětmi v ústavní péči, u nás realizovali Langmeier a Matějček. Ti ukázali, že dítě v ústavní péči strádá psychicky i tělesně, jeho vývoj se zpožďuje za vývojem dětí vyrůstajících v normální rodině. „Rostoucí kriminalita mládeže je v dnešních polemikách spojována s úpadkem tradičního modelu rodiny, s převládajícím zaměřením společnosti na individuální spokojenost a blahobyť, s orientací na vysoký osobní životní standard“.³³ Souhlasím s tvrzením O. Matouška, že rodiče se jednoduše dětem málo věnují, tráví s nimi málo času, málo s nimi komunikují, netrvají na tom, aby pro dítě představovali autoritu. I z tohoto důvodu nás nemohou překvapit výsledky nových výzkumů, podle nichž narůstá kriminalita u mladých lidí, kteří žijí v úplné a stabilní rodině. To se dá tedy vysvětlit tím, že upadá autorita rodičů, ti mají na dítě malý vliv a dítě pak snadno podléhá vrstevnickým kolektivům a skupinám, které někdy neuznávají společenské normy.

Nedostatečný vliv rodiny na výchovu mladistvých, nedostatek zájmové činnosti, neexistující citové vazby a také nadbytek volného času vytvářejí situaci, kdy mládež tráví většinu svého času „na ulici“ a jejich jednání je následně determinováno vlivem tohoto prostředí. Počátek vzniku part úzce souvisí se záškoláctvím, neboť žáci, kteří

³⁰ Matoušek, O. Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1997, s. 162.

³¹ Matoušek, O. Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1997, s. 162-163.

³² Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 8.

³³ Matoušek, O. Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1997, s. 163.

buď propadají, nebo chodí za školu se sdružují do part, kde ve společnosti případně i dospělých osob páchají trestnou činností. Negativní vliv part je obecně pokládán po rodinném prostředí za druhý nejvýznamnější faktor působící na páchaní trestné činnosti mládeže.

„Existují sice tradiční party, v jejichž čele stojí nějaká vedoucí osobnost, avšak převažují spíše volnější formy part, jejíž členové se znají ze školy, z ulice, z restaurací, přičemž iniciátor trestné činnosti, převážně majetkové povahy, nebývá vždy totožný. Trestné činnosti se tito pachatelé nedopouštějí ve stejném stabilním společenství, ale spíše v nahodile se utvářejících skupinách, a ani její výtěžek si vždy nerozdělují stejným dílem, každý si ponechá to, co na místě odcizil. Bylo také zaznamenáno několik případů, kdy výchovné problémy u nedospělců a mladistvých nastaly, či se zhoršily poté, co začali inklinovat k hnutí skinheads, ačkoli do té doby bylo jejich chování bez závad a jejich rodinné zázemí bylo shledáno v pořádku, aniž by sami dokázali vysvětlit smysl svého počínání“.³⁴

Vliv školního prostředí na utváření osobnosti dítěte či mladistvého je obecně uznáván. Již od 6 let vstupuje škola jako důležitý faktor do života dítěte. Dítě tak od vstupu do školy ovlivňuje převážně osobnost učitele, kolektiv třídy.

Škola při požadavcích, které klade na žáka, předpokládá vzrůstající mentální a celkový rozvoj osobnosti. Někdy se však vyskytnou problémy v chování dítěte, které způsobují sníženou adaptaci na školní prostředí, nedostatek motivace a sociálních dovedností, které vedou k nezačlenění dítěte mezi spolužáky. Velký vliv na zmírnění této situace má výchovné poradenství.

Není to ovšem jen rodina, kolektiv vrstevníků, parta, spolužáci, kteří se podílejí na vzniku asociálního či antisociálního chování. Podle P. Novotného představuje vedle individuálních dispozic a rodinného zázemí důležitou roli i slabý stát, proměna nebo zhroucení základních hodnot a rozpínající se zlo.

V souvislosti se slabým státem se P. Novotný věnuje také otázce trestu smrti, jehož zrušení, které proběhlo v „eticky silně vypjaté a vzrušené atmosféře a navíc v dobré víře, že dobro v nás konečně zvítězí nad zlem“, bylo podle jeho názoru ukvapené. Mnozí nájemní a sérioví vrazi spoléhají na svou beztrestnost. Stát je slabý. Obecně nejsou respektovány dopravní předpisy, vandalské skutky zůstávají nepotrestány, trest veřejných prací je zesměšňován a nerespektován, soudní jednání se

³⁴ <http://www.mvcr.cz/clanek/casopisy-policista.aspx?q=Y2hudW09OA%3d%3d>

protahují, tresty jsou mírné. Přikláním se k jeho názoru, že je potřebná reforma soudnictví. To ovšem nestačí. Problém je totiž mnohem hlouběji, v samotném jádru společnosti.³⁵

Dalším faktorem je proměna nebo zhroucení základních hodnot. „Většina kdysi tak funkčních, různorodých a mnohohrstevnatých morálních, estetických, duchovních, kulturních, společenských a mnoha dalších civilizačních norem, hodnot a ideálů byla během patnácti až dvaceti let z komerčních důvodů znatelně devalvována, bagatelizována nebo dokonce masově odbourávána a u některých sociálních skupin zcela zničena“.³⁶

Stejný autor pak uvádí, že v naší společnosti stoupá agresivita. Zlo vítězí v konfrontaci s dobrem. Zlo se v dnešní době spojuje s úspěchem. Otázkou zůstává, kdo oslabuje dobro a zpochybňuje jeho funkce, kdo propaguje zlo a přisuzuje mu magické vlastnosti, takže se potom jeví jako masově přitažlivé a vábí k napodobení? Mohou to být média, masové sdělovací prostředky, tvůrci filmů a počítačových her. Mnohá masmédia v podstatě z obchodních důvodů, byť naoko káravě, popisují způsoby trestné činnosti, jenže tím vlastně kandidáty proviňování instruují, jak připravit a provádět podvody, jak vyrábět a užívat drogy, jak olupovat staré, bezmocné a slabé, jak vraždit, loupit, a pak jak se prostřednictvím právních klíčků vykroutit z obvinění. Vliv masových komunikačních prostředků na kriminalitu dětí a mladistvých tedy nelze podceňovat.³⁷

Kromě uvedených příčin jsme se v literatuře setkali i se zajímavými, nicméně podružnými faktory. Americká studie z roku 2003 například tvrdí, že „možnou příčinou některých případů kriminality mládeže jsou otravy olovem. Nicméně není až tak jisté, zda je olovo příčinou nebo prostě jedním z důsledků nedobrych sociálních podmínek, které by mohly být živnou půdou pro zločinnost mládeže“.³⁸

M. Vágnerová v souvislosti s poruchami chování uvádí, že určitou roli mohou hrát i rozumové schopnosti, a sice v porozumění normám, jejich interiorizaci a do určité míry i v rozvoji volní autoregulace. „Nižší intelektová úroveň je činitelem, který vznik poruch chování usnadňuje a do určité míry i mění jejich charakter“.³⁹ Připomeňme jen, že o poruchách chování lze mluvit jen tehdy, když je jedinec vůbec schopen rozeznat,

³⁵ Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 18-20.

³⁶ Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 25.

³⁷ Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 41-46.

³⁸ <http://zdravi.doktorka.cz/olovo-kriminalita-mladeze/>

³⁹ Vágnerová, M. Poruchy adaptace. Liberec: TU v Liberci, 1996, s. 58.

jaké chování je žádoucí.

Mám-li uzavřít toto pojednání, nemůžu nezdůraznit, že podle mého názoru je jednou z hlavních příčin kriminality dětí a mládeže u nás nedostatečná citová výchova dětí v rodinách od nejútlejšího věku. Každodenní štvance zmenšuje čas dospělých pro výchovu jejich dětí, zvyšuje jejich nervozitu, stres dnešní doby se přenáší do mikroklimatu rodin, které již nejsou útočištěm v nejistotě, ale představují prostor pro vybití zklamání nad nezdary a neúspěchy všedního dne. Kromě toho stále více dochází k situacím, kdy dětem chybí pozitivní mužský vzor a tento handicap si odnášejí do dalšího života.

Závěrem lze tedy říci, že na růst kriminality dětí a mladistvých má vliv celospolečenské klima, funkčnost rodiny, škola i způsob trávení volného času.

1.4. Motivace k páčání trestných činů

Obecně se uvádí, že delikty mladých lidí nebývají tak často motivovány ziskem jako u dospělých, spíše touhou po dobrodružství, snahou zahnat nudu, potřebou blýsknout se před kamarády vlastní odvahou a podobně. Já se přikláním k názoru, že různé činy mají různé motivy.

U majetkové trestné činnosti je to snaha získat rychle finanční prostředky na uspokojení většinou jen krátkodobých potřeb (atraktivní a luxusní zboží, oblečení) včetně nákupu alkoholu, cigaret, finanční prostředky na diskotéky, hrací automaty apod., nebo jen snaha vyrovnat se svým vrstevníkům. Charakteristickým rysem jsou nekriticky vysoké požadavky na styl života, bezpracnost zisku, neúcta k hodnotám a majetku, nedostatek odpovědnosti a dodržování norem všeho druhu vůbec. U násilné trestné činnosti je to zejména potřeba nebo snaha na veřejnosti nebo v úzkém kruhu demonstrovat svoji sílu, projevit se, dobýt si autoritu, uznání a obdiv zejména v partě. I zde je charakteristickým rysem neúcta k životu a zdraví. U mravnostní trestné činnosti je motivace převážně v citové náklonnosti stejně starých osob (pachatele a její oběti) spočívající v sexuálním poznávání se a celkové sexuální nevyzrálosti. U drogových deliktů je hlavní motivací touha po dosud nepoznaných prožitcích, snaha zaimponovat, nebo jen prostě to zkusit.

Domnívám se, že páčání trestných činů ve skupině může být pro aktéry vzrušující zábavou, která je únikem z všednosti dnů. Abychom pochopili začlenění

jedinců do těchto struktur a jejich jednání v nich, je třeba uvést charakteristické rysy malých sociálních skupin, kam spadají například chuligánské gangy. Jde o stabilitu, strukturovanost, soudržnost, atraktivitu, stálost, uzavřenost, intimitu, homogenitu, specifický hodnotový systém, zaměřenost, skupinové cíle a uspokojení jednotlivých členů skupiny. Skupinové chování se rozvíjí tehdy, pokud jsou splněny základní psychologické podmínky pro začlenění, a sice vzájemná závislost mezi členy skupiny a existence společného souboru názorů, hodnot, norem, které jsou pro každého člena závazné a usměrňují jeho chování. „Skupinová ideologie se vyvíjí a upevňuje při společné činnosti a stává se pro skupinu typickým znakem, odlišujícím ji od jiných skupin. Skládá se ze společných názorů, společných hodnot a společných norem“.⁴⁰

Co se týká vandalství, motivům v této problematice se věnuje O. Matoušek. Mládež podle něj „potřebuje měřit sílu s dospělými, vlastně s celou společností. Když nemá jiné kolbiště, dokazuje si svou sílu a odlišnost ničením“.⁴¹

Uvedl jsem, že nejčastějším proviněním proti zákonu jsou krádeže. I na začátku této kapitoly jsem předeslal, že motivem je v tomto případě převážně zisk. Domnívám se, že nahlízet na tuto problematiku je třeba v širších souvislostech.

Podle M. Vágnerové jsou krádeže charakterizované záměrností a předpokladem takové rozumové vyspělosti dítěte, kdy je schopno pochopit pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem. Dětské krádeže bývají různé a jejich závažnost vyplývá z několika možných kritérií, a sice místa krádeže, způsobu, cíle a frekvence. Z hlediska způsobu krádeže mají menší význam neplánované, příležitostné krádeže, zejména mladších dětí. Závažnější jsou plánované a předem promyšlené krádeže, které se vyskytují až ve starším školním věku. Mohou být prováděny v partě i samostatně. „Krádeže, které jsou prováděny organizovaně v partě mladistvých, dosti často přecházejí v delikventní činnost“.⁴² Zajímavou zmínku bych chtěl věnovat i cílům krádeže. Dítě může krást pro druhé, příčinou takovýchto krádeží mohou být neuspokojené potřeby sociální akceptace dítěte, které je pro ostatní neatraktivní nebo si neosvojilo potřebné sociální dovednosti.

Dítě může krást i pro sebe, kde je základem nežádoucí aktivity potřeba něco získat, čeho nelze dosáhnout jiným, sociálně přijatelným způsobem. V některých vzácnějších případech může jít i o nouzové uspokojení základních potřeb jako jídla, pití,

⁴⁰ Mareš, M., et al. Fotbaloví chuligáni. Praha: CSS. Barrister a Principal, 2004, s. 27.

⁴¹ Matoušek, O. Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě. Praha: Portál, 1997, s. 164.

⁴² Vágnerová, M. Poruchy adaptace. Liberec: TU v Liberci, 1996, s. 50.

ošacení apod., jestliže rodina zásadním způsobem selhává. Dítě krade z pudu sebezáchovy. Dítě či mladistvý může krást i pro partu, v tomto případě je cílem snaha udržet si svou pozici v partě. V některých partách je krádež dokonce povinnou aktivitou a její nesplnění je trestáno jako přestupek. „V tomto smyslu je uvedená varianta nejzávažnější, protože se fixuje maladaptivní chování jako norma“.⁴³

1.5 Systém prevence kriminality

Prevenčí kriminality rozumíme „soubor nejrůznějších aktivit orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality, nebo docílit jejího zmenšení. Představuje tedy úsilí eliminovat trestnou činnost ještě před jejím započítáním nebo před jejím pokračováním. Do prevence kriminality tak náležejí veškeré aktivity směřující k předcházení páchání trestných činů, k snižování jejich výskytu cestou zamezení páchání nebo neutralizací příčin a podmínek vzniku trestných činů“.⁴⁴

V rámci prevence kriminality se setkáváme s širokým spektrem preventivních aktivit, opatření a programů, které lze členit, stejně jako prevenci kriminality, z rozličných hledisek.

V soudobé kriminologii je velmi rozšířené rozdělení prevence kriminality na prevenci sociální, situační a viktinnosti.

Sociální prevence kriminality „směřuje k sociálním příčinám zločinnosti. Představují ji aktivity ovlivňující proces socializace, sociální integrace jedince a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek“.⁴⁵ Bývá někdy označována jako „orientovaná na pachatele“, neboť je zaměřena na modifikaci chování (potencionálního) pachatele trestné činnosti. Orientuje se zejména na děti a mladé lidi, protože hlavně ti jsou předmětem socializace. Většina dospělých totiž začíná páchat trestnou činnost v raném věku. Za klíčové oblasti rozvíjení preventivních aktivit v rámci sociální prevence kriminality je nutno považovat sféru rodiny, školy, práce a volného času.

Situační prevence „je zaměřena na odstraňování kriminogenních situací, na omezování příležitostí a motivace ke spáchání trestných činů a na zvyšování rizika

⁴³ Vágnerová, M. Poruchy adaptace. Liberec: TU v Liberci, 1996, s. 51.

⁴⁴ Bouřa, V. Vybraná témata z kriminologie. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, s. 83.

⁴⁵ Zapletal, J. Prevence kriminality. 2. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005, s. 13.

dopadení pachatele. Vychází přitom ze zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době, na určitých místech a za určitých podmínek“.⁴⁶ Její opatření mají charakter především technický, organizační a administrativní. Patří sem především zvýšení ostrahy objektů, osob a věcí, přemístění a ukládání věcí na bezpečné místo, ztížení přístupu k prostředkům vhodným pro spáchání trestného činu nebo zlepšení dohledu nad lokalitou.

Prevence viktimmnosti „je založena na konceptech bezpečného chování, diferencovaného s ohledem na různé kriminální situace a psychickou připravenost ohrožených osob“.⁴⁷ Jejím cílem je, aby se člověk obětí trestného činu vůbec nestal. Zahrnuje přípravu lidí na osvojení si a uplatňování preventivních opatření, jimiž by mohli snížit riziko svého ohrožení kriminalitou.

Podle okruhu adresátů příslušných preventivních opatření lze prevenci členit na primární, sekundární a terciální.

Primární prevence zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování zejména skupiny dětí a mládeže, která není zasažena negativními jevy (využívání volného času, možnosti sportovního vyžití). Těžiště primární prevence spočívá v rodinách, ve školách a v lokálních společenstvích.

Sekundární prevence se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti (specializovaná sociální péče), na sociálně patologické jevy (např. drogové a alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, povalečství, vandalismus, interetnické konflikty, dlouhodobá nezaměstnanost) a příčiny kriminogenních situací. Jsou to zejména členové rodin s nízkou sociokulturní úrovní, děti a mladiství trávící svůj čas bez dozoru a smysluplné náplně na ulici, členové skupin vyznačujících se negativistickým a agresivním přístupem k okolí, experimentátoři s drogami a další.

Terciální prevence, tzv. prevence následná, spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob (pracovní uplatnění vč. rekvalifikace, sociální a rodinné poradenství, pomoc při získávání bydlení atd.). Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí. Snaží se předcházet recidivě a prohlubování sociální dezintegrace lidí, kteří již vykazují poruchy sociálních procesů

⁴⁶ Bouřa, V. Vybraná témata z kriminologie. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, s. 86.

⁴⁷ Zapletal, J. Prevence kriminality. 2. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005, s. 24.

a sociálních institutů. Zvláštní důraz je přitom kladen na předcházení recidivy trestné činnosti.⁴⁸

Odpovědnost za oblast primární a sociální prevence spadá zejména do působnosti rodiny, obce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Sekundární a terciární prevence je s ohledem na odbornou náročnost jednotlivých aktivit především záležitostí resortu Ministerstva práce a sociálních věcí a v některých souvislostech i Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva zdravotnictví. Ve specifické části populace působí i Ministerstvo obrany.

Tak jako mnoho jiných oblastí v naší společnosti, tak i systém prevence kriminality prošel od roku 1990 mnoha fázemi, úpravami a změnami. Dělo se tak především v přímé souvislosti se změnami v kriminální politice ČR a úpravami národní strategie prevence kriminality.

Na základě předchozích zkušeností zcela zřetelně vyplynulo několik požadavků na novou podobu systému prevence kriminality. Tento je v České republice na nejbližší období (až do roku 2011) založen na třech úrovních – národní, krajské a městské.

„Národní úroveň prevence kriminality přináší možnost ústředním orgánům státní správy a dalším členům Republikového výboru pro prevenci kriminality (má 19 členů, jeho předsedou je ministr vnitra) realizovat preventivní víceresortní a multioborové aktivity, které z různých důvodů není možné uskutečnit v rámci čistě resortních programů a strategií a tvoří určitou přidanou hodnotu resortním aktivitám a zajistí jejich synergii“.⁴⁹ Cílem je zajistit jednotný výkon státní politiky v oblasti prevence kriminality na celém území naší republiky, možnost analyzovat a řešit problémy, které přesahují kompetence jednotlivých resortů státní správy i orgánů územní veřejné správy.

Krajská a městská úroveň prevence kriminality „spojuje při zajišťování oblasti veřejného pořádku státní správu, samosprávu včetně obecní policie, Policii ČR, nestátní neziskové organizace, komerční typy subjektů a občany. Jedná se o možnost vyzkoušet mechanismy komunikace a spolupráce a hledat optimální rozdělení rolí v oblasti prevence kriminality a zvyšování bezpečnosti“.⁵⁰ Cílem přenesení preventivní politiky na krajskou úroveň je zvýšit odpovědnost krajů za bezpečnost občanů a významně posílit jejich roli v této oblasti. Přenesení preventivní politiky na městskou úroveň má

⁴⁸ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 59-60.

⁴⁹ Bouřa, V. Vybraná témata z kriminologie. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, s. 92.

⁵⁰ Bouřa, V. Vybraná témata z kriminologie. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, s. 92.

pak zabezpečit zvýšení pocitu bezpečí občanů ve městech a vytvoření stabilního systému prevence kriminality. Možnost účasti na městské úrovni prevence kriminality se nabízí 47 větším městům s počtem obyvatel vyšším než 25 tisíc, které mají statut obce s rozšířenou působností. Tato města pak mají možnost realizovat konkrétní preventivní projekty zaměřené na řešení místních problémů – tzv. Městský program prevence kriminality.⁵¹

V současnosti se v České republice realizuje celá řada projektů ať už sociální nebo situační prevence či projektů, jejichž cílem je informování občanů. Já bych se zde chtěl dále věnovat projektům sociální prevence kriminality.

„Široké spektrum projektů sociální prevence lze rozčlenit dle převažující povahy aktivit na:

- sportovní aktivity (sportovní vybavení, skate a in line areály, plácky, hřiště),
- jiné zájmové aktivity (klubové, technické, umělecké),
- nízkoprahová zařízení, streetwork,
- poznávací akce, výchovné a terapeutické pobyty,
- krizová a poradenská zařízení (azylová zařízení, výchovná zařízení),
- specifické projekty (projekty na zvyšování právního vědomí, proti šikaně, SVI, fanprojekty apod.),
- pomoc obětem trestné činnosti“.⁵²

Jak je z uvedeného výčtu patrné, většina těchto projektů je směřována k cílové skupině dětí a mládeže, některé z nich považuji za důležité ještě přiblížit.

Hlavními cíli *nízkoprahových zařízení* je vytváření podmínek pro smysluplné, účelné a vhodné trávení volného času, stáhnout rizikové děti a mládež z ulice a odklonit je od nevhodného prostředí hospod a heren, požívání alkoholu, kouření a experimentování s drogami, získání osobního kontaktu a důvěry problémových jedinců pro možnost sociální práce (případně i intervence) s nimi, jejich motivování ke smysluplným zájmům a aktivitám, vytváření prostředí pro neformální poradenství (formou poradenství a sociálního doprovázení pracovat s mládeží a pomáhat zmenšovat rizikové faktory). Cílovými skupinami jsou především děti a mládež nemající vyhraněné zájmy, bez pozitivních vzorů v rodině ani blízkém okolí. Inklinují k experimentům s rizikem (alkohol, drogy, drobná kriminalita). Nedovedou strukturovat

⁵¹ Bouřa, V. Vybraná témata z kriminologie. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, s. 94-95.

⁵² <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/ksp/typy-projektu.pdf>

svůj volný čas, mají často výchovné a prospěchové problémy ve škole, vztahové problémy s „dospělými“ (rodiči, učiteli apod.) i vrstevníky. Často se organizují do part s nežádoucími projevy záškoláctví, vandalismu, sprejerství, šikany, nebo i drobné trestné činnosti, děti a mládež ze znevýhodněného sociálně slabého a kriminálně rizikového prostředí (komunity ohrožené sociální exkluzí, gheta, zanedbaná anonymní sídliště, tzv. „děti ulice“ žijící především v anonymních prostředích sídlišť apod.), rizikové děti a mládež vyhledané a kontaktované terénními sociálními pracovníky – streetworkery.

Nízkoprahovost kluboven lze definovat jako otevření se a pomoc širokému spektru mládeže s různými specifickými problémy bez toho, aby návštěvníci byli k těmto zařízením nějakým způsobem vázáni, aniž by museli překonávat bariéru „nároku“ na aktivitu, dovednosti, schopnosti, výkon nebo pravidelnost návštěv. V sociálně rizikových lokalitách mají klubovny často formu komunitních center. Zájmová činnost kluboven je ve většině realizovaných projektů propojena se sociální prací terénního sociálního pracovníka, s poradenstvím, vzdělávací činností a v případě potřeby s první krizovou pomocí. Sociální práce je zaměřená přímo k ohroženým jedincům se snahou eliminovat rizika spojená s jejich nevhodným stylem života a nabízí účast při řešení různých problémů nebo zprostředkování kontaktů na odborné poradenství a pomoc institucí poskytujících specificky zaměřené služby.

Systém včasné intervence (dále jen SVI) je specifickým projektem zaměřeným na práci s rizikovými, delikventními a ohroženými dětmi. Cílem projektu je rychlá, adekvátní a účinná pomoc dětem a mladistvým, kteří se dostávají do konfliktu se zákony. V zásadě jde o vytvoření optimálních podmínek pro sociálně nápravné intervence státní a veřejné správy i nestátních organizací, tzn. systému, ve kterém dle zpracované metodiky spolupracují všechny subjekty mající za děti a mladistvé odpovědnost.

Projekt je založen na třech pilířích. Prvním z nich je vytvoření metodické spolupráce a koordinace činnosti mezi institucionalizovanými účastníky SVI, což umožňuje efektivně pracovat s klientem, jeho rodinou a prostředím (komunitou), kde žije. Praktickým nástrojem pro partnerskou spolupráci všech zúčastněných subjektů je Tým pro mládež, který pracuje na základě „souhlasného prohlášení“ představitelů všech zapojených institucí v dané lokalitě. Druhým pilířem je vytvoření jednotného informačního prostředí, které zjednodušuje administrativu a přitom efektivně umožňuje předávání, doplňování, sdílení a vyhodnocování informací mezi účastníky SVI. Třetím

pilířem jsou konkrétní praktická opatření, která tvoří samotný proces nápravy delikventa. Jeho obsah je závislý na místních podmínkách (personálních a materiálně technických) a na iniciativě a schopnosti místně působících subjektů poskytovat doplňkové služby. Tento pilíř je velmi důležitý, protože prostřednictvím praktických programů a opatření probíhá vlastní proces práce s dítětem a jeho rodinou. Sem patří probační resocializační programy, všechny další odklonové, podpůrné, resocializační, socializační programy a také projekty pro práci s problémovými dětmi a mládeží, včetně specializovaných protidrogových programů. V konkrétní formě se může jednat například o nízkoprahové klubovny, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče atd.

Tento projekt byl poprvé realizován v roce 2001 v Ostravě (tehdy ještě pod názvem Centrum včasné intervence), v roce 2005 ve Svitavách a hned v roce 2006 i v Hradci Králové.

Posledním velmi zajímavým projektem prevence kriminality, který bych zde chtěl zmínit jsou tzv. *Junior Fan Kluby* zaměřující se na prevenci diváckého násilí. Na fotbal a hokej chodí stále více mladých kluků ve věku od 10 do 15 let a pro řadu z nich je fandovství jedinou hodnotou. V prostředí fotbalových a zimních stadionů při utkáních hledají vzrušení, zábavu, kamarády, idoly a sebeuplatnění. Cílem projektů Junior Fan Klubů je ovlivňovat chování nejmladších fanoušků tak, aby bylo společensky akceptovatelné, působit na vytváření jejich hodnotového žebříčku a v rámci možností je vychovávat k pozitivnímu diváctví. Princip projektu spočívá ve zřízení klubovny pro dětské fanoušky, která slouží jako centrum využívání volného času i jako administrativní zázemí vznikajícího zájmového sdružení.

Klub funguje z počátku jako otevřená klubovna a v důsledku propracovaného systému výhod pro členy se postupně přemění na klub s registrovaným členstvím. Propagace je zaměřena na žáky 5. až 7. ročníků základních škol např. při příležitosti uspořádání turnajů mezi školami, prostřednictvím informačních letáčků rozdáváných dětským návštěvníkům utkání zároveň se vstupenkami, informováním o existenci klubů při besedách na školách apod. Případná realizace projektu se předpokládá u klubů s ligovou příslušností, tzn. s dostatečným potenciálem zájemců a materiálním zázemím. Ideální model počítá s tím, že se na činnosti klubu podílí také vhodní dobrovolníci z řad dospělých příznivců – leadeři pozitivního diváctví, funkcionáři, trenéři a hlavně také

střídavě ligoví hráči, a to zejména při organizování sportovních aktivit.⁵³

1.6 Dílčí závěr

V oblasti poruch chování zatím chybí nosná teorie, která by vystihla všechny vztahy a souvislosti určující vznik delikventního chování a kriminality. Nemůžeme jednoznačně vytipovat ani jednu teorii, která by plně vystihovala příčiny kriminality. Současné názory na vznik kriminality se týkají dvou základních oblastí: faktorů prostředí a faktorů osobnosti. Vědeckými metodami usilují o potvrzení nebo vyvrácení vlivu některých faktorů na vznik kriminality. Jednoznačně převažuje vícefaktorový přístup ke kriminalitě jako složitému sociálnímu jevu.

K příčinám, které nejvíce stojí za vznikem sociálně patologického chování, dle mého názoru, patří především špatný příklad rodičů. Lze předpokládat, že dítě rodičů závislých třeba na alkoholu nebo drogách, se je bude snažit napodobit. Dítě nezaměstnaných rodičů, kteří ani nemají zájem si nějakou práci najít a žijí ze sociálních dávek, zřejmě nebude dostatečně motivováno ke vzdělávání a hledání zaměstnání.

Další problém vidím v nevhodném trávení volného času dětí a mladistvých. Velké množství nekontrolovaného a nestrukturovaného volného času plodí nudu. Dítě pak velice snadno může začít experimentovat s cigaretami, alkoholem, drogami, hraním automatů nebo třeba sprejerstvím.

Klíčovým nástrojem v oblasti snižování trestné činnosti dětí jsou především programy prevence kriminality realizované na městské úrovni. V posledních letech bylo podpořeno velké množství projektů rozšiřujících nabídku sportovních činností a volnočasových aktivit pro děti a mládež. Patří sem zejména vybavení školních hřišť, jejich zpřístupnění v mimoškolních hodinách, zřízení sídlištních a meziblokových plácků, skate a in line areálů, kluboven nebo organizování prázdninových pobytů. Myslím, že podpora projektů tohoto typu by měla i v budoucnu patřit k prioritám preventivní politiky.

V boji proti snížení kriminality mladé generace by měly být použity všechny dostupné a účinné formy, přičemž nejzákladnější a nejdůležitější formou je prevence.

⁵³ <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/ksp/typy-projektu.pdf>

2. VOLNÝ ČAS

Tématem této kapitoly je volný čas. Jde o termín, který v nás vyvolává většinou příjemné představy. Volný čas je totiž spojen s činnostmi, které máme rádi, které nás baví, uspokojují, přinášejí radost a uvolnění. Volný čas můžeme chápat jako důležitý kompenzační prostředek. Jeho prostřednictvím se člověk může seberealizovat, rozvíjet svůj talent, uspokojovat své potřeby. Volný čas vypovídá nejen hodně o jedinci, ale i o celé společnosti, její úrovni a jejích hodnotách.

Problematicke volného času se začala společnost vážněji věnovat v 19. a zejména pak ve 20. století, kdy došlo k podstatně výraznější koncentraci pracovních požadavků na člověka, což bylo spojeno s mnohými sociálními problémy. Právě z těchto důvodů vzešly požadavky na dovolenou a odpočinek.

Volný čas, jak jsem již uvedl, vypovídá mnoho o celé společnosti. Z tohoto důvodu se přikláním k názoru, že by společnost měla vytvářet dostatečnou nabídku volnočasových aktivit, aby se jich lidé mohli zúčastňovat již od raného dětství. Díky kvalitnímu trávení volného času se může eliminovat výskyt sociálně patologických jevů i dalších nežádoucích společenských změn.

V první části této kapitoly uvedu několik definic pojmu volný čas, na příkladech se budu snažit dokázat, že v minulosti byl volný čas chápán jinak a také spojován s jinými aktivitami či neaktivitami. Upozorním na význam pedagogického ovlivňování volného času dětí, zamyslím se nad tím, jaké vlivy mohou působit na dítě a způsob hospodaření s volným časem. Mezi tyto vlivy patří škola, učitelé, vrstevníci, kamarádi, známí, sousedé, hromadné sdělovací prostředky a literatura. Zmíním též instituce a organizace, jejichž pracovní náplní je působit na děti a mládež ve volném čase a naučit je volný čas racionálně využívat. V neposlední řadě se budu snažit upozornit na negativní způsoby trávení volného času, zvláštní kapitola bude věnována alkoholu, nejrozšířenější droze, která je, bohužel, stále nedílnou součástí volného času mládeže.

2.1 Pojem a definice volného času

Volný čas je definován velkým množstvím odborníků, jejichž názory se určitým způsobem prolínají a překrývají, ale do jisté míry se i odlišují. V období antiky byl volný čas spojován s naukou, čtením veršů, setkáváním s přáteli, poslechem hudby. Jednalo se o aktivity, které nemají nic společného s lenošením a nicneděláním. I dnes se ovšem objevují definice volného času, které říkají, že „volný čas není doba zahálky a pasivity“.⁵⁴

Volný čas je možné posuzovat z mnoha různých pohledů, v úvahu přichází např. pohled ekonomický, pohled sociologický a sociálně psychologický, pohled politický, pohled zdravotně-hygienický, pedagogický a pedagogicko-psychologický, historický. Všechny tyto aspekty se však prolínají a nelze je podle J. Pávkové posuzovat odděleně. Podle stejné autorky je volný čas „doba, která nám zbývá po splnění povinností. Je to oblast naší svobodné volby. Zahrnuje činnosti, které vykonáváme dobrovolně, rádi, přinášejí nám radost a uspokojení“.⁵⁵

Volný čas je moderní pojem. Ačkoli fenomén volného času existuje už od starověku, pojem volného času je poměrně nový a vznikl z nutnosti vymezení volna vůči pracovní době. V minulosti se výraz volný čas vykládal různě, například jako etapa pohody, míru, zvýšené svobody, doba zotavení atd.

„Už Aristoteles ve své Etice Nikomachově vytvořil celou přepracovanou koncepci volného času, podle které má být volný čas věnovaný uvažování, teoretickým činnostem a filozofii. Thomas Moore ve svém díle Utopie píše, že obyvatelé ostrova věnovali svůj volný čas studiu. Jan Ámos Komenský zase rozdělil dvacetičtyřhodinový den člověka stejným dílem mezi práci, spánek a aktivní odpočinek, který byl chápán jako vzdělávání“.⁵⁶

Významný francouzský sociolog Joffre Dumazedier chápe volný čas jako „souhrn činností, kterým se jednotlivec může věnovat v plné míře, anebo aby si odpočinul, anebo aby se uvolnil, anebo rozvinul svoje poznatky, anebo nezainteresované vzdělání, svoji sociální participaci nebo svoji tvořivou schopnost po tom, jak se zbavil svých povinností profesionálních, rodinných a společenských“.⁵⁷

⁵⁴ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 165.

⁵⁵ Pávková, J., et al. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 31

⁵⁶ Kavanová, A. *Výchova a volný čas*. 1. vyd. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005, s. 7-8.

⁵⁷ Kavanová, A. *Výchova a volný čas*. 1. vyd. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005, s. 8.

Obecně je potom volný čas definován jako „čas, v němž člověk nevykonává činnost pod tlakem závazků plynoucích ze společenské dělby práce, nebo z nutnosti zachování biofyziologického či rodinného systému“.⁵⁸

V současné době se nejčastěji vymezuje podle přehledu uvedeného v tabulce 1.

Tabulka 1

Čas vázaný na povolání	Smluvní pracovní doba Vedlejší pracovní doba, práce přesčas, dojíždění Pracovně sociální povinnosti	
Volný čas	Regenerace	Spánek Výživa, hygiena, nákupy
	Sociální nutnost	Rodina Sociální závazky
	Individuálně disponibilní čas	Materiálně nutná činnost (další vzdělávání, kutilství) Politika, charita, náboženství Užitkový volný čas

Podle B. Filipcové volný čas „v dimenzi temporální představuje tu část celkového časového fondu, která zůstane po odečtení pracovní doby a úkonů s ní spojených, času věnovanému domácnosti, uspokojování biologicko-fyziologických potřeb.“ „V dimenzi činností je volný čas souborem takových aktivit, v nichž převládá možnost, byť společensky a skupinově determinovaná, individuální volby, kde do popředí vystupuje nikoliv nástrojní charakter činnosti, ale činnost sama, která aktualizuje a potenciálně i rozvíjí nejrůznější lidské schopnosti“.⁵⁹

Stejná autorka pak rozeznává sedm oblastí činností volného času:

- 1) Manuální
- 2) Fyzické- přirozené, spojené s motorismem, technické, například některé sporty
- 3) Kulturně umělecké
- 4) Kulturně racionální (například sebevzdělávání)
- 5) Společenské

⁵⁸ Linhart, J. Velký sociologický slovník. 1 vyd. Praha: Karolinum, 1996, s. 156.

⁵⁹ Filipcová, B. Volný čas a kultura v průmyslovém městě. 1 vyd. Praha, 1974, s. 48.

6) Hry, podívaná, sběratelství

7) Pasivní odpočinek⁶⁰

Na základě uvedených definic můžeme říci, že volný čas je označován jako časový prostor, v němž jedinec relativně svobodně uplatňuje své potřeby, zájmy a sklony. Volný čas by měl sloužit k odpočinku, zábavě a vlastnímu rozvoji člověka.

M. Disman shodně uvádí, že „funkcí volného času jsou rozptýlení, odpočinek a osobní růst“.⁶¹

S rozvojem osobnosti souvisí vzdělání. Souhlasím s tvrzením, že čas věnovaný vzdělání a čas volný od sebe nejsou příkře odděleny, v minulosti tomu však tak skutečně bylo. Samozřejmě jsou zde specifické rozdíly, ale i přesto jsou si čas věnovaný vzdělání a volný čas v mnohém blízké, v „některých směrech se dále sbližují, vzájemně se prostupují a inspirují“.⁶²

Jak uvádí J. Pávková, volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybírat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášíjí nám pocit uspokojení a uvolnění. Pod pojem volný čas se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti, výchovného zařízení i další uložené vzdělávání a další časové ztráty. Součástí volného času nejsou ani činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek, hygiena, zdravotní péče).⁶³ Ale i z těchto činností si někdy lidé vytvoří svého koníčka, což je zřejmé např. ve vztahu k přípravě (i konzumaci) jídla.

Z hlediska adekvátního využití volného času v životě jedince i společnosti se v současné době rozvíjí pedagogika volného času. Cílem této disciplíny je „rozvinutí organizace a metodiky aktivit dětí, mládeže i dospělých ve volném čase tak, aby přispívaly k rozvoji jejich osobnosti i prostředí, v němž žijí“.⁶⁴ Toto poslání pedagogiky volného času má samozřejmě i velkou preventivní funkci. V současné společnosti vyspělých zemí, kde se ve stále větším měřítku vyskytuje nežádoucí chování mládeže

⁶⁰ Filipcová, B. Volný čas a kultura v průmyslovém městě. 1. vyd. Praha, 1974, s. 49.

⁶¹ Disman, M.: Volný čas a kulturní život. Praha: AKV, 1966, s. 16.

⁶² Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 31.

⁶³ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 15.

⁶⁴ Čech, T. Výchova a volný čas 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 57.

(agresivita, delikvence, životní styl zaměřený na materiální spotřebu, aj.), má velkou důležitost výchova snažící se mladým lidem ukázat vhodné formy a náplň trávení volného času.

Z psychohygienického hlediska znamená tedy volný čas důležitou kategorií, protože znamená nejsvobodnější volbu činností v životě člověka. Využívání volného času by mělo mít takovou strukturu, aby vedlo k rozvoji osobnosti člověka. Významnou obsahovou náplní volného času je zájmová činnost. Přináší jedinci příjemné zážitky, uspokojení a různou míru aktivity. Přispívá k vytváření pocitu uspokojení a seberealizace.

Velmi škodlivé je, když jedinec volný čas vůbec nemá. Příčiny bývají různé: velké množství povinností, ale často pouze neschopnost zorganizovat si čas a práci. Největšími chybami v trávení volného času je nadměrné vysedávání u televize a malá tělesná aktivita.

V této kapitole jsem uvedl několik definic, které se týkají volného času. Na základě nich můžeme dojít k závěru, že volný čas je čas jednotlivce určený k libovolnému jednání, tedy čas, s kterým může člověk libovolně disponovat a podle svých osobních přání si ho užívá, tedy čas individuálně volně disponovatelný. Volný čas může zahrnovat odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou společensky prospěšnou činnost apod. Z hlediska dětí a mládeže je to čas mimo vyučování, čas, který skýtá dětem velké množství možností, aktivit a činností, které mohou, ale nemusejí dělat.

V tom je zásadní rozdíl mezi školou, do které musí chodit, kde musí plnit povinnosti, učit se, připravovat se do ní. Řada dětí dokáže svůj volný čas využívat aktivně, hodnotně a organizovaně, existují ovšem skupiny dětí, které jej plnohodnotně nevyužívají nebo to vůbec nedokážou. Často provozují činnosti živelně, v partě a jsou ohrožovány na zdraví nebo inklinují k sociálně patologickým jevům, jako jsou záškoláctví, šikana, delikvence, kriminalita, drogy či propadají patologickým závislostem. Jedním z velmi aktuálních úkolů současné společnosti je těmto jevům zamezit, nabídnout dětem a mládeži kvalitní využívání volného času širokou nabídkou volnočasových aktivit.

2.2 Aktivní využívání volného času

Aktivní využívání volného času dětí je v dnešní době velmi důležité. Domnívám se, že pokud má dítě pestrou nabídku aktivit a má šanci, že v některé z aktivit bude úspěšné, zmenšuje se pravděpodobnost vzniku sociálně patologických jevů.

J. Pávková dělí výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování do několika skupin, na odpočinkové, rekreační, zájmové a veřejně prospěšné. Odpočinkové jsou velmi klidné, pohybově i psychicky nenáročné. Rekreační činnosti mají naopak charakter vydatné pohybové aktivity, nejlépe na zdravém vzduchu. Mohou mít podobu činností tělovýchovných či manuálněpracovních.⁶⁵

Odpočinkové a rekreační činnosti pomáhají odstraňovat únavu z vyučování a kompenzují jednostranné zatížení žáků ve škole. „Vydatný odpočinek a pohybová aktivita v době mimo vyučování jsou ochranou před přetěžováním žáků a prostředkem k odstranění únavy. Zařazování obou typů činností je nutné z hlediska zdravotního, psychologického i pedagogického“.⁶⁶

Odpočinku může sloužit klid na lůžku, spánek, relaxační cvičení, klidné hry námětové, stolní, společenské, prohlížení obrázků, sbírek, četba časopisů, knih, individuální spontánní zájmové činnosti, poslech hudby, sledování filmů, rozhovory o přečteném, vyprávění vlastních zážitků, klidné, nenáročné vycházky.

Mě v souvislosti s touto kapitolou zajímají rekreační činnosti, mezi něž patří tělovýchovné chvílky, drobné pohybové hry, hry na hřišti, v parku, přírodě, závodivé hry, využití areálů zdraví a dětského náradí na hřištích, pohybové hry v místnosti s náradím i bez náradí, hry námětové a dramatizující, sezónní hry a zábavy, tedy hry na sněhu, ve vodě, rekreační provozování sportovních her, atletiky, gymnastiky, plavání, bruslení, lyžování a dalších sportů podle místních podmínek, vycházky spojené s tělovýchovnou, přírodovědnou, společenskovední či esteticko-výchovnou zájmovou činností, činnosti spojené s ochranou a tvorbou životního prostředí, činnosti hudebně pohybové, hry se zpěvem či hudbou, cvičení při hudbě, lidové a společenské tance, diskotance, jazzgymnastika, aerobic, kalanetika.

„Rekreační činnosti vedou k uspokojení individuálních potřeb, pomáhají vytvářet pocity radosti a spokojenosti, umožňují vznik a upevňování neformálních osobních vztahů a začleňování jedince do neformálních skupin. Poskytují dětem

⁶⁵ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 87.

⁶⁶ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 88-89.

příležitost k volnému a bezprostřednímu projevu a k odreagování kladných i záporných emocí. Zvláště u mladších dětí jsou spontánní pohybové činnosti z fyziologického hlediska velmi účinné, vyhovují jejich silné potřebě pohybu a mají velký kompenzační význam“.⁶⁷

Zájmové činnosti podle J. Pávkové lze chápat jako „cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i správnou společenskou orientaci“.⁶⁸ Tradičně se dělí podle obsahu na společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, estetickovýchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické. Je však řada hraničních zájmových oblastí, které nelze jednoznačně zařadit.

„Podstatou veřejně prospěšné činnosti je uvědomělé vykonávání takové práce, která prospívá ostatním lidem vytvářením určitých hmotných či duchovních hodnot. Při správném pedagogickém postupu je výchovným prostředkem, který ovlivňuje biologický, psychický i sociální rozvoj žáků“.⁶⁹

Podle B. Hofbauera „musí aktivní trávení volného času a aktivní odpočinek splňovat následující funkce:

- aktivní přístup dětí a mládeže k provádění této činnosti
- kompenzace jednotvárné zátěže
- posilování zdravého způsobu života a zdraví

U dětí a mládeže rozlišujeme následující formy aktivit:

- fyzická aktivita realizovaná organizovanou tělovýchovou a sportovní činností a neorganizovanou tělovýchovou a sportem
- zájmová činnost s účastí na práci ve výtvarných, přírodovědeckých, technických, hudebních kroužcích apod.
- pohyb na čerstvém vzduchu spojený s fyzickou aktivitou (s turistikou, prací na zahradě apod.)
- společenská činnost prováděná v co nejvyšší míře venku a při pohybové aktivitě
- zábava kompenzující duševní napětí a přispívající k rozvoji osobnosti

⁶⁷ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 88.

⁶⁸ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 96.

⁶⁹ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 107.

Aktivní odpočinek je základním prvkem zdravého životního stylu a tedy i prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Osvojení si stereotypu a potřeby aktivního trávení volného času je dáno tím, jak je k aktivní formě odpočinku přistupováno v rodině, ve škole i v dalších subjektech realizujících volnočasové aktivity dětí⁷⁰.

Domnívám se, že trvalou součástí života dětí a mládeže by měla být hodnotná zájmová činnost. Ta vyplňuje jako jedna z nejpřitažlivějších činností volný čas, brání nudě a tím působí i preventivně proti vzniku sociálně patologických jevů. Je potřeba neustále rozšiřovat nabídku zájmových činností pro děti a mládež a hlavně pružně reagovat na změnu jejich potřeb v této oblasti.

2.3 Úloha rodiny a školy

Na vývoj dítěte mají vliv především tři oblasti aktivit: v prostředí rodiny, školy a ve volném čase. „Osobnost člověka, jeho individualita se utváří v průběhu ontogenetického vývoje působením různých činitelů. Určité předpoklady si dítě přináší na svět už při svém narození. Jedná se o vrozené předpoklady. Již v okamžiku početí začínají na dítě působit vlivy prostředí, které je formují. Zvlášť velký vliv na vývoj jedince má sociální prostředí. Záměrné a cílevědomé působení na člověka, nejčastěji na dítě, nazýváme výchovou“.⁷¹ Klíčovou roli při výchově dětí hraje rodina, zejména v období adolescence se stávají nezastupitelným činitelem vrstevnické skupiny, za velmi výrazné se obecně považuje působení hromadných sdělovacích prostředků a informačních technologií. Na výchovné působení rodiny, kterou jsem uvedl na prvním místě, navazují a doplňují je předškolní zařízení a později škola jako jeden z nejvýznamnějších výchovných činitelů.

Od školy jako všeobecně rozšířené vzdělávací a výchovné instituce se očekává vytváření předpokladů pro úspěšný vstup příslušníků mladé generace do profesionálního, občanského i volnočasového života. Její základní stupeň je povinný pro všechny děti příslušného věku, stupně střední a vyšší zahrnují rostoucí počet příslušníků dospívající mládeže a mladých dospělých. Svoji úlohu ve volném čase škola uplatňuje jednak přímo, jednak prostřednictvím svých zařízení. Dobrovolná účast

⁷⁰ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 66.

⁷¹ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 35.

na volnočasových aktivitách školy vytváří prostor pro rozvoj individuálních předpokladů účastníků a jejich zájmového vzdělávání jako souhrnu jednorázových i pravidelných činností. Plní funkci vzdělávací a výchovnou, kulturní a sociálně-preventivní, zdravotní (regenerační a relaxační), oddechovou a kompenzační. Ve spolupráci s rodiči, institucemi volného času a obce rozvíjí a kultivuje zájmy a nadání, sociální vztahy a demokratické občanství.⁷²

Volnočasové aktivity školy v letech školní docházky pomáhají odhalovat zájmy a talent dětí a mládeže. Jejich prostřednictvím pomáhají utvářet pozitivní vztah dětí a mladých lidí k dalším způsobům vzdělávání prostřednictvím volnočasových aktivit, k budoucí profesi a celému životu.

Působení školy ve volném čase má dlouholetou tradici. Činnost školy v této oblasti se začala rozvíjet v 19. století, na školách vznikaly prostory pro hry žáků například během přestávek, děti zde mohly psát své domácí úkoly a trávit svůj čas po skončení vyučování. Od druhé poloviny 19. století rostl počet školních knihoven, postupně byla budována školní hřiště, vycházely školní časopisy, objevily se první pokusy o organizování školy v přírodě. K největším změnám došlo ve druhé polovině 20. století, kdy se potvrdilo, že sama rodina, ani škola nezaručí všestranný rozvoj osobnosti dítěte a mladého člověka. „Aktivity volného času byly postupně pochopeny jako způsob zapojování dětí a mladých lidí do života školy, obce a společnosti“.⁷³

Výrazné rozšíření volného času dětí a mládeže u nás stejně jako v celé Evropě přineslo zavedení pětidenního školního týdne. Víkend tak vytvářel podmínky pro smysluplnou individuální i společnou realizaci volného času v rodině i v různých zařízeních.

Po tomto historickém exkurzu se nabízí otázka, jaká je situace v současnosti. Škola pomáhá žákům zpřístupňovat poznání různých oblastí skutečnosti dvěma základními způsoby - ve vyučování a v souběžných volnočasových aktivitách.

Jednorázové volnočasové aktivity rozšiřují a prohlubují obsah vyučovacího procesu nebo mají oddechovou a kompenzační funkci a jsou šancí pro každého žáka a jeho volný čas. Patří mezi ně zejména návštěvy historických památek, kulturních a sportovních akcí, školní oslavy, zábavy, taneční a plesy, závody, lyžařské zájezdy, výlety, školy v přírodě, putovní prázdninové tábory nebo zahraniční zájezdy plánované

⁷² Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 73.

⁷³ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 75.

školou.

Na jednorázové aktivity školy navazují místní, regionální, celostátní a mezinárodní soutěže žáků základních a středních škol, které vyžadují dlouhodobou pozornost a trvalejší zapojení účastníků. Mám teď na mysli organizování celostátních soutěží, tedy olympiád. Vedle přírodovědných oborů získaly popularitu v poslední době i olympiády z cizích jazyků. Kromě toho do této skupiny zahrnujeme i činnosti v různých druzích individuálního a kolektivního sportu.

Co se týká obsahového zaměření, v popředí žáků základních škol dnes již nestojí útvary tělovýchovné, jak tomu bylo dříve, ale estetickovýchovné, společenskovední, technické a přírodovědné. Turistické jsou vyhledávány jen malým procentem žáků. V poslední době se zvýšil zájem o cizí jazyky, konkrétně o angličtinu, ruštinu, španělštinu, výpočetní techniku. Na většině základních škol vznikají kroužky keramiky, které mají také velkou oblibu.

Na činnosti školy a rozvoji jejích volnočasových aktivit se žáci podílejí prostřednictvím své samosprávy, tedy třídních a školních výborů, žákovských sněmů nebo parlamentů. Mezi její funkce patří podílet se na udržování pořádku a kázně ve škole, zlepšovat studijní výsledky a podporovat spoluúčast žáků na životě školy a účelném využívání volného času.⁷⁴

Žákovská samospráva je důležitá a přínosná, protože přispívá k účelné organizaci volného času žáků školy. Do její činnosti spadá organizování a podpora exkurzí a návštěv kulturních podniků, umělecká tvořivost, oddechové a rekreační činnosti.

Vedle školy je důležité i prostředí rodiny. „Rodina je pro většinu dětí a mládeže prvotním prostředím pro realizaci volného času. V souvislosti s rodinou je volný čas dětí podmíněn nejprve nápodobou, uskutečňováním individuálních a společenských zájmových aktivit a citlivým sledováním a reagováním na potřeby, zájmy a nadání dítěte. Tedy dítě přejímá vzory trávení volného času rodičů a rodiče jsou zodpovědní za rozvoj oblastí, v nichž dítě vyniká. Spadá sem také nápodoba celkového životního stylu, který se následně také odráží v trávení volného času.“⁷⁵

Rodina je také tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháním dětem umožňuje kriminální chování. Rodina je pro dítě základní sociální skupinou, reguluje a uspokojuje jeho potřeby, vytváří mu zázemí, kde nalézá pocit bezpečí.

⁷⁴ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 76.

⁷⁵ Čech, T. Výchova a volný čas 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 105.

Úroveň výchovy v rodině je ovlivňována dvěma skupinami faktorů – kvalitativními a kvantitativními. Kvalitativní stránku tvoří vztah rodičů k dítěti, kvalita výchovného působení, vzdělání rodičů a sociální status rodiny. Kvantitativní stránku tvoří množství času věnovaného dítěti, hmotné zabezpečení aj. Nedostatečný vliv rodiny na výchovu dětí a mladistvých, nedostatek zájmové činnosti, deficit citových vazeb a následný nadbytek volného času vede k tomu, že mládež svůj volný čas tráví bez přítomnosti užitečných aktivit důležitých pro zdravý rozvoj jedince. Takováto mládež má tendence se sdružovat do part a společně trávit volný čas způsobem nepřínosným jak pro ně samotné, tak i pro okolí, což může později vést přímo ke kriminálnímu chování. Je více než zřejmé, že mezi nevhodným využitím volného času a delikvencí určité části mládeže je souvislost a negativní vliv party je pokládán za další významný faktor působící na páchání trestné činnosti mládeže, bezprostředně po rodinném prostředí.⁷⁶

Příkláním se k názoru, že celá rodina by měla společensky přijatelnou formou trávit volný čas. Pomoc jim nabízí nejrozličnější instituce, občanská hnutí i neziskové organizace, za všechny jmenujme Rodinná a mateřská centra, určená většinou dětem do sedmi let a jejich rodičům, kteří chtějí se svými dětmi aktivně prožívat volný čas, dále jsou to např. Centra volného času, Centra pro rodinu aj., kde se rodiny mohou naučit volný čas smysluplně využívat, čímž dochází i k prevenci kriminality.

Všechny činitele vývoje a všechny oblasti výchovy se navzájem prolínají, doplňují a ovlivňují. Nedostatky v kterémkoliv z nich se mohou projevit negativně i v jiné oblasti, navzájem však může docházet ke kompenzaci. Podíl vlivu jednotlivých činitelů je u každého jedince jiný. Každá osobnost je individuální, každý má pro svůj vývoj odlišné podmínky, různé jsou i životní osudy a cesty. Také působení rodiny či školy má pro jednotlivce odlišný význam. Podíl výchovy mimo vyučování může být zanedbatelný, může se však stát i činitelem, který závažným způsobem ovlivní život člověka.

2.4 Instituce pro volnočasové aktivity

V rámci školy působí specifická zařízení určená pro působení ve volném čase žáků. Řada školských zařízení dříve označovaných jako zařízení pro výchovu mimo vyučování dostala dnem účinnosti posledního znění školského zákona (č. 561/2004 Sb.)

⁷⁶ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 76.

označení zařízení pro zájmové vzdělávání, což jsou střediska volného času (domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), školní družiny a školní kluby.

Střediska volného času mají širokou zájmovou působnost, pokud se zabývají pouze jednou zájmovou oblastí, nazývají se stanice zájmových činností. Poskytují následující formy zájmového vzdělávání:

- Zájmová činnost příležitostná,
- pravidelná zájmová činnost (kroužek, soubor, klub, oddíl, kurz),
- prázdninová táborová činnost,
- osvětová činnost,
- individuální práce s účastníky vedoucí k rozvoji nadání,
- nabídka otevřených spontánních aktivit,
- organizací soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo spoluvyhlašovaných MŠMT.⁷⁷

Školní družina je určena žákům prvního stupně ZŠ, umožňuje účastníkům odpočinkové činnosti, které mají odstranit únavu a regenerovat síly různými zájmovými aktivitami rozvíjejícími osobnost dítěte.

Školní klub je určen žákům druhého stupně základních škol, základem jeho činnosti jsou zájmové aktivity organizované formou různých kroužků, příležitostných akcí i průběžnou nabídkou spontánních činností. Školní kluby v současnosti existují v omezené míře, jsou rušeny z důvodu nedostatku finančních prostředků na jejich provoz.

Mezi ubytovací a výchovná zařízení patří domovy mládeže, dětské domovy, internáty a školy v přírodě.

Dalšími výraznými subjekty pracujícími s dětmi a mládeží ve volném čase jsou organizace dětí a mládeže a občanská sdružení pracující s dětmi a mládeží. Některé mají pouze místní působnost, celá řada jich však působí na území celé naší republiky, některé z nich nyní blíže představím.

Junák je celosvětově největší výchovné hnutí pro děti a mladé lidi. Umožňuje jim žít a dělat věci společně a staví před ně příležitosti, které jsou zároveň zábavou, hrou – a zároveň způsobem, jak poznávat nové věci. Skauting dává do života řadu sociálních dovedností – schopnost mluvit před lidmi a schopnost naslouchat, schopnost být otevřený vůči druhým, schopnost spolupracovat. Skauting učí umět se o sebe

⁷⁷ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 39.

postarat, brát život do vlastních rukou, postavit se na vlastní nohy, převzít odpovědnost za to, co se se mnou a s mým životem děje. Ve skautingu se lidé učí hledat smysluplnost toho, co dělají – kam nasměrovat svůj život a proč.⁷⁸

Pionýr má dlouholetou tradici u nás i v zahraničí. Svoji aktivní činností a prací přispívá k výchově všestranně rozvinutého člověka a nezanedbatelně se podílí i na prevenci kriminality. „Poznávat dosud nepoznané, společně prožívat dobrodružství i v tzv. všedním životě, přitom nečekat až vše jen spadne do klína. Spolupracovat, nebát se těžkostí a problémů, snažit se je překonávat čestně, hrdě se hlásit ke svým úkolům i průsvihům, nemít své slovo za cár papíru ... – to je Program Pionýra“.⁷⁹

Duha je občanské sdružení, které na principech zážitkové pedagogiky organizuje volnočasové aktivity pro děti a mládež. Má 4 500 členů ve stovce základních článků (dužin) po celé republice se zaměřením na turistiku a táboření, outdoorové sporty, deskové hry, amatérské umění a mezinárodní výměny. *Duha* je velice úspěšná v projektech pro děti a mládež z dětských domovů, v programech pro neorganizované děti a mládež, v podpoře participace dětí a mládeže, rozvíjení dobrovolné služby a ve zprostředkování workcampů pro mladé lidi.⁸⁰

Česká tábornická unie je organizací volně sdružující na základě společného zájmu děti, mládež a dospělé v tábornických klubech a trampských osadách. Zaměřuje svoji činnost na pobyt v přírodě. Sdružuje zájemce o pobyt v přírodě, kteří chtějí být jejími důvěrnými znalci, vnikat do jejích zákonů, vést ostatní k poznávání přírody a stát se jejími ochránci. Přírodou však není jen les a volnost, ale i člověk a vše krásné, co vytvořil. Dává prostor všem věkovým skupinám, pomáhá jim v uspokojování jejich zájmů a v získávání dalších znalostí a dovedností a vychovává je v ideálech pravého lidství.⁸¹

Sokol je tělovýchovná organizace jejíž členové neusilují o maximální sportovní výkon, ale cvičí pro kondici, zdraví, radost, potěšení, prožitek. Cvičební program v oddílech všestrannosti je velmi různorodý a pestrý. Součástí cvičebního programu je pohybová výchova, základy sportovní a moderní gymnastiky, rytmická gymnastika, aerobik, cvičení s náčiním, různé taneční směry, atletika, základy míčových her, netradiční hry a sporty, jóga, základy asijských bojových umění, zdravotní gymnastika, základy různých sportů, především sezonních, pobyt v přírodě a turistika. Cvičenci jsou

⁷⁸ <http://verejnost.skaut.cz/skauting/co-je-vlastne-skauting/>

⁷⁹ http://www.pionyr.cz/index.php?page=inc&inc=html/rd_zakladni_cojepionyr.html

⁸⁰ <http://www.duha.cz/o-nas>

⁸¹ <http://www.tabornici.cz/>

rozdělení podle věkových kategorií - od těch nejmladších v oddílech rodičů a dětí a předškolních dětí až k seniorům.⁸²

V souvislosti s výše jmenovanými organizacemi se nelze nezmínit o České radě dětí a mládeže (ČRD), která byla založena v červenci 1998. Dnes sdružuje 93 členských organizací (mezi nimi většinu celostátních sdružení dětí a mládeže), představujících téměř 200 000 individuálních členů. Členy ČRD jsou sdružení velmi malá i ta největší, včetně 6 krajských rad mládeže. Česká rada dětí a mládeže podporuje valnou většinu celostátních a zároveň i mnoho regionálních a místních sdružení dětí a mládeže. Posláním ČRD je podporovat podmínky pro kvalitní život a všestranný rozvoj dětí a mladých lidí.⁸³

Výchovně vzdělávací činnost škol, školských zařízení a rodin svou činností významnou měrou doplňují také Nestátní neziskové organizace (NNO), které pracují s dětmi a mládeží a vytvářejí žádoucí nabídky pro aktivní využití volného času. Patří sem již zmiňovaná občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby.

Nezastupitelnou roli ve vytváření společensky žádoucí nabídky aktivit volného času mají obce s rozšířenou působností, kterým zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ukládá vytvářet předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí. Mají zejména sledovat využívání jejich volného času, nabízet jim programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem, spolupracovat se školami a dalšími subjekty.⁸⁴

„Početnými subjekty využívající volný čas dětí a mládeže jsou různí organizátoři a provozovatelé nabídky volnočasových aktivit na komerčním základě, zřizované jako živnosti. Mohou se zaměřovat na získávání dovedností (hudební či výtvarné kurzy apod.), nebo na sociální služby pro zaměstnané rodiče – hlídání dětí spojené s některými zájmovými aktivitami – zpěv, hry na hudební nástroje apod. Specifickou oblastí jsou různí provozovatelé táborů a dalších činností, neboť volnočasové aktivity a práce s dětmi nejsou vázány živností a není pro ně vyžadována odborná způsobilost. Mezi subjekty naplňující volný čas dětí a mládeže musíme zařadit i různé herny, internetové kavárny, diskotéky, které na základě komerce nabízejí různé aktivity ve

⁸² <http://www.sokol-cos.cz/COS/sokol.nsf/pages/sport-pro-vsechny-8EEC>

⁸³ <http://www.crdm.cz/view.php?cislocclanku=2008101502>

⁸⁴ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 40-41.

volném čase, aniž se snaží o výraznější výchovné působení“.⁸⁵

V médiích se často hovoří o tzv. otevřené práci s mládeží. Otevřenost obsahu spočívá v tom, že nejsou na náplň činnosti kladeny žádné apriorní politické, náboženské či světonázorové nároky. Otevřenost organizační formy znamená, že podmínkou účasti na aktivitách není členství v nějaké organizaci, a že jsou tak aktivity bezprostředně přístupné všem. Otevřenost k zájmům mládeže znamená, že se činnost orientuje primárně na potřeby mladých, a ne na dosažení cílů, které mají dospělí. A otevřenost vůči veřejnosti znamená průhlednost, možnost veřejné kontroly, aby se mohl kdokoli dozvědět, co se dělá a proč atd. Otevřenou práci s mládeží můžeme tedy definovat jako formu pomoci mladým lidem prostřednictvím nabídek, které jsou voleny a uskutečňovány na základě zájmů mladých lidí a jsou všem přístupné.⁸⁶ V této souvislosti je třeba, aby i volně přístupná střediska mládeže měla jasně formulované cíle a skupiny adresátů, které chtějí zaujmout. Skupina, která vznikne ve volně přístupném středisku mládeže, se od ostatních mládežnických skupin (oddíly, spolky, kroužky) liší tím, že skupinu dává dohromady a drží pohromadě provozovaná aktivita a osobní vztahy, a ne příslušnost k nějaké organizaci.

Školská zařízení pro zájmové vzdělávání, mládežnické organizace i ostatní subjekty, které jsem zmínil v této podkapitole, poskytují svým účastníkům ve valné většině případů hodnotné naplnění volného času se zaměřením na nejrůznější oblasti. V těchto organizacích se využívá některých základních principů, jež ovlivňují aktivitu členů a tím i výchovný účinek. Jsou to principy atraktivnosti, činnosti a zážitku, princip podílu členů na formulaci cílů a princip podílu členů na řízení organizace.

2.5 Pasivní trávení volného času

Prapříčinou asociálních forem trávení volného času je nuda. Ta „naplňuje volný čas zvláště pubertální a postpubertální mládeže. Nuda pramení z nedostatku schopností a vůle činit něco smysluplného, vytvářet hodnoty, které by byly s to činícího uspokojit, a ústí v pocit vnitřní prázdnoty. Jejím důsledkem bývá ztráta sebekontroly a sebekritičnosti a hledání spásy v prožitcích vyvolaných psychotropními látkami, alkoholem, útěku k sexu a sexuální promiskuitě. Dnes trpí nudou lidé, kterým chybí

⁸⁵ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 41.

⁸⁶ <http://issuu.com/strediskasim/docs/kelarova-vyuziti-tance/5>

touha po poznání, po vědění, kteří nedovedou snít a nechce se jim přemýšlet. Ale také ti, kteří nenašli povolání, které by odpovídalo jejich schopnostem, nadání a zájmům a mohlo je uspokojovat. Nudu obvykle provází pocity bezmocnosti, beznaděje a apatie, kdy se člověk nedokáže orientovat ve světě, neví, co má dělat, aby to mělo smysl, nezvládá sám sebe. Nuda ho trápí a prožívá ji jako duševní neuspokojení. Prapříčinou nudění se je absence zábavy. Nudící se člověk proto hledá zdroj zábavy ve shodě se svými dispozicemi a zájmy“.⁸⁷ Nejdostupnější a téměř v každé domácnosti přítomnou formou zábavy je televize, popř. počítač.

Negativním fenoménem doby je medializace současné generace dětí a mládeže, která vyrůstá pod tlakem masové kultury a především komerční televize. Normální se pro značnou část mládeže stává, aby byla bavena bez vynaložení námahy. Sport a ostatní aktivní formy využívání volného času se pro velkou část mladých stávají příliš namáhavé.

Osobní počítač se objevil na počátku devadesátých let. Zatímco v minulosti trvalo i generace, než inovace prostoupila celou společností a stala se součástí jejího života, u počítače proběhlo toto splynutí velmi brzy. „V současné době mládež ve věku 15-18 let využívá počítač se stejnou frekvencí, jako sleduje televizi, což je dlouhodobě nejfrekventovanější volnočasová aktivita“.⁸⁸

Souhlasím s O. Matouškem, když tvrdí, že „televize dělá z člověka tvora zcela pasivního a olupuje ho o čas“.⁸⁹ Televize může lidem podávat zkreslený obraz reality, zejména způsobem zpravodajství, a může jim stírat hranici mezi realitou a fikcí. Abychom nebyli nespravedliví, televize nepochybně rozšiřuje člověku obzor. Hlavně její zásluhou si může uvědomit souvislosti dějů, které se odehrávají na různých místech. Díky ní si může uvědomovat svět jako celek. Mnoho psychologů se zabývá otázkou, zda je působení televize škodlivé. Zjistilo se, že prokázáno to bylo jen u pořadů, ve kterých se předvádí násilí. „Už čtyřleté děti si po zhlédnutí agresivní scény v televizi hrají agresivněji než předtím. Ukázalo se, že sledováním násilí se děti nabíjejí agresivitou nejen na dobu bezprostředně po zhlédnutí pořadu, ale nadlouho“.⁹⁰

Výzkumy potvrzují, že obětí negativního vlivu televize jsou především děti, které nemají jistotu v rodičích, děti tvrdě trestané nebo ty, kterých si rodiče nevšímají. Dobrá rodina dítěti umožňuje hodnotit pořady a řídit svoje chování v souladu s běžně

⁸⁷ Čech, T. *Výchova a volný čas 2*. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 48.

⁸⁸ Čech, T. *Výchova a volný čas 2*. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 167.

⁸⁹ Matoušek, O. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. Praha: Portál, 1997, s. 98.

⁹⁰ Matoušek, O. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. Praha: Portál, 1997, s. 99.

přijatelnými normami. Ne všechny děti ale vyrůstají v dobrých rodinách, takže i na televizi podstatný díl odpovědnosti leží. Domnívám se však, že z hlediska morálky jsou ještě horší než akční filmy v televizi některé počítačové hry. To, jak je brutalita obecně ve hře tolerována, či spíše dokonce vyžadována. To se týká zejména akčních her a zčásti i automobilových závodů. Jde hlavně o to, že se poměrně hodně realisticky v hrách zabíjejí lidé. A to se pak musí promítat do běžného života.

P. Sak uvádí, že celkový čas strávený u počítače, stejně jako čas věnovaný počítačovým hrám, je nepřímo závislý na věku. V patnácti letech dosahuje čas u počítače k šesti hodinám týdně. Nutno dodat, že i když nástup počítače a internetu byl dynamický, v popředí zájmu všech věkových skupin, a tedy i dětí a mládeže, je sledování televize. „Čas věnovaný televizi se pohybuje mezi 10-23 hodiny týdně“.⁹¹ Stejný autor ve své referátu předneseném na mezinárodní konferenci O výchově a volném čase v Brně 2006 prohlásil, že „život mládeže do značné míry probíhá v mediální a virtuální realitě. Od narození jsou média vedle rodiny významným socializačním institutem“.⁹²

„Virtuální realita a kyberprostor generují vlastní časoprostor a rekonstruují časoprostor přirozeného světa, v němž probíhá také sociální zrání nové generace. Proměna trávení volného času není v pouhém přiřazování další počítačové aktivity. Počítač je průsečík, v němž se sbíhá široké spektrum dřívějších aktivit, a vznikají aktivity nové. Zájmy, které jedinec dříve uspokojoval v řadě zájmových organizací na řadě míst a v různém čase, může nyní uspokojovat sám, z pohodlí a intimity domova“.⁹³

Elektronické mediální zábavy mají mnoho negativ. Kromě známých přispívají i k tomu, že lidi od sebe izolují, nepotřebují spolu komunikovat přímo. Již z tohoto důvodu by aktivní zábavy měly mít vždy přednost, protože dítě je při nich v přímém kontaktu s dospělými, s jinými dětmi a většinou i se skutečným světem. „Takový kontakt nemůže nic nahradit a dítě se bez něj ve svém vývoji nemůže obejít“.⁹⁴

Pozoruhodné výsledky přinesla rozsáhlá studie, v níž sociologové Petr a Karolína Sakovi využili data z výzkumů z let 1982–2005. Mladí lidé ve věku 14–19 let nyní tráví dvě třetiny svého volného času u televize nebo videa, druhé místo v žebříčku oblíbenosti obsadil počítač. Zatímco před 16 lety přečetlo měsíčně až 17 procent teenagerů čtyři knihy, v roce 2000 se takových nenašlo ani procento. Výrazně

⁹¹ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 168.

⁹² http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=1&d_1=article&d_2=identita

⁹³ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 169.

⁹⁴ Matoušek, O. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. Praha: Portál, 1997, s. 103.

vzrostl počet lidí této věkové skupiny, kteří utrácejí čas pobytem v restauracích, povídáním s přáteli a nicneděláním.⁹⁵ O vybraných negativních způsobech trávení volného času pojednám níže.

2.6 Vybrané negativní způsoby trávení volného času

Sociálně patologické jevy jsou proměnlivé v čase a prostoru a jsou kulturně určeny. Některé sociálně patologické jevy se mohou pohybovat v hranicích zákona. Často ale mají individuální charakter a dopad (alkoholismus, sebevražda atd.). Studium patologických jevů se zabývá mnoho různých oborů, v rámci sociologie jsou patologické jevy zkoumány sociologií deviantního chování.

Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže jsou multifaktorově podmíněny. Vedle vlivu rodiny, osobnostních vlivů, vlivů subkultury a společenských vlivů se část mládeže na „šikmu plochu“ dostává díky množství nestrukturovaného volného času. Tento vliv je ještě markantnější v té části populace, která má výrazněji vyjádřenou potřebu mimořádných zážitků bez schopnosti získat uspokojující prožitky vlastní aktivní činností a vlastním přičiněním. Do této skupiny dětí a mládeže se zvýšeným rizikem výskytu společensky nežádoucích jevů patří:

- chroničtí sledovači televize, filmů a počítačových her,
- mládež bloudící po ulicích a restauračních zařízeních a ubíjející nudu,
- mládež vyhledávající dramatické a dobrodružné aktivity zástupným způsobem, pomocí násilí, kriminality, drog, alkoholu apod.⁹⁶

Domnívám se, že za nasměrování dítěte jsou zodpovědní především rodiče. Pokud totiž zaneprázdnění rodiče nemají na děti dost času a nepřitáhnou je ani školní kroužky nebo jiné volnočasové aktivity, končí to špatně. Na mysli nyní mám drogy, alkohol a cigarety. Po desátém roku věku nejvíce ovlivňují volný čas dětí především jejich vrstevníci. Do té doby je klíčová rodina a to, co do potomka vložila, si mladý člověk nese pochopitelně v sobě dál. Významnou roli hrají také média.

Mládež ve věku 13-15 let tráví mnoho volného času venku v partě. Zde je mnoho prostoru pro vznik závadových part ubíjejících čas pácháním trestné činnosti.

⁹⁵ http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=1&d_1=paper&d_2=2006_06a

⁹⁶ <http://www.blisty.cz/2008/3/27/art39662.html>

Party mladistvých jsou i častým místem prvního kontaktu s drogou. Z výzkumů⁹⁷ zabývajících se sociální deviací mládeže vyplývá, že životní styl založený na trávení volného času v partách, v návštěvách hospod, restaurací, heren, diskoték a v nicnedělání podporuje vznik sociálně patologických jevů a asociálního chování. Kvalita takového trávení volného času je velmi nízká, uvedené aktivity lze charakterizovat spíše jako ubíjení času než jeho naplňování.

2.6.1 Požívání alkoholu dětí a mládeže

Nedílnou součástí volného času dětí a mládeže, jak jsem uvedl v předchozí kapitole, je alkohol. Alkohol je droga. Problematice drog bylo věnováno mnoho pozornosti, zabývalo se jí a zabývá bezpočet spisovatelů, odborníků; lékařů, psychiatrů, psychologů, terapeutů, koordinátorů. Uvědomujeme si, že se jedná o problematiku aktuální, živou a naléhavou. Při studiu odborné literatury jsem se setkal s mnoha publikacemi věnujícími se tomuto tématu, autorů světových i českých. Seznámil jsem se s projekty, které v této kapitole chci představit, uvést výsledky jejich výzkumů, které byly realizovány právě v České republice. Zaměřit svou pozornost chci především na problematiku požívání alkoholu dětí a mládeže. I přesto, že je tomuto tématu věnováno dost pozornosti, zastávám názor, že je třeba nebezpečí drog stále připomínat. Mezi nejnebezpečnější drogy vůbec, ač se to na první pohled nezdá, patří těkavé látky, tedy především rozpouštědla, jako je například toluen. Mezi návykové látky však patří i nikotin a právě alkohol. Důsledky závislosti na nich jsou poměrně vážné a je dobré vědět, že řešení problémů spojených s kouřením a alkoholem je mnohem nákladnější než u nelegálních drog, a to především z toho důvodu, že závislých na alkoholu a nikotinu je nepoměrně více než závislých na drogách. „Problém drog je samozřejmě velmi závažná záležitost, ale nesmíme přitom zapomínat, že závislost se nerozvíjí pouze na heroinu nebo kokainu, ale i na látkách, jejichž užívání je společensky rozšířené, obvyklé a relativně tolerované“.⁹⁸

Alkohol je chemická látka, která je obsažena v pivu, vínu, lihovinách, které jsou tak často v naší společnosti užívané. Ano, alkohol se zdá být méně nebezpečnou látkou, než ve skutečnosti je, protože je obecně tolerován, jeho užívání je sice omezeno

⁹⁷ <http://www.vyzkum-mladez.cz/registr.php>

⁹⁸ Orlíková, B. et al. 2007. Drogy, otázky a odpovědi. Praha: Portál, 2007, s. 17.

některými zákonnými úpravami, nicméně je v našich zemích pro většinu populace legálně dostupný. Při studiu odborné literatury jsem zjistil, že občané České republiky se řadí mezi největší spotřebitele alkoholu na jednu osobu, a to nejen v Evropě, ale v celosvětovém měřítku. Mohu tedy napsat, že alkohol je u nás jednou z nejrozšířenějších, ale zároveň i nejstarších drog. Škála alkoholických výrobků je velmi pestrá, v českých podmínkách jsou téměř všechny lehce dostupné. Pití alkoholu tvoří součást modelu běžné společenské zábavy, uvolňuje, odstraňuje nejistotu. Právě mladí lidé, na které je zaměřena má práce, často uvádějí alkohol jako objekt svého zájmu z několika důvodů, mladší se chtějí vyrovnat starším kamarádům, bojí se zesměšnění, často uvádějí, že pomocí alkoholu překonávají ostych k druhému pohlaví, někdy pak tvrdí, že pomocí alkoholu překonávají stres z adolescence, nebo únik před dennodenními rodinnými či jinými problémy. „Někdy si bohužel ani rodiče neuvědomují, že čím je člověk začínající s alkoholem mladší, tím rychlejší je proces návyku. Mladí lidé při požití alkoholických nápojů ztrácejí nad sebou kontrolu velice rychle, což se projevuje negativně jak na jejich běžném, tak sexuálním chování“.⁹⁹

Touto citací jsem naznačil něco o účincích alkoholu. Dodejme ještě, že alkohol působí na centrální nervový systém, který všeobecně tlumí, už v malém množství jsou patrné jeho účinky na rychlost reakcí, koordinaci pohybů, úsudek, rozhodování, oslabuje vnímání bolesti, vysoká koncentrace alkoholu tlumí centra pro dýchání a krevní oběh, což může vést až ke smrti. Za obzvláště nebezpečné jsou považovány kombinace s jinými látkami, barbituráty, halucinogeny, anxiolitiky či například opiáty, kde je riziko úmrtí velmi vysoké.

Stálé požívání alkoholu může vést k trvalému poškození mozku, jater, žaludku, slinivky, střev atd. Za chronické užívání považujeme dlouhotrvající zneužívání alkoholu, které se projevuje ve fyzické i psychické oblasti a vede až k závislosti. Domnívám se však, že nejen dlouhodobé a návykové užívání alkoholu může vést k tragickým následkům. Jsou totiž známy případy, kdy se jednorázové užití většího množství stalo příčinou úrazu či smrti.

Jak jsem předeslal, alkohol je jednou z nejrozšířenějších drog. Vzhledem k jeho snadnému získání a velikému počtu uživatelů z řad dospělých se stává často objektem zájmu mládeže. Období dospívání je provázeno neustálým přijímáním informací a velkými osobnostními změnami. Užívání alkoholu i ostatních drog v této době naruší

⁹⁹ Illes, T. Děti a drogy. Praha: ISV nakladatelství, 2002, s. 9.

vývoj osobnosti. Zároveň je třeba uvést, že jako každá droga je i alkohol častým můstkem k přechodu na jinou, tvrdší drogu. Je potřeba, aby rodiče šli svým dětem příkladem, aby je podporovali ve vědomí, že není třeba omlouvat se proto, že nepijí, a že to vůbec není abnormální. Je třeba podpořit jejich rozhodnutí nepít, aby věděly, že udělaly správné rozhodnutí.

Po roce 1989 se začaly iniciovat a realizovat nejrůznější průzkumy, které byly zaměřeny především na děti a mládež a jejich cíli bylo zjistit stav zneužívání návykových látek na základních a středních školách, určit, s jakými drogami se žáci nejčastěji setkávají, které drogy jsou drogami nástupovými, v jakém věku u jednotlivých skupin dochází k prvnímu kontaktu s drogou a zda v jaké míře užívání návykových látek děti a mladiství pokračují.

V roce 2003 proběhla celoevropská studie¹⁰⁰ mezi dětmi ve věku 15-16 let. Podle tzv. Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách kouří denně ve věku do 16 let 27 procent dotazovaných respondentů, nadměrně konzumovalo alkohol více než třikrát v posledním měsíci 17,5 procenta šestnáctiletých a opilost přiznalo více než třikrát za poslední měsíc celkem 13,5 procenta respondentů. Výsledky naznačují, že zdravotně nežádoucí formy pití alkoholu jsou velmi rozšířené u chlapců a stávají se stále běžnějšími u dívek.

Z těchto i dalších výsledků je zřejmé, že zájem o alkohol i jiné drogy ze strany dětí stoupá, zároveň se snižuje věk jejich prvního užití, což je považováno za velký problém do budoucna. Čím nižší věk, kdy dítě drogu zkusí, tím větší riziko, že se na ní v budoucnu stane závislým. Tuto souvislost prokázaly i další uskutečněné výzkumy v této oblasti.

Alkohol je nejčastější první návykovou látkou, se kterou se děti a mládež setkají. Vůbec nejčastěji probíhá první kontakt s alkoholem prostřednictvím kamarádů, a to v 46 procentech případů, druhým nejčastějším případem je, že si dotyčný alkohol vezme sám. Za zarážející a varovné považují skutečnost, že se na třetím místě ve zprostředkování kontaktu s alkoholem umístila rodina, celkem 8 procent respondentů uvedlo, že jim alkohol poprvé podali rodiče.¹⁰¹ Toto zjištění koresponduje s všeobecnou situací ve společnosti, kde alkohol je opravdu vysoce tolerovaný.

Téměř polovina respondentů uvedla, že po určitou dobu má zkušenost

¹⁰⁰ <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=30263>

¹⁰¹ <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1147633443.pdf>

s pravidelným užíváním alkoholu. Nejčastějším místem, kde děti a mládež ze zkoumaného souboru přichází do kontaktu s alkoholem, jsou diskotéky, bary, kluby.

Jedna z otázek výzkumného šetření¹⁰² byla směřována na informovanost. Oslovení žáci a studenti většinou uváděli, že mají dostatek informací ohledně návykových látek. Věří si, že se jich problém s drogovou závislostí netýká, pocitují dostatek informací a mají již vytvořený jasně negativní názor zejména na tvrdé drogy. Navzdory tomu však drtivá většina respondentů nevěděla, jaké množství požívání alkoholu je již rizikové.

Souhlasím s tvrzením, že jednou z hlavních příčin užívání alkoholu je nesprávné využívání a trávení volného času. Oblíbeným místem pro zaplnění volného času jsou hostince, ve kterých se lidé hojně věnují konzumaci alkoholických nápojů, což se v posledních letech stává zvláště závažným problémem především u mladých lidí. Vedle společenských příčin je třeba uvést i příčiny individuální, ty se odvíjejí zejména od nepříznivého rodinného života, od negativních zážitků jak aktuálních, tak od zážitků z dětství. Mezi individuální příčiny patří také výskyt zneužívání alkoholu u nejbližších rodinných příslušníků.

Zvýšený výskyt užívání alkoholických nápojů je patrný u jedinců z rodin alkoholiků. Je třeba zdůraznit, že člověk se alkoholikem stává až v průběhu svého života. Je tedy třeba nezanedbávat prevenci v boji proti alkoholismu. Ta spočívá jak v řešení příčin společenských, tak individuálních.

Do boje proti alkoholismu se zapojují sdělovací prostředky, různé společenské organizace, podniky a instituce. Nicméně je zapotřebí konstatovat, že jejich forma boje je často nedůsledná a formální, neboť alkohol je bohužel významným obchodním artiklem a výrazně se podílí na zisku potravinářského obchodu a státu.¹⁰³

2.6.2 Vliv masmédií

Jak jsem naznačil v předchozích kapitolách, média neodmyslitelně patří k volnému času mládeže. Je třeba si uvědomit, že například sledování televize či pouhý kontakt s masmédií (třeba necílený) je důležitou součástí volného času právě nejmladší populace. V předchozích částech práce jsem uvedl, že nejoblíbenější je televize, v závěsu za ní internet. Podle Z. Duspivy u mládeže ve věku 10 – 18 let zabírá

¹⁰² <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1147633443.pdf>

¹⁰³ Janík, A., Dušek, K., *Drogy a společnost*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990, s. 36

sledování televize až 120 minut denně. Z této doby přibližně 11 minut zabírá reklama. Negativní důsledky vlivu elektronických médií na děti a mládež jsou obecně známy, jde o viditelné a zřejmé obsahové vlivy (obsažené v programech rozhlasu a televize) – jako je násilí, sex a krutost, a cílené ovlivňování diváka, tedy vědomá a podprahová reklama.¹⁰⁴

Ve společnosti se opakovaně vedou diskuze o vlivu médií či mediálním násilím. Přikláním se k názoru, že společnost si stále neuvědomuje závažnost působení médií. Nejde o vliv jednoho pořadu či jednoho média, ale o trvalý tlak komplexu médií. P. Novotný vidí situaci tak, že lidé jsou každý den zahlcováni zprávami a informacemi o tom, jak je společnost protkána zločinem, až se zdá, že zločin je „každodenní, přirozenou a nevyhnutelnou součástí naší reality, a že my všichni se vlastně dělíme jen na zločince nebo na jejich oběti. Jako bychom i my byli se vši vehemencí vyzývání a podněcování, abychom se už konečně připojili k jedné z bojujících stran“.¹⁰⁵

Zločin je v masmédiích všudypřítomný. Masmédia ho předkládají leckdy tak, že se zdá, že sympatizují se zločincem, jeho provinění je často propagováno s poukazem na to, čeho už dosáhl, jak je aktivní, všemocný a připravený zaútočit. „Prostoduchým, nezkušeným, malověrným a rovněž zlým lidem se ovšem zločin tímto prostituským způsobem podbízí nebo se jim dokonce neurvale vnucuje, například jako východisko z nouze, jako prostředek k dosažení žádoucího cíle, jako způsob rychlého řešení zdánlivě neřešitelné situace, jako oprávněná akce odvážného nebo cílevědomého člověka, takového, který když chce, tak také může“.¹⁰⁶ Stejný autor se pak věnuje i reklamě. Tvrdí, že obchodníci a vládcí reklam deformují pojmy dobra a zla po svém, a to za účelem prodeje zbytečností. „Svoje zboží představují převážně jako nezbytnost, jako zosobněné dobro a straší nás zlem, pokud konkrétní produkt ještě nevlastníme. Jakákoli cesta za spotřebními předměty pak ovšem v jejich pojetí symbolizuje cestu za dobrem, třebaže se případně může stát nelegální nebo i nebezpečně násilnou. Téměř už přestává být hanbou domoci se vlastnictví žádoucího zboží nebo peněz proviňováním nebo dokonce zločinem. Na prvním hodnotícím místě je držba ceněné věci a až někde v zákulisí je brán v úvahu způsob jejího nabytí.“¹⁰⁷

P. Sak v této souvislosti uvádí, že vliv reklamy je nedoceňován. Přestože zákon zakazuje reklamní působení na děti a využívání dětí pro reklamu, reklama je na děti

¹⁰⁴ <http://cesky-jazyk.upol.cz/articles.php?sid=4eba1b12af7aba9c29dba7c4a46f199e&category=&id=71>

¹⁰⁵ Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 48.

¹⁰⁶ Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 48.

¹⁰⁷ Novotný, P. Epidemie delikvence. Liberec: Dialog, 2006, s. 48.

a mládež zaměřena. „Vliv reklamy je podceňován. Indikátorem efektu reklamy na děti a mládež jsou požadavky dětí na značkové zboží. Reklama však působí celkově, to znamená hodnotami, které prezentuje, estetikou a intelektuální úrovní svých produktů, životním způsobem, který prodává a umělým světem, který prezentuje. Ovlivňuje způsob komunikace a vnímání. Komunikace se pod vlivem médií, především však reklamy, stala primitivnější, psaný i písemný projev je vulgárnější a agresivnější. Od přesného jazykového vyjádření se přechází k vizuální zkratce, od sdělování myšlenek k podprahovým symbolům. Jedinec sociálně vrůstá do umělého virtuálního světa reklamy a médií, projektuje se do něho a vyvozuje z něho požadavky na sebe a na druhé. Vrůstáním do virtuálního světa reklamy a médií se odcizuje přirozenému světu. Reklama jako významný prvek mediálního působení se stala výraznou socializační institucí“.¹⁰⁸

Uvedl jsem, že nejoblíbenějším médiem je televize. Mladí lidé v naší republice, stejně jako celá populace, nejčastěji sledují soukromou televizní stanici Nova, jejíž socializační působení hodnotí experti jako nejškodlivější. Stanice Nova je mezi čtyřmi celostátními stanicemi hodnocena dle Sakova šetření¹⁰⁹ nejvýše v těchto čtyřech škálách negativních jevů:

- Samoúčelné zobrazování násilí a jeho zlehčování
- Vulgární zobrazování sexu a lidského těla snižující lidskou důstojnost
- Agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, etnickým či jiným skupinám
- Špatný příklad ohrožující morálku a sociální vývoj mládeže

„Majitelé a zastánci komerčního vysílání však opakovaně zpochybňují vliv násilí v televizi na růst agresivity ve společnosti, především u mladé generace, navzdory výsledkům řady sociologických a psychologických studií. Vztah mezi televizním vysíláním, sociální deviací a kriminalitou je individuální u každého jedince a složitě zprostředkovaný. Jedinců, kteří po zhlédnutí vraždy v televizním pořadu jdou do města vraždu v reálu zopakovat je minimálně, i když takové případy existují. Největší vliv mají pokleslé deviantní pořady na děti s nižším IQ, vyrůstající v rodině s nízkou sociokulturní úrovní, případně s kriminálním

¹⁰⁸ Čech, T. Výchova a volný čas 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 168

¹⁰⁹ <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1157546063.pdf>

chováním rodičů“.¹¹⁰

Podle P. Saka je „deviantní sociální vývoj také důsledkem působení médií, a je proto třeba, aby se mediální působení stalo předmětem pedagogiky a kriminologie“.¹¹¹

Souhlasím s tvrzením, že násilí shlédnuté v médiích ovlivňuje chování dětí a mládeže, sám jsem to opakovaně pozoroval i na svých dětech, které po zhlédnutí „akční“ scény ve večerníčku (Tom a Jerry apod.), náhle naprosto změnil svůj dosavadní klidný způsob hry na pošťuchování až rvaní. V souvislosti s médii, tedy hlavně televizí je nezastupitelná úloha rodičů, kteří by měli regulovat, na co se jejich dítě dívat smí, a na co ne. To ovšem předpokládá, že mají na své děti čas, že vědí, co tyto dělají (co v televizi sledují) ve volném čase.

2.7 Dílčí závěr

Jak již jsem výše uvedl, na vývoj dítěte mají vliv především tři oblasti aktivit: prostředí rodiny, školy a ve volném čase. V dnešní době vystupuje do popředí působení ve volném čase, neboť obě zbývající instituce nejsou ve většině případů schopny dostatečně hodnotně vyplnit volný čas dětí a mládeže. V rodině je to zejména zaneprázdněností rodičů, kteří aby udrželi krok v profesním životě, mnohdy obětují čas původně určený rodině a dětem. Ve škole se pak setkáváme s ne vždy dostatečně pestrou nabídkou volnočasových aktivit, které nemusí být atraktivní pro všechny děti.

Kromě rodiny, která dítě nesměruje, ve společnosti stále ubývá lidí ochotných bezplatně či za nízkou odměnu s mládeží pracovat. Domnívám se, že je potřeba klást stále větší důraz na prevenci negativních jevů ve společnosti, smysluplné využívání volného času dětí a mládeže, a tím i upevňování přátelského vztahu k lidem, přírodě, kultuře, historii, sportu a svému okolí. Konkrétně bych navrhoval větší finanční podporu organizací, které pracují s dětmi a mládeží, zajištění finančních prostředků na volně přístupná sportoviště a nové sportovní areály, budování center pro mládež a otevřených klubů.

¹¹⁰ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 170.

¹¹¹ Čech, T. *Výchova a volný čas* 2. 1. vyd. Brno, Pedagogická fakulta MU, 2007, s. 170.

V souvislosti s negativními způsoby trávení volného času je potřeba, abychom se zejména my rodiče daleko více zajímali o to, jak naše děti tráví svůj volný čas, našli si na ně více času, mluvili s nimi o možnostech jeho využívání, podporovali je v pozitivních volnočasových aktivitách a vedli je ke zdravému životnímu stylu.

Shrnu-li své poznatky o volném čase, musím znovu zdůraznit, že způsob trávení volného času není jen problémem jedince, ale celé společnosti. Snadno tak lze dojít k závěru, že jeho efektivní využívání by mělo být nezbytnou součástí moderní společnosti a života každého jedince, především dětí.

3. ANALÝZA VÝVOJE KRIMINALITY A ZPŮSOBU TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU DĚTÍ A MLÁDEŽE V ČESKÉ REPUBLICE

3.1 Vývoj celkové kriminality

Kriminalita jako nejzávažnější projev a vyústění většiny sociálně patologických jevů je vždy v centru pozornosti společnosti. Jako společenský jev je charakterizována a analyzována z různých pohledů, avšak základem všech analýz jsou obvykle statistické údaje zpracovávány policií a dalšími trestněprávními institucemi.

Počátky kriminální statistiky na území České a Slovenské republiky sahají do 18. století. Nebyly samozřejmě tak propracované jako dnes. Speciální kriminální statistika se vyvíjela postupně, na počátku stály vykazované statistiky soudů, ty se zprvu zaměřovaly jen na průběh trestního řízení, později obsahovaly dvě složky, výkaz o souzených osobách a výkaz o zločinech. V polovině 19. století se ve výkazech rozlišovaly osoby obžalované a odsouzené. Výkazy byly několikrát reformovány. Pozornost vlastní kriminální statistice se začala datovat rokem 1882.

Při tvorbě této kapitoly jsem vycházel ze statistik¹¹² Policie ČR z let 1990-2008. V roce 1990 došlo k velmi významné legislativní změně - byla zrušena kategorie přečinů. Značná část společensky méně závažných skutků byla přesunuta do kategorie přestupků, a tím z trestního řízení do mimosoudního řízení správního. Přesto se tato dekriminální snižením registrované kriminality neprojevila. Rovněž se neprojevilo zvýšení hranic majetkové škody odlišující trestný čin od přestupku z 1000 Kč na 2000 Kč a později dokonce na 5000 Kč. V devadesátých letech docházelo k postupnému nárůstu kriminality. V letech 1990-1999 měla celková objasněná kriminalita stoupající tendenci, v roce 2000 došlo poprvé k poklesu. Jako příklad vezměme data z roku 1990, kdy celkový počet spáchaných trestných činů dosáhl čísla 216 852, v roce 1999 to už bylo 426 626 trestných činů, což je více než dvojnásobek

Nyní se zaměřím na statistiky z roku 2008, to bylo na území České republiky registrováno 343 799 trestných činů, což je o 13 592 méně než v roce 2007. Z dlouhodobého hlediska došlo podle statistik k určitému pozitivnímu vývoji. Svého

¹¹² <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-725362.aspx>

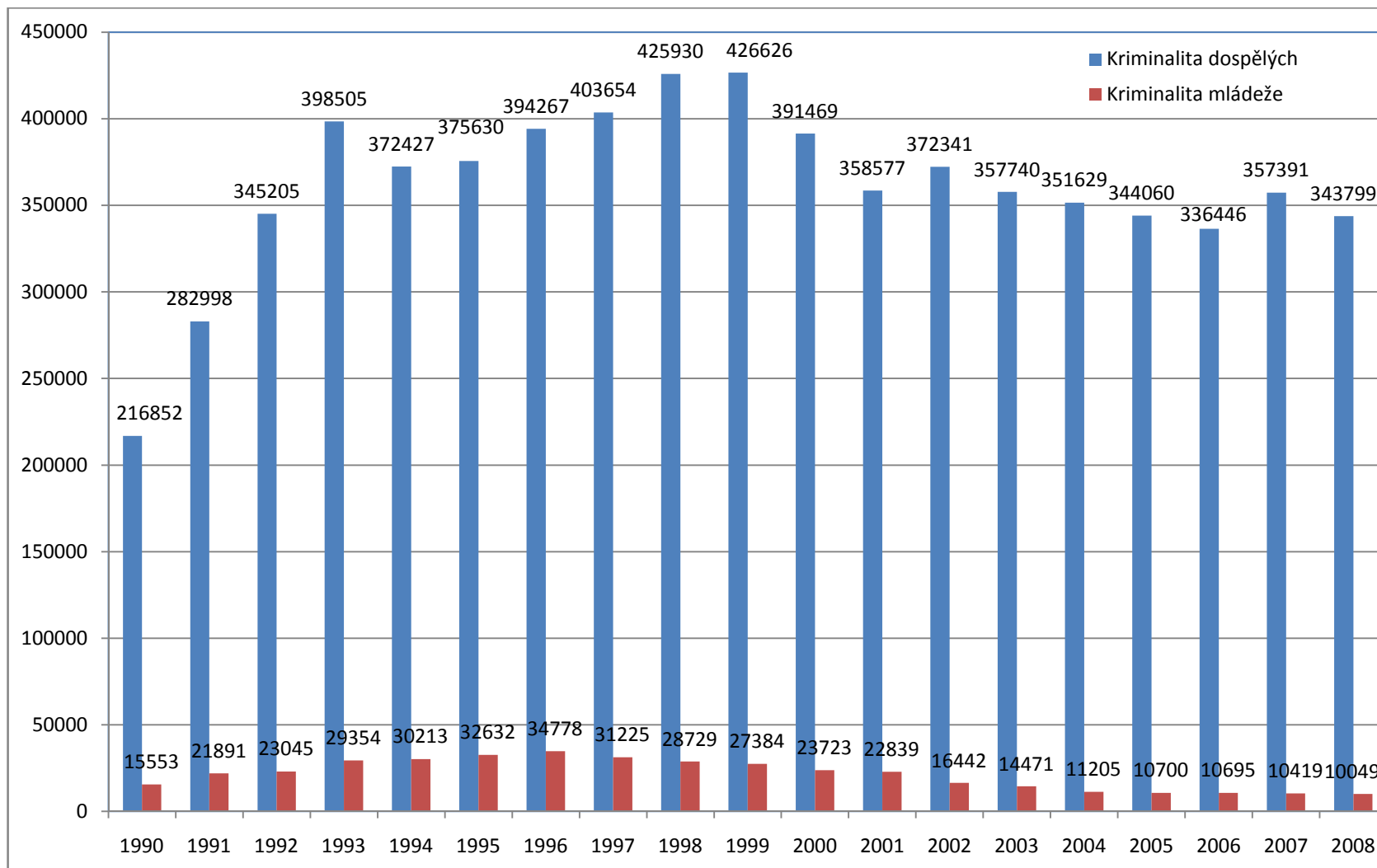
vrcholu totiž dosáhl počet evidovaných trestných činů v roce 1999, celková kriminalita tohoto roku dosáhla, jak již jsem výše uvedl, 426 626 trestných činů. Od té doby (jak plyne z grafu 2) měl počet spáchaných trestných činů klesající tendenci s výjimkou roku 2002, kdy bylo spácháno 372 341 trestných činů, což bylo o 13 764 trestných činů více, než v roce 2001. Od roku 2003 se počty spáchaných trestných činů opět postupně snižovaly, a to až do roku 2006, kdy bylo spácháno 336 446 trestných činů, což je nejmenší počet od roku 1991. V roce 2007 jejich počet opět stoupl na 357 391, v roce 2008 už to bylo zase o něco méně.

Snížily se počty evidovaných trestných činů základních druhů kriminality - hospodářské, násilné, mravnostní i majetkové. Pokud se týká nejvýraznějších kvantitativních výkyvů ve vývoji kriminality: výrazně klesl počet zjištěných trestných činů hospodářské kriminality, stagnuje počet zjištěných trestných činů násilné kriminality, problémem zůstávají loupeže, vzrostl také počet evidovaných trestných činů loupeže na finančních institucích.

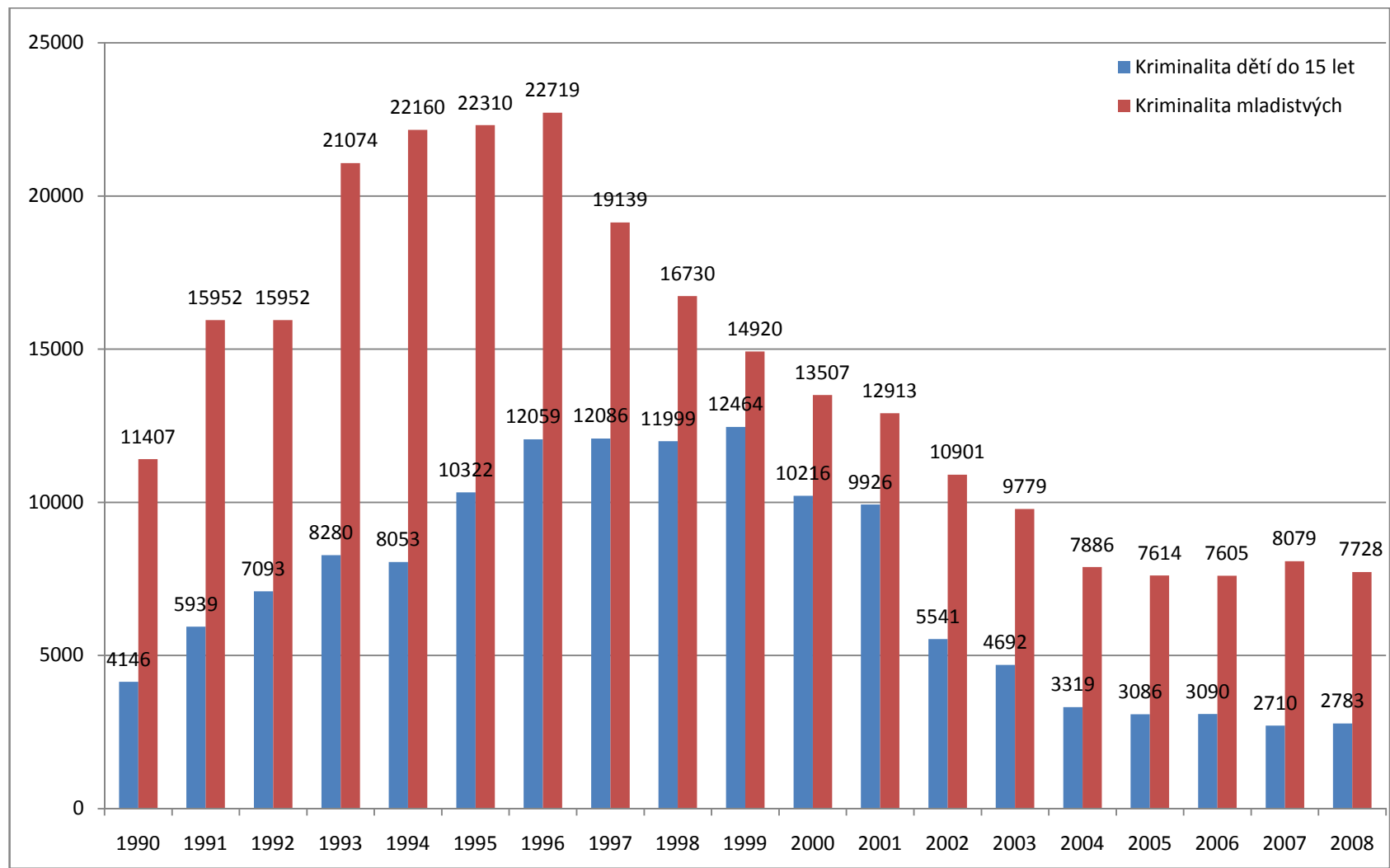
Co se týká majetkové kriminality, zde je počet evidovaných trestných činů za poslední roky konstantní. Výrazně klesl počet krádeží vloupáním do rekreačních objektů, vzrůstá naopak počet evidovaných kapesních krádeží. Počet krádeží vloupáním s počtem 53 381 trestných činů v roce 2008 je třetí nejnižším počtem od roku 1993, trestné činy krádeží aut se od roku 2000 pohybují mezi 22 - 24 000, v roce 2008 klesly na hodnotu 18 011 trestných činů. Problémem zůstávají krádeže věcí z aut, avšak stav se zlepšil na 49 430, oproti roku 2003, kdy bylo zaznamenáno víc než 65 000 těchto trestných činů.

Evidenci hospodářských činů dominuje úvěrový podvod, neoprávněné držení platební karty, podvod a zpronevěra. Co se týká vražd, dle statistik z roku 2008 jich bylo na našem území spácháno 202, tedy o 32 méně než v roce 2006. Příčina největšího počtu vražd je podle policie stále stejná: neshody v osobních vztazích. Z těchto 202 vražd jich Policie ČR vyřešila 180, tedy plných 89 procent. Statistiky doplňují, že nejvíce se na vraždách podílejí recidivisté, anebo jsou páčány pod vlivem alkoholu. Z násilných trestných činů jsou nejčastější loupeže a úmyslné ublížení na zdraví.

Graf 2 Přehled celkové trestné činnosti a trestné činnosti nezletilých v ČR v letech 1990-2008 (zdroj: [http:// www.policie.cz](http://www.policie.cz))

Graf 3 Přehled trestné činnosti dětí a mladistvých v ČR v letech 1990-2008 (zdroj: <http://www.policie.cz>)

3.2 Vývoj kriminality dětí a mládeže

Jedním z nejzávažnějších problémů v boji s kriminalitou je trestná činnost mládeže. Mladí pachatelé rozšiřují okruh osob, potenciálních nositelů nebezpečí páchaní trestné činnosti i v budoucnosti. Kriminalita mládeže, jako součást kriminality vůbec, je negativní sociální jev charakterizovaný porušováním právního řádu, jehož subjekty jsou mladí lidé.

Kriminalita mládeže, registrovaná orgány činnými v trestním řízení, byla v Československu v systematických statistických řadách evidována od šedesátých let dvacátého století. Od té doby bylo zaznamenáno několik vln vzestupu, první větší vlna od roku 1963 do roku 1971, druhá na přelomu let osmdesátých. V osmdesátých letech byla kriminalita mládeže v České republice poměrně stabilní, a to jak v počtu objasněných skutků, kterých se dopustila mládež (děti a mladiství spáchali zhruba 20 000 skutků ročně, z toho bylo 13 000 trestných činů a 7 000 přečinů), tak v jejich asi patnáctiprocentním podílu na celkové kriminalitě. Průměrně bylo ročně registrováno 9 000 pachatelů ve věku do 18 let, z toho 6 000 mladistvých a přes 3 000 dětí. Podíl pachatelů do 18 let činil 13% všech pachatelů.¹

V devadesátých letech byl s rostoucí kriminalitou nárůst kriminality spáchané mládeží ještě výraznější. Kriminalita mládeže stoupla z 15 na 20 % podílu na objasněné kriminalitě, každý pátý objasněný skutek byl tedy spáchán mládeží do osmnácti let. To znamená, že ročně v průměru stoupl počet spáchaných skutků z 20 000 na 30 000. Z toho v průměru 20 000 trestných činů spáchali mladiství a 10 000 činů jinak trestných spáchaly děti.

Jak ukazuje mnou, podle statistik² Policie ČR sestavený graf 3, lze zaznamenat výrazný nárůst počtu spáchaných provinění, eventuálně činů jinak trestných, spáchaných mládeží zejména v letech 1990–1993. Tento nárůst kulminoval roku 1996. V tomto roce se na celkové objasněné kriminalitě podílely děti a mládež nejvyšším procentem. Rok 1997 byl rokem zlomovým, od tohoto roku u mladistvých a od roku 2000 u dětí mladších 15 let lze sledovat dlouhodobý a poměrně výrazný pokles registrovaných provinění a činů jinak trestných. V roce 2007 sice statistiky udávají velmi mírný nárůst počtu provinění spáchaných mladistvými, tento však nijak

¹ Zoubková, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 17.

² <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-725362.aspx>

dramaticky nemění výše popsaný celkově příznivý vývoj registrované kriminality mládeže za posledních osm až jedenáct let. Počet činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let stále výrazně klesá (s výjimkou velmi mírného nárůstu v roce 2008), a je od roku 2004 stále nižší, než byl v roce 1990.

Právě v letech 1997 - 2000 byl kladen důraz na zkvalitnění spolupráce specializovaných pracovníků PČR a Úřadu vyšetřování, kteří pracují na úseku mládeže, s dalšími orgány veřejné správy. V rámci policie došlo k personálnímu posílení, zvýšení odbornosti a ke stabilizaci pracovišť zabývajících se touto oblastí v rámci policie.

V roce 2008 se objevily články, které upozorňovaly na výsledky policejních statistik, podle nichž kriminalita mládeže začala klesat. V porovnání s koncem devadesátých let, kdy kriminalita mládeže kulminovala, se registrovaná trestná činnost mladistvých dle analýz zlepšila. Počet přečinů dětí mladších 15 let začal klesat již v roce 2000. Například v roce 2000 spáchaly děti do 15 let zhruba 7 700 majetkových deliktů, mladiství pak přes 10 000. V roce 2008 měly děti na svědomí asi 1 400 majetkových deliktů, mladiství téměř 4000. Majetkové delikty, tedy například krádeže nebo vloupání tvoří stále u dětí a mladistvých zhruba 80 až 85 procent všech trestných činů. Klesá ale i násilná kriminalita, nejzávažnější trestné činy jako vraždy však hrají malou roli, jelikož jsou ojedinělé. Násilné činy mladistvých stoupaly do roku 2004, opětovný pokles se zastavil v roce 2007. V roce 2004 spáchali mladiství asi 1340 násilných skutků, v roce 2006 jich měli na svědomí 990 a v roce 2008 pak 958. Výraznější pokles násilných činů nastal u dětí do 15 let. V roce 2001 jich spáchaly asi 1280, od té doby klesá jejich počet každý rok. V roce 2008 se děti tímto způsobem provinily ve zhruba 500 případech. Počet vražd jak u mladistvých, tak u dětí do 15 let, v posledních letech většinou nepřekročí desítku. Výjimkou byl rok 2004, kdy mladiství vraždili ve 12 případech. Ve stejném roce byl i relativně vysoký počet vražd mezi dětmi do 15 let, spáchaly čtyři.

Otázkou je, co vedlo k poklesu kriminality. Mohl to být demografický vývoj v České republice. U dětí do 15 let se dá sledovat stálý pokles obyvatel této věkové kategorie již od počátku devadesátých let a u mladistvých přibližně od roku 1993/1994, kdy dosahují dospělosti silné ročníky z poloviny sedmdesátých let. Nicméně dlouhodobý a poměrně výrazný pokles stíhaných mladistvých a delikventních dětí mladších 15 let nelze demografickým vývojem vysvětlit, neboť zůstává zachován i tehdy, když vycházíme z koeficientů, tedy z přepočtu na 100 000 obyvatel příslušné věkové kategorie. Od roku 1996 se také začala velmi rychle rozvíjet prevence

kriminality na místní úrovni a zejména pak tvorba Komplexních součinnostních programů prevence kriminality v jednotlivých regionech, které byly z větší části zaměřeny na prevenci kriminality mládeže. Pokles registrované kriminality mládeže v letech 2002 a 2003 může být také částečně způsoben dekriminalizací provedenou novelou trestního zákona, která zvýšila škodu rozhodnou pro kvalifikaci majetkového deliktu jako trestného činu z původních 2 000 korun na 5 000 korun. To by mohlo mít vliv zejména u tzv. dětské kriminality, kterou převážně tvoří majetkové činy jinak trestné s nízkou výší způsobené škody spáchané dětmi mladšími 15 let. Ani toto vysvětlení však samo o sobě neobstojí, neboť jak počty registrovaných činů jinak trestných, tak počty dětí mladších 15 let, které se dopustily činu jinak trestného, klesají i v letech následujících po uvedené dekriminalizaci. Pokles kriminality přesvědčivě nevysvětlí ani přijetí nového zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za trestné činy a o soudnictví ve věcech mládeže, tj. změna legislativy, neboť kriminalita začala klesat již před nabytím účinnosti této normy v roce 2004.

Navzdory výsledkům a statistikám, které v této práci uvádím, koluje o vývoji, rozsahu a nebezpečnosti kriminality mládeže mnoho mýtů a zkreslení. To se netýká jen České republiky. Uvedl jsem, že rok 1989 přinesl mnoho změn. Tyto společenské změny se projeví na stupňování kriminality obecně, tedy i na vývoji kriminality mládeže. Trestná činnost mládeže navzdory příznivým statistikám zůstává vážným společenským problémem a jejímu snížení a omezování by se proto, podle mého názoru, měla v budoucnu věnovat ještě větší pozornost než doposud.

3.3 Změny ve způsobu trávení volného času

V této kapitole bych se chtěl věnovat změnám, které přinesla Sametová revoluce, a to v souvislosti s volnočasovými aktivitami. Ještě předtím však chci pohlédnout do minulosti k počátkům výchovy ve volném čase. Otázkám historického vývoje se ve svých publikacích věnuje především J. Pávková. S odkazem na středověké listiny popisuje i svět raného středověku a zkouší analyzovat, jak asi vypadal časový rozvrh našeho vzdáleného předka. Ten měl několik málo hodin volného času, a to jen v zimě, kdy se věnoval svým „osobním záležitostem, rozprávění, častější komunikaci s jinými lidmi, což vše rozšiřovalo jeho osobní obzor. Snad ani nějaká hra nechyběla

v jeho životě“.³

I děti, byť byly zapojovány do tvrdého zápasu o přežití, měly své hry. Stejně jako dnes tehdejší dospívající trávili část svého času ve skupinách, které měly důležitou roli v dovršení socializace jedince, v nichž se dotvářela psychosociální identita atd. Mladí lidé se setkávali v podvečer na polích mezi vesnicemi, poznávali své potenciální partnery a oddávali se různým hrám nezřídka s erotickým podtextem. Mnoho zajímavých údajů o tehdejším trávení volného času lze nalézt v beletrii, například v knihách B. Němcové, K. Světlé či K.V. Raise.

V průběhu posledních století se stal volný čas významnou dimenzí každého lidského života. Pokud jde o děti, lidé si uvědomili, že bude ekonomicky výhodné, pokud o ně bude po vyučování postaráno, jejich případné věznění a převýchova by byly finančně náročnější. Tato potřeba umožnila zrod aktivit a zařízení volného času. „Pro dítě a mladého člověka byl tento proces součástí jeho osvobození od dosavadních sociálních vazeb a výchovné podřízenosti. Umožňovala to dobrovolnost volby činnosti a účast na ní, pojetí účastníka, nikoliv jako objektu manipulovaného dospělými, nýbrž jako autonomního a aktivního subjektu; rozvoj zařízení a aktivit volného času podpořil úsilí omezit a zrušit direktivní podřizování se dítěte rigorózně pojaté rodinné a školní výchově. Místo toho do popředí vystoupil zájem o nové stránky osobnosti, jak ho signalizoval například rozvoj umělecké a tělesné výchovy, pobyt v přírodě a rukodělné činnosti, vznik hnutí nových škol i dobrovolných sdružení dětí a mládeže“.⁴

Co se týká počátků výchovy ve volném čase, v 17. století začaly vznikat spolky, kavárny a společnosti dospělých. Postupně se část pozornosti rozšířila také na mládež a děti, začaly vznikat hřiště, cvičiště a tělocvičny. Později začala výrazně působit také zařízení pouze na nejmladší věkové kategorie a vytvářela pro ně nový, specifický výchovný prostor. Ekonomický a politický vývoj umožnil budovat zařízení volného času především v západoevropských zemích. Vývoj ve střední a východní Evropě byl opožděn a zařízení se věnovala především sociálním a zdravotním otázkám. V Československu po první světové válce došlo k vyrovnání historicky vzniklého opoždění především budováním zařízení organizací všech generací (např. tělovýchovy a sportu a letních táborů sdružení dětí a mládeže). Pokračovala rovněž činnost zařízení sociálních, charitativních a zdravotních, podporovaných státem a dobrovolnými sdruženími. Tím se stav přiblížil částečně situaci v dalších zemích.

³ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 21.

⁴ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 22.

Od konce druhé světové války do konce šedesátých let se typy zařízení po poválečné obnově rozvíjely a rozšiřovaly v podmínkách bipolárního světa. Došlo k rozvoji aktivit i institucí, rostl počet zařízení, vznikala nová, rozšiřoval se prostor i věkový dosah. V sedmdesátých a osmdesátých letech došlo k nárůstu problémů mladé generace, mám tím na mysli krizi rodiny, nezaměstnanost, nárůst problémů způsobených užíváním drog. To vše přispělo k tomu, že se pozornost začala obracet na sociální problémy dětí a mládeže. V některých zemích došlo k podcenění významu volného času i zařízení, k částečnému oslabení jejich sítí i významu. „Sítila touha dospívající mládeže emancipovat se od rodiny, a přitom se prodlužovala doba závislosti na ní. Vznikala další alternativní hnutí mladých lidí, rozšiřovalo se jejich spektrum a zviditelnily se sociálně neadaptované a okrajové skupiny mládeže. Do oblasti volného času proniklo konkurenční prostředí i vlivy hromadných sdělovacích prostředků komerčního sektoru“.⁵

V naší zemi došlo v této době k rozvoji dosavadních typů zařízení, především domů mládeže, lidových škol umění, při školách vznikaly školní družiny a později i školní kluby. Rozmach zaznamenaly dětské prázdninové tábory. Koncem osmdesátých let se však u naší mládeže projevil výrazněji i nové jevy známé ze západní Evropy, konkrétně drogy, brutalita, AIDS. Uvedené jevy však nebyly dosud natolik silné, případně nebyly s takovou naléhavostí pocíťovány, takže zařízení volného času se na jejich řešení ve větší míře přímo nepodílela.

Listopad 1989 také znamenal do určité míry narušení systému volnočasových zařízení, protože se rušila zařízení pro děti a mládež nebo přecházela na komerční způsob provozu. Takže děti ze sociálně slabších rodin, které tuto službu nejvíce potřebovaly, z ní byly vytěsněny, protože rodiče nemohli nebo nechtěli vydat na tyto aktivity peníze.

Jak plyne z výzkumu⁶ P. Saka, v osmdesátých letech dominovala volnočasovým aktivitám jednoznačně televize, následovaly povídání s přáteli, nicnedělání, sport, diskotéky a pobyt v přírodě. Média hrála a hraje ve volném čase dětí a mládeže stále hlavní roli. Dá se říci, že pro současnou starší generaci byla hlavním médiem, které proměnilo její volný čas a životní styl, televize, pro současnou generaci jsou to nové informační a komunikační technologie: osobní počítač, mobil a internet.

J. Pávková charakterizuje devadesátá léta z hlediska oblasti volného času dětí

⁵ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 26.

⁶ <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1157546063.pdf>

a mládeže takto: „Devadesátá léta změnila situaci evropské společnosti. Zanikla bipolarita a zintenzivnil se evropský integrační proces, přestože oproti původním představám probíhá daleko složitěji. Do popředí vystupují společné momenty, které počátkem období vyznačila Úmluva o právech dítěte z 20. listopadu 1989. Transformace postkomunistických zemí působí na pojetí a praxi zařízení těmito směry:

- Po uvolnění od jednotné státní ideologie zvýraznila zájmovost svého obsahu a odstranila vztahy hierarchické závislosti mezi zařízeními různého územního rozsahu. Zachovaly se však současné domy dětí a mládeže, jejichž pozitivní výsledky a perspektivní koncepční rysy hodnotili pozitivně i západoevropští pedagogové volného času
- Východiska i praxe zařízení obou částí Evropy se začaly sblížovat. Tomu napomáhaly zesilující kontakty mezi dětmi a mládeží z obou částí kontinentu i tok pedagogických informací mezi pracovníky
- Zařízení pro děti a mládež střední a východní Evropy se musela začít vyrovnávat s novými podmínkami své existence: reagovat na soutěžní, konkurenční prostředí pronikající ze společnosti i do volného času, otevírat se novým cílovým skupinám, částečně samofinancovat svoji činnost, uplatňovat nové přístupy v organizaci práce atd.
- Současná zkušenost západoevropských zařízení nepřinesla pouze pozitivní fakta, nýbrž také zátěž problémů, které se ve volném čase dětí a mládeže sice řešily, avšak zdaleka se nedořešily. Mezi nejtěživější se zařadilo vyostřování rozporu mezi nabídkou a potřebou, mezi mnohotvárností aktivit a často jejich malou účinností, mezi výchovou občana demokratické společnosti a reálným stavem nemalé části mladé generace (včetně její netolerance, agresivity a xenofobie). Takto mezi zařízeními volného času různých částí Evropy vznikl další významný společný jmenovatel: nutnost problémy řešit společně.⁷

V této části své práce jsem měl původně v úmyslu hledat a najít jisté souvislosti mezi změnami ve způsobu trávení volného času mládeže po roce 1990 a vývojem kriminality. Popsat vývoj kriminality mládeže není příliš složité, ze zveřejňovaných statistik lze snadno vyčíst kolik trestných činů v jednotlivých letech spáchaly děti do

⁷ Pávková, J., et al. Pedagogika volného času. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, s. 27.

patnácti let, kolik mladistvů, strukturu trestné činnosti mládeže nebo její vývoj, ostatně učinil jsem to již výše. Velkým problémem by ani nebylo popsat určité změny v trávení volného času mládeže, i když oproti mým původním předpokladům nejsou nijak dramatické. Národní institut dětí a mládeže MŠMT prováděl od devadesátých let několik výzkumů týkajících se způsobů trávení volného času mládeží. Z těchto například plyne, že věk prvního kontaktu dětí s drogou se neustále snižuje, že mládež tráví mnohem více svého volného času v restauracích a barech, že stále více svého volného času tráví pasivně u televize, Internetu a hraním počítačových her atd. Ale jak tyto změny dát do souvislosti s vývojem kriminality a svá tvrzení podložit fakty? To se ukázalo, alespoň pro mě, nemožné.

Jedna z mých mnoha teorií byla, že v posledních letech snižující se věk dětí, ve kterém přicházejí do prvního kontaktu s alkoholem, nebo jinou drogou, bude mít za následek zvýšení trestné činnosti dětí páchané pod vlivem návykové látky, což by se mohlo promítnout i do celkových čísel dětské kriminality. To se však nepotvrdilo, jak tato trestná činnost, tak i celková kriminalita dětí a mládeže má od roku 2000 klesající tendenci.

Dospěl jsem tedy k názoru, že kriminalita je natolik složitý jev, ovlivňovaný mnoha faktory, že její vývoj nejde dát do souvislosti pouze s jedním z nich.

3.4 Dílčí závěr

V první části této kapitoly jsem se věnoval vývoji kriminality, zvláštní důraz byl dán na vývoj kriminality dětí a mládeže. V posledních letech sice byl zaznamenán pokles kriminality dětí a mládeže, jehož příčiny jsem se snažil pojmenovat, jsou však diskutabilní. Domnívám se, že může dojít k nárůstu negativních společenských jevů, pokud nebude věnována péče o aktivity ve volném čase dětí a mládeže.

Po roce 1989 došlo v oblasti volného času v životě mládeže k mnoha změnám. Došlo i ke změnám v institucionálním zabezpečení volného času mládeže. Nastoupily informační technologie, dominantním médiem se stala televize, která je těžištěm volného času dětí a mládeže i dnes. Většinou mladých lidí je pak masivně využíván internet.

Snad i z důvodů zvyšování této pasivity u dětí a mládeže je využití volného času velmi důležitým a diskutovaným tématem. Zapojení do různorodých činností, kroužků,

besed, přednášek, výstav, sportu aj. má mnoho významů, je jistě i dobrou prevencí proti nudě, negativním vlivům jako je kouření, drogy, potažmo proti kriminalitě. Naopak vede k rozvoji osobnosti člověka, ke zdravým mezilidským vztahům a k nalezení nových rozměrů života.

4. VOLNOČASOVÉ AKTIVITY MLÁDEŽE V SOUČASNOSTI, JEJICH POSTOJE K ALKOHOLU A NÁSILÍ PREZENTOVANÉMU V MÉDIÍCH – průzkumné šetření

Je prokázáno, že mládež má ze všech věkových skupin nejvíce volného času, ne vždy ovšem s ním dovede účelně nakládat. Právě dostatek až nadbytek volného času může mladého člověka přivést do negativně orientovaných společenských skupin, zejména pochází-li z méně podnětného sociálního prostředí (ať již rodinného, či školního). Naučí-li se však svůj volný čas vhodně a smysluplně využívat, takové chování pak působí jako prevence vzniku sociálně patologických jevů. Jak vlastně současná mládež tráví volný čas? Dokáže s ním vhodně nakládat? Které volnočasové aktivity mladých jsou nejfrekventovanější? I odpovědi na tyto otázky budu hledat v této kapitole.

Dále se zde chci věnovat problému požívání alkoholických nápojů dětmi a mladistvými. Ačkoli zákon umožňuje konzumaci alkoholu osobám starším osmnácti let, z novin i sdělovacích prostředků se stále dozvídáme o podnapilé mládeži, která se v tomto stavu dopouští závažných trestných činů. Budu se snažit zjistit věk, ve kterém mládež prvně alkoholické nápoje konzumuje, četnost a přibližné množství jejich požívání.

V neposlední řadě se zde dotknu i problému násilí prezentovanému v médiích, tedy zejména v televizi, videu, internetu a počítačových hrách. Mediální násilí může přispívat k utváření agresivních obrazů o světě a násilných způsobů jednání. Zajímalo mě, jaké typy pořadů mládež nejčastěji v televizi (na videu či DVD) sleduje, jestli si myslí, že násilí prezentované v médiích ovlivňuje chování jejich vrstevníků a zda by se tedy mělo omezit.

Tento průzkum jsem koncipoval tak, abych jeho výsledky mohl porovnat s výsledky obdobných výzkumů, které byly v devadesátých letech prováděny Národním institutem dětí a mládeže MŠMT.

V neposlední řadě chci zjistit, zdali existují významné rozdíly ve způsobu trávení volného času mezi dětmi z běžných škol a dětmi, které byly umístěny do diagnostického ústavu, tedy s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, či dětmi, u kterých je předpoklad, že k takovému kroku dojde. Po porovnání těchto dvou

výběrových souborů se pokusím definovat určité způsoby trávení volného času, které v sobě skýtají větší riziko vzniku sociálně patologických jevů, potažmo kriminality.

4.1 Metody šetření a hypotézy

K dosažení vytyčených cílů této části práce, jsem zvolil metodu dotazníkového šetření. V zásadě jsem se rozhodoval mezi touto metodou a metodou rozhovoru. Po zvážení všech výhod a nevýhod těchto metod a možností mého konkrétního postupu, jsem dospěl k přesvědčení, že během rozhovoru, např. před školou, by mládež na mé otázky odpovídala spíše zkresleně, více by jim asi záleželo na tom, jak vypadají před kolemjdoucími spolužáky, zejména u otázek týkajících se četnosti a množství konzumace alkoholu, by zřejmě měli tendenci přehánět. Namísto toho dotazník mohou vyplnit v klidu doma nebo ve třídě a nemusí ho spolužákům ukazovat. Dotazníková metoda je navíc rychlá, data se poměrně jednoduše zpracovávají a vyhodnocují. Jistou nevýhodou může být to, že dotazovaní nemusí vždy přesně pochopit otázku, toho jsem se snažil vyvarovat formulací maximálně jednoduchých otázek, svou roli může sehrát i určitá nechuť k vyplňování dotazníku, a tím pádem i rychlé odpovědi stylem, ať to mám co nejrychleji za sebou. Z těchto důvodů se dotazovaným snažím v úvodu dotazníku vysvětlit účel svého šetření a prosím je o jeho pozorné a zodpovědné vyplnění.

V dotazníku (příloha č. 1) nejprve zjišťuji pohlaví a dosažený věk dotazovaných osob, tedy tzv. tvrdá data, další otázky jsou členěny do třech bloků, přičemž v prvním z nich zjišťuji frekvenci konkrétních volnočasových aktivit mladých lidí, ve druhém pak jejich postoje k násilí prezentovanému v médiích, třetí blok je věnován otázkám četnosti a množství požívání alkoholických nápojů mládeží.

Předesílám, že v dotazníku překládanému dětem z diagnostického ústavu, jsem do otázek č. 1, 2, 7, 8 vložil text „před umístěním do ústavu“, neboť samozřejmě režim diagnostického ústavu neumožňuje volbu určitých volnočasových aktivit, či konzumaci alkoholu.

U otázek zjišťujících frekvenci aktivit mohou dotazovaní volit jednu z nabízených možných odpovědí frekvenční škály (**A** = denně nebo téměř denně, **B** = týdně asi 1x, **C** = měsíčně asi 1x, **D** = méně často, **E** = vůbec ne), u ostatních otázek pak

volí možnost, která podle nich nejvíce odpovídá pravdě, nebo se kterou se nejvíce ztotožňují.

V této stati se budu snažit ověřit následující hypotézy:

- H1: nejfrekventovanějšími volnočasovými aktivitami mládeže je sledování televize, práce s počítačem, poslech hudby,
- H2: naopak k nejméně frekventovaným patří četba knih, aktivní sport, výlety do přírody,
- H3: mládeží nejvyhledávanějšími pořady v televizi jsou akční filmy a zábavné pořady,
- H4: mládež nevnímá nijak negativně násilí prezentované v médiích a nepřipouští si, že by toto nějakým způsobem ovlivňovalo jejich chování,
- H5: děti poprvé pijí alkohol kolem devátého až dvanáctého roku věku,
- H6: až 50 procent středoškoláků konzumuje alkoholické nápoje min. jedenkrát týdně,
- H7: děti z diagnostického ústavu, před umístěním do ústavní péče, trávily svůj volný čas více v partách, návštěvami restaurací a kaváren, naopak méně často aktivně sportovali, vzdělávali se mimo školu.

4.2 Charakteristika výběrových souborů

První výběrový soubor je tvořen středoškolskou mládeží z Olomouce a okolí, jedná se celkem o 61 osob ve věku od 15 do 18 let, z toho je 35 chlapců (tedy 57%) a 26 dívek, věkový průměr dotazovaných činí 16,3 roku.

Středoškoláky jsem pro svůj průzkum zvolil záměrně, nástup na střední školu je určitým zlomovým bodem v životě mladého člověka, poznává nové prostředí a lidi, nachází nové kamarády, mění své zvyky, více se osamostatňuje, rodina v některých případech částečně ztrácí svůj vliv. Právě tento životní okamžik může mladého člověka svést na „nesprávnou cestu“.

Při výběru souboru jsem postupoval tak, že jsem náhodně oslovil děti svých kamarádů, známých a spolupracovníků, o nichž jsem věděl, že navštěvují střední školu, požádal je o vyplnění dotazníku a o jeho předání spolužákům. Dohromady jsem zpět obdržel celkem 64 dotazníků, z nichž jsem 3 pro neúplnost odpovědí z dalšího

zkoumání vyřadil.

Druhým výběrovým souborem jsou chovanci dětského diagnostického ústavu v Olomouci. Děti z diagnostických ústavů jsou obecně více ohroženy rizikem vzniku sociálně patologických jevů. Důvod vřazení dětí do takového ústavu nemusí být vždy však na straně jich samotných, ale například na straně rodičů, širší rodiny, či sociálního prostředí, ve kterém vyrůstá. Scházejí se zde převážně děti poznamenané nedostatečnou či nepřiměřenou primární péčí. V jejich rodinném zázemí se vyskytovalo například materiální či sociální a psychické zanedbávání, zneužívání, týrání. V rodinné anamnéze se často vyskytuje rozvod, násilí mezi rodiči, alkoholismus jednoho či obou z rodičů, jejich pobyt ve vězení, citová labilita, sociální nepřizpůsobivost, duševní choroby, poruchy chování a delikvence u některého z rodičů. Pro některé děti, které pocit reálného rodinného soužití nikdy nezažily nebo si ho již nepamatují, je diagnostický ústav jen „přestupní stanicí“ mezi dětským domovem či dětským domovem se školou (tj. dle dřívější klasifikace „výchovným ústavem“).

Prostředí tohoto ústavu zběžně znám, neboť jsem zde svého času, jako policista nedalekého obvodního oddělení, opakovaně řešil útoky jejich chovanců. Abych se vrátil k tomuto výběrovému souboru, potýkal jsem se problémem nedostatečného počtu zde umístěných dětí, ve věku prvního výběrového souboru, tedy 15-18 let. Jelikož podobné zařízení nikde v okolí není, rozhodl jsem se tento soubor rozšířit o čtrnáctileté chovance. I tak výběrový soubor nakonec čítal pouze 11 dětí, z toho 8 chlapců (73%) a tři dívky, věkový průměr 14,4 roky.

4.3 Výsledky a jejich interpretace

Otázka č. 1 Jak často se ve volném čase věnuješ uvedeným aktivitám?

Zde jsem z důvodu přehlednosti umístil nashromážděná data do tabule 2, kde vlevo je uvedena konkrétní aktivita a vedle ní vpravo jsou v horním řádku uvedeny odpovědi prvního výběrového souboru vyjádřené v procentech, ve spodním řádku pak odpovědi druhého výběrového souboru, rovněž procentuálně vyjádřené.

Tabulka 2 (údaje v %)

	Denně nebo téměř denně	Týdně asi 1x	Měsíčně asi 1x	Méně často	Vůbec ne
Sledování TV, DVD, videa	95	3	-	-	2
	82	-	18	-	-
Práce s počítačem (Internet, hry, programování)	85	13	2	-	-
	36	36	18	10	-
Četba knih	8	33	20	3	36
	-	18	10	-	72
Četba denního tisku, časopisů	82	13	5	-	-
	73	27	-	-	-
Setkávání s přáteli	86	14	-	-	-
	100	-	-	-	-
Běžné domácí práce	39	59	-	-	2
	18	55	-	-	27
Návštěva restaurací, kaváren, čajoven	7	74	16	3	-
	45	54	-	-	-
Nicnedělání, nuda	18	38	21	-	23
	55	27	-	-	18
Výlety do přírody	7	82	11	-	-
	-	18	55	27	
Aktivity v partě	34	50	11	5	-
	64	27	-	-	9
Poslech hudby	92	8	-	-	-
	90	10	-	-	-
Aktivní sport	20	49	16	3	12
	10	45	18	-	27
Vzdělávání mimo školu	16	43	20	-	12
	-	27	9	-	64

Při matematicko-statistickém zpracování pak pro názornost byly jednotlivým typům odpovědí přidělena čísla (denně nebo téměř denně – 5, týdně asi 1x – 4, měsíčně asi 1x – 3, méně často – 2, vůbec ne – 1) a tyto pak sečteny a zprůměrovány. To

znamená, že nejčastější aktivity se blíží stupni 5 a naopak.

V tabulce 3 je tedy vedle jednotlivých aktivit v prvním sloupci uveden tento index pro výběrový soubor č. 1, ve druhém sloupci pro výběrový soubor č. 2, ve třetím sloupci pak pro srovnání uvádím výsledky výzkumu s názvem „Hodnotová orientace a využití volného času dětí a mládeže“⁸, který v roce 1997 zpracoval Petr Kolář. Tento výzkum byl sice realizován na výběrovém souboru s věkovým rozpětím 15-29 let, téměř padesát respondentů však činila mládež mezi 15-18 roky.

Tabulka 3 (index 1-5)

	Výběrový soubor č. 1	Výběrový soubor č. 2	Výzkum z roku 1997
Sledování TV, DVD, videa	4,885	4,727	4,732
Práce s počítačem (Internet, hry, programování)	4,885	4	2,197
Četba knih	2,737	1,727	3,410
Četba denního tisku, časopisů	4,770	4,727	4,164
Setkávání s přáteli	4,868	5	3,937
Běžné domácí práce	4,360	3,363	3,868
Návštěva restaurací, kaváren, čajoven	3,836	4,454	2,884
Nicnedělání, nuda	3,278	4	-
Výlety do přírody	3,950	2,909	2,980
Aktivity v partě	4,131	4,363	2,732
Poslech hudby	4,918	4,909	-
Aktivní sport	3,622	3,090	2,946
Vzdělávání mimo školu	3,327	2	1,678

Jak plyne z tabulky 3, dle mnou provedeného šetření je v současnosti nejfrekventovanější volnočasovou aktivitou středoškoláků poslech hudby, sledování televize a práce s počítačem. Pokud bych měl tyto výsledky srovnat s rokem 1997, sledovanost televize mírně stoupla, je zde však na první pohled patrný nárůst času stráveného u počítače, což je zřejmě důsledek prudkého rozvoje počítačové techniky, Internetu, pozitivního vývoje jejich cen a tedy i dostupnosti.

Naopak nejméně frekventovanou volnočasovou aktivitou se zdá být četba knih, tato od roku 1997 zaznamenala prudký pokles, ale naopak se proti tomuto roku navýšila

⁸ <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1192782789.pdf>

četnost četby denního tisku a časopisů.

V porovnání s rokem 1997 za zmínku stojí i nárůst četnosti kontaktů s přáteli, zvýšení počtu výletů do přírody, zájmu o sport a mimoškolní vzdělávání, všechny tyto změny vnímám pozitivně, co ale nelze vnímat pozitivně, je strmý nárůst počtů návštěv restaurací a kaváren.

Ze srovnáním výběrového souboru č. 1 (středoškoláků s věkovým průměrem 16,3 roku) a výběrovým souborem č. 2 (tedy dětmi umístěnými do diagnostického ústavu s věkovým průměrem 14,4 roky), lze vypožorovat, že děti z ústavu se mnohem méně vzdělávají mimo školu, méně čtou knihy, mají menší zájem o sportovní aktivity a výlety do přírody, více svého volného času tráví aktivitami v partě a návštěvami restaurací, kaváren a čajoven.

Otázka č. 2 Jak často sleduješ v televizi (myšleno i DVD a video) následující pořady?

V tabulce 4 jsou opět vedle konkrétního pořadu v prvním řádku uvedeny odpovědi výběrového souboru č. 1, ve druhém řádku pak výběrového souboru č. 2, všechny převedené na procenta.

Tabulka 4 (údaje v %)

	Denně nebo téměř denně	Týdně asi 1x	Měsíčně asi 1x	Méně často	Vůbec ne
Akční filmy	13	51	21	5	10
	36	36	19	-	9
Zpravodajství, publicistické pořady	41	26	33	-	-
	18	46	18	-	18
Sportovní pořady	3	35	23	3	36
	-	28	36	-	36
Vzdělávací pořady	2	10	35	30	23
	9	-	18	18	55
Zábavné pořady	20	55	16	6	3
	18	46	27	-	9

V tabulce 5 jsou stejně jako u předchozí otázky odpovědi převedeny na index, kdy opět čísla blízká se stupni 5 označují nejvíce frekventovanou položku.

Tabulka 5 (index 1-5)

	Výběrový soubor č. 1	Výběrový soubor č. 2
Akční filmy	3,524	3,909
Zpravodajství, publicistické pořady	4,081	3,727
Sportovní pořady	2,655	2,363
Vzdělávací pořady	2,377	1,909
Zábavné pořady	3,983	3,636

Z výše uvedené tabulky plyne, že středoškoláci nejčastěji v televizi sledují zpravodajství a publicistické pořady, zábavné pořady a akční filmy, naopak s nejmenší frekvencí pak vzdělávací pořady. U dětí z diagnostického ústavu jsou nejsledovanější akční filmy, což však může být částečně způsobeno vyšším počtem chlapců ve výběrovém souboru č. 2.

Pro další srovnání jsem tentokrát vybral výzkum s názvem „Vliv televizního vysílání na děti a mládež“,⁹ který v roce 1996 pro Institut dětí a mládeže MŠMT zpracoval Petr Sak. Ten zde zjišťuje oblíbenost jednotlivých televizních žánrů u mládeže ve věku 15-18 let. Pro tento účel použil škálu (1 – rozhodně neoblíbené, 2 – spíše neoblíbené, 3 – ani neoblíbené, ani oblíbené, 4 – spíše oblíbené, 5 – rozhodně oblíbené). Z výsledků tohoto výzkumu plyne, že index oblíbenosti zábavných pořadů činil 4,12, sportovních pořadů 3,58, zpravodajství 3,50, vzdělávacích pořadů 3,42, publicistických pořadů 3,38 a akčních filmů pak 3,29.

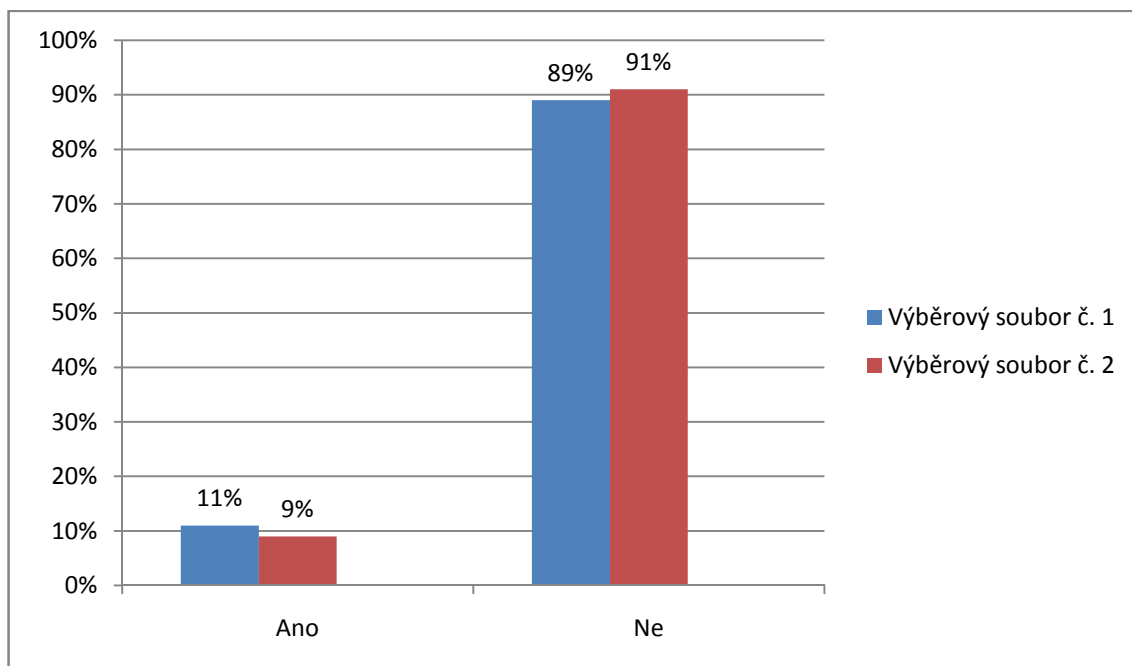
I když vzhledem k rozdílnosti použitých škál nelze tyto čísla přímo srovnat, lze z mnou provedeného šetření vysledovat, že mládež stále při sledování televize upřednostňuje zábavné pořady a zpravodajství, větší oblíbenosti se těší akční filmy, naopak upadá zájem o vzdělávací pořady.

⁹ <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1157546063.pdf>

Otázka č. 3 Měla by se míra násilí prezentovaného v médiích snížit?

Na takto položenou otázku odpovědělo „ne“ celkem 54 středoškoláků z prvního výběrového souboru a celkem 10 dětí z výběrového souboru č. 2. Procentuálně vyjádřené odpovědi jsou znázorněny v grafu 4.

Graf 4 (údaje v %)

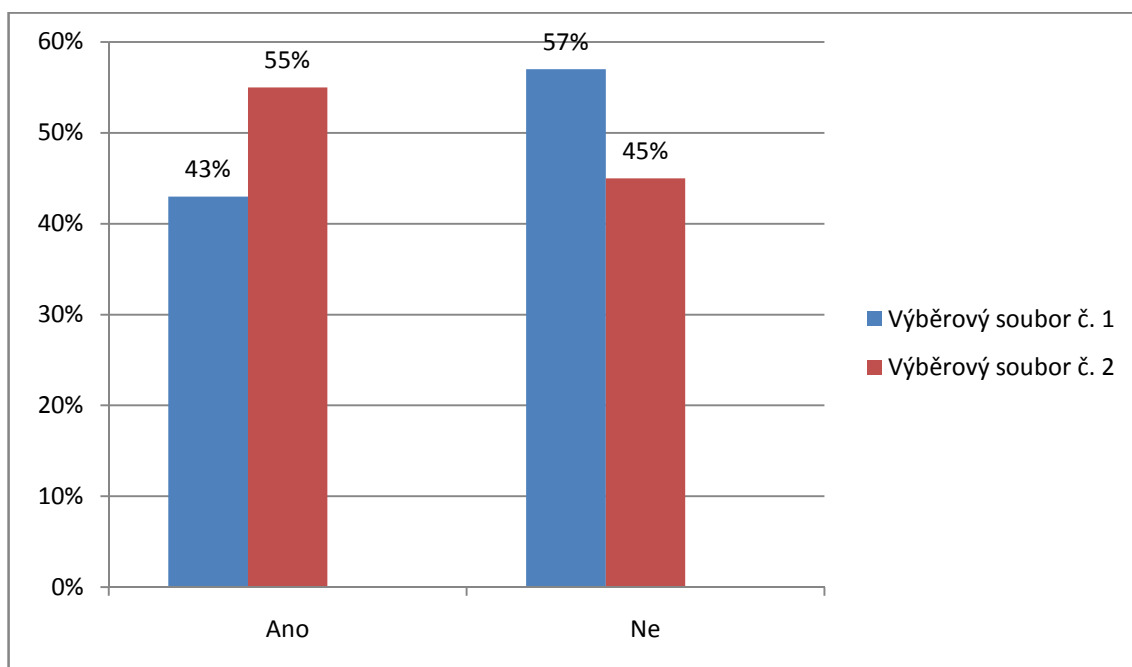
Otázka č. 4 Ovlivňuje násilí prezentované v médiích chování tvých vrstevníků?

Na tuto otázku odpovědělo „ano“ celkem 26 středoškoláků a 6 dětí z diagnostického ústavu (graf 5).

Nyní následuje blok otázek (č. 5-8) týkajících se konzumace alkoholických nápojů. Zde srovnám statistické výsledky mého průzkumu s výsledky výzkumu s názvem „Výzkum drogových závislostí u středoškolské mládeže“,¹⁰ který byl v roce 1995 a opětovně v roce 1998, realizován Institutem dětí a mládeže MŠMT, a to mezi pražskými středoškoláky.

¹⁰ <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1121340975.pdf>

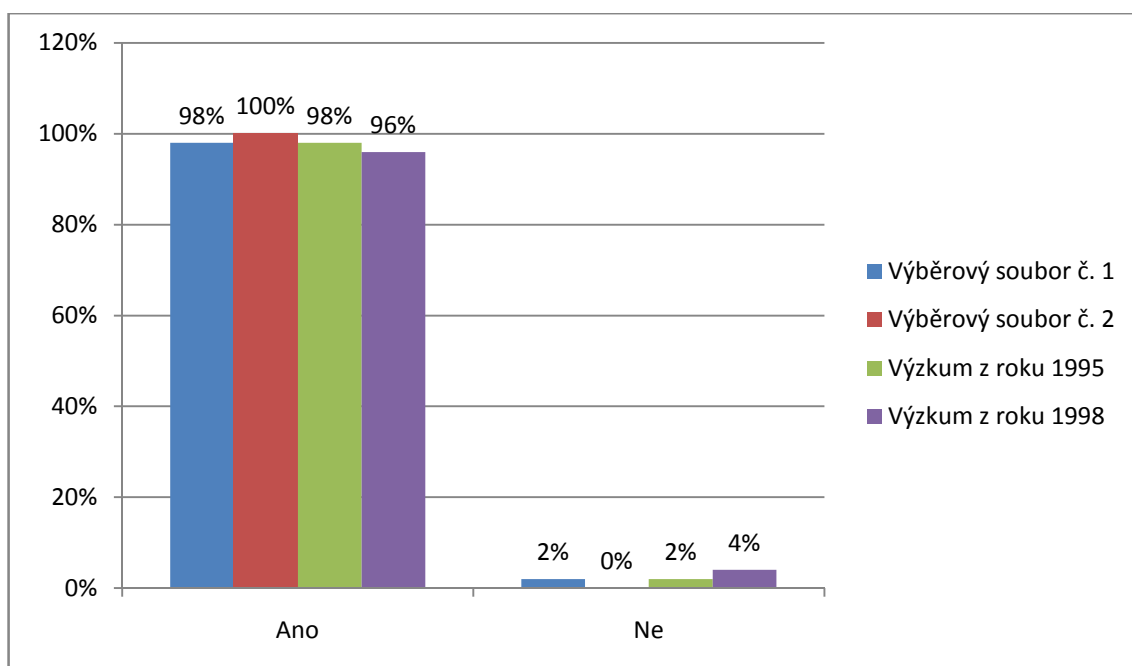
Graf 5 (údaje v %)

Otázka č. 5 Ochutnal si někdy alkohol (pivo, víno, likér, destiláty)?

Na tuto otázku odpověděl pouze jeden dotazovaný středoškolák záporně, ostatní odpověděli kladně. Jak je vidět na grafu 5, situace se ani po letech příliš nezměnila.

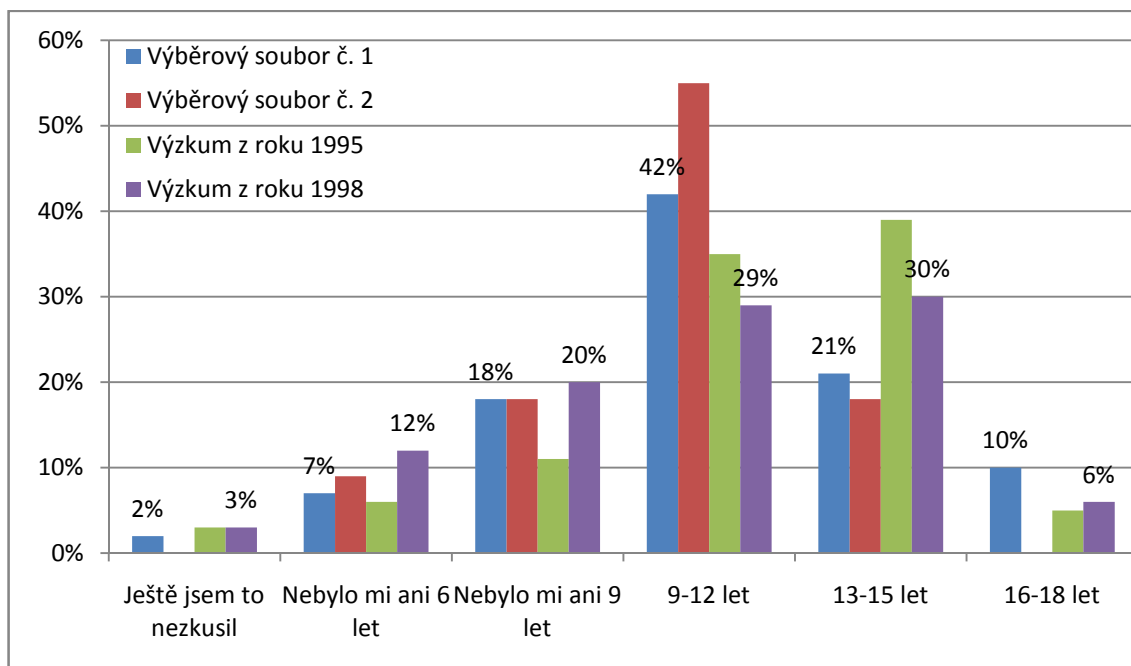
Graf 6 (údaje v %)

Otázka č. 6 Kolik Ti bylo let, když jsi ochutnal alkohol poprvé?

Jak je vidět z grafu 6, až 42 procent středoškolské mládeže uvádí, že alkohol prvně ochutnali mezi 9-12 rokem svého věku, ve výzkumech z let 1995 a 1998 středoškoláci ve většině případů udávají první kontakt s alkoholem mezi 13-15 rokem.

Graf 6 (údaje v %)

Otázka č. 7 Kdy jsi pil alkohol naposledy?

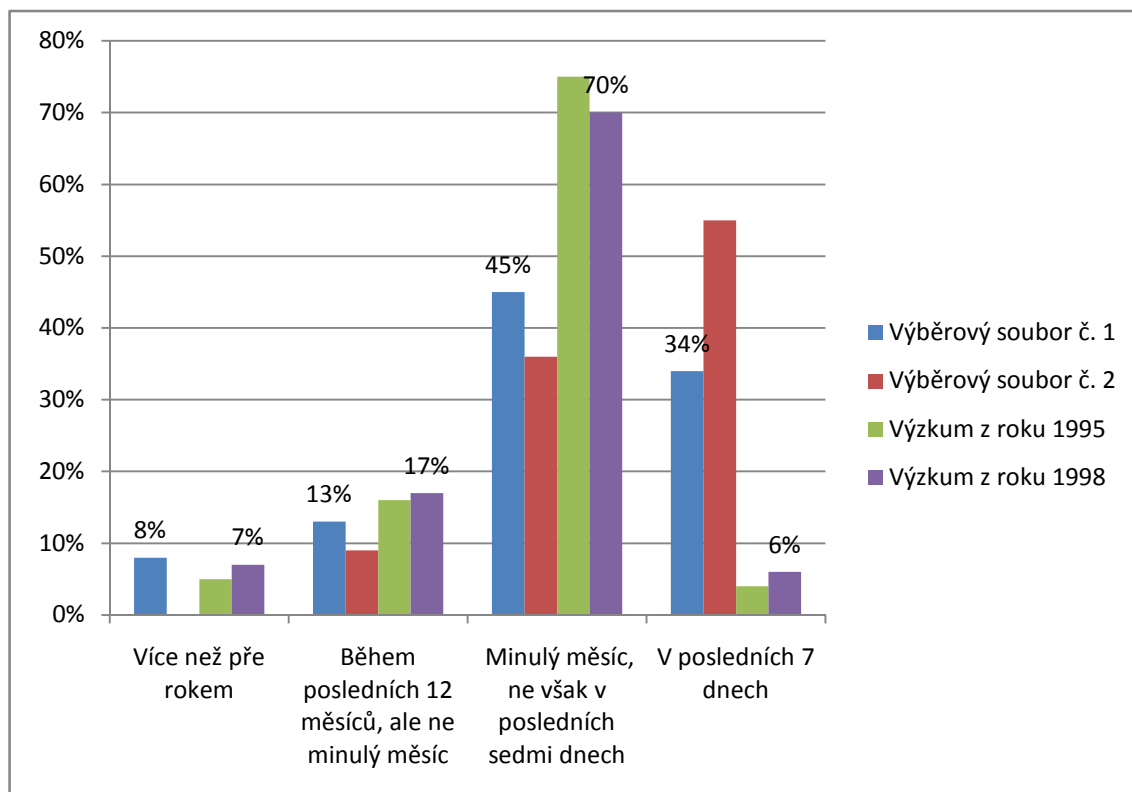
(Pokud jsi u otázky č. 5 odpověděl, že jsi alkohol ještě neochutnal, na otázky č. 7 a 8 už neodpovídej).

Protože jeden středoškolák z výběrového souboru č. 1 ještě nikdy alkohol neochutnal, na tuto a následující otázku již neodpovídal, dále tedy registruji 60 platných odpovědí.

Už z letného pohledu na graf 7 je vidět rapidní nárůst středoškoláků, kteří v posledních sedmi dnech před vyplněním dotazníku konzumovali alkohol. Zatímco v roce 1995 toto uváděli jen 4 procenta respondentů, na počátku roku 2009 je to už 34 procent dotazovaných středoškoláků, což plyne z mnou zpracovaných dat. Ještě více s předchozími údaji kontrastují, odpovědi dětí zařazených do výběrového souboru č. 2,

kde až 55 procent z nich se vyjádřilo v tom smyslu, že alkohol konzumovali v posledních sedmi dnech před umístěním do ústavu.

Graf 7 (údaje v %)

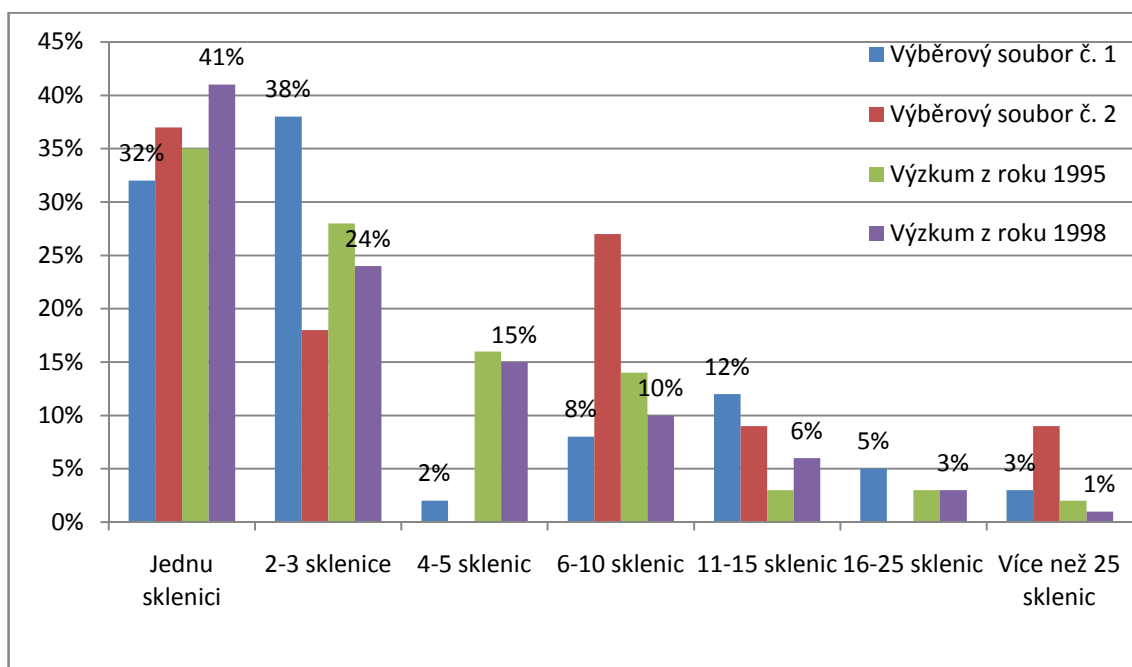

Otázka č. 8 Kolik sklenic piješ (pil jsi) průměrně za týden?

(1 sklenice = 1 pivo, 2dcl vína nebo 0,5dcl vícestupňového alkoholu)

V souvislosti s předchozím zjištěním, tedy o nárůstu četnosti konzumace alkoholu, což považuji za znepokojivé, je potěšující zjištění, že dle údajů vyplývajících z grafu 8, množství středoškoláky zkonzumovaného alkoholu se příliš nemění. Alkohol konzumují častěji, ale v menší míře. Mohu se jen dohadovat, že je to jeho cenou, která v průběhu posledních deseti let značně narostla.

Graf 8 (údaje v %)

ZÁVĚR

Moje diplomová práce je téměř u konce, nezbývá než vrátit se na začátek a zhodnotit, jak byly naplněny její cíle, které jsem si stanovil v úvodu.

Jsem přesvědčen, že určené cíle teoretické části mé práce se mi podařilo bezesbytku naplnit, s výjimkou jednoho. Ve třetí kapitole jsem měl v úmyslu dát do souvislosti vývoj kriminality po roce 1990 se změnami ve způsobu trávení volného času, ke kterým po tomto roce v naší zemi docházelo. Tuto myšlenku jsem však musel záhy opustit, nepodařilo se mi totiž najít žádná fakta, která by přímý vzájemný vztah prokazovala. Dospěl jsem k názoru, že existuje mnoho faktorů ovlivňujících kriminalitu, a její vývoj nelze dát do souvislosti pouze s jedním z nich.

Podrobněji se budu věnovat praktické části mé práce. Tady se mi na základě výsledků dotazníkového šetření podařilo potvrdit, že nejfrekventovanější volnočasovou aktivitou středoškoláků, z těch, které jsem jim k výběru předložil, je poslech hudby, kdy přes devadesát procent z nich se vyjádřilo v tom smyslu, že hudbu poslouchají denně nebo téměř denně. Následuje sledování televize a práce s počítačem. V porovnání s výsledky výzkumu z roku 1997 došlo k mírnému zvýšení frekvence sledování televize, ovšem k obrovskému nárůstu práce s počítačem, přes osmdesát procent dotázaných uvedlo, že na něm pracují denně nebo téměř denně.

Zdaleka nejméně frekventovanější aktivitou je četba knih, jen osm procent středoškoláků čte knihu denně nebo téměř denně, což je od roku 1997 prudký pokles, zvýšila se však frekvence četby denního tisku a časopisů, kdy přes osmdesát procent středoškoláků čte tyto média denně nebo téměř denně, tady je patrná snaha o získávání aktuálních informací. Překvapilo mě, že druhou nejméně frekventovanou aktivitou je nicedělání a nuda. Jen necelých dvacet procent středoškoláků se nudí denně nebo téměř denně, tady jsem očekával mnohem větší čísla. Za znepokojující však považuji, že téměř tři čtvrtiny středoškoláků alespoň jednou týdně konzumují alkohol, když vezmu v úvahu věkový průměr tohoto výběrového souboru, který činí 16,3 roku, a to, že alkohol by měl být dostupný pouze osobám starším 18 let, je to jistě zarážející číslo. V této souvislosti za zmínku ještě stojí, že v porovnání s rokem 1997 středoškoláci častěji sportují a podnikají výlety do přírody, což je samozřejmě pozitivní. Nepotvrdil se tedy můj předpoklad, že aktivní sport a výlety do přírody, budou patřit mezi tři nejméně frekventované volnočasové aktivity středoškolské mládeže.

Výsledky šetření dále nepotvrdily mou domněnku, že středoškoláci nejčastěji v televizi sledují akční filmy. Na prvním místě je to zpravodajství a publicistické pořady, více než čtyřicet procent z nich uvedlo, že je sledují denně nebo téměř denně, což nasvědčuje zájmu o dění kolem sebe. Na druhém místě jsou to zábavné pořady a na třetím pak zmiňované akční filmy, přes deset procent studentů je sleduje denně nebo téměř denně. Nejméně sledované jsou vzdělávací pořady, to bych neviděl jako tragédii, tyto informace se mnohem snadněji získávají z jiných médií.

Co se týče bloku otázek věnovaných mediálnímu násilí, tady se mi podařilo zjistit, že necelých devadesát procent středoškoláků si nemyslí, že míra násilí prezentovaného v médiích by se měla snížit, což je v souladu s mými předpoklady. Co jsem však nepředpokládal, že více než padesát procent dotázaných studentů se vyjádří v tom smyslu, že mediální násilí ovlivňuje chování jejich vrstevníků, čímž připouštějí, že toto násilí ovlivňuje jejich okolí.

Z otázek věnovaných požívání alkoholických nápojů vyplynulo, že bez mála všichni studenti již alkohol ochutnali, což je očekávaný údaj, který se v průběhu let příliš nemění. Více než čtyřicet procent z nich jej prvně ochutnalo mezi devátým a dvanáctým rokem svého věku, tady lze vysledovat jistý posun oproti výzkumům z let 1995 a 1998, kdy nejvíce respondentů udávalo první užití alkoholu mezi třináctým a patnáctým rokem věku. Moje očekávání, že alkohol alespoň jednou týdně konzumuje až polovina středoškoláků se nenaplnila, v uvozovkách je to jen něco přes třicet procent, ale i tak je to obrovský nárůst oproti výzkumům z let 1995 a 1998, kdy to bylo v průměru jen asi pět procent respondentů. O něco optimističtější je další zjištění, množství středoškoláky zkonsumovaného alkoholu se od let 1995 a 1998 příliš nezměnilo.

Zajímavá zjištění vyplynula i ze šetření provedeného mezi dětmi umístěnými v diagnostickém ústavu. Ti před umístěním do ústavní péče, oproti středoškolákům vzdělávajících se v běžných školách, i přes nižší věkový průměr tohoto souboru, s větší frekvencí navštěvují restaurace, mnohem více se nudí, častěji provozují aktivity v partě, naopak méně často aktivně sportují a čtou knihy. Co se týče televizních pořadů, více sledují akční filmy. Dále z jejich odpovědí vyplynulo, že první kontakt s alkoholem byl ve většině případů zhruba ve stejném věku jako u středoškoláků ze srovnávaného souboru, oproti nim však alkohol konzumují s větší frekvencí. Jelikož děti z diagnostických ústavů mají za sebou obecně více delikventního chování, bylo by možné říci, že jedna nebo více výše uvedených odlišností, či jejich kombinace, zřejmě

hrají roli při vzniku kriminality mládeže.

Nemohu se nezmínit o jistých omezeních a diskutabilnosti výsledků této práce. Vzhledem k mým možnostem jsou výběrové soubory poměrně malé, výsledky tak samozřejmě nelze zobecnit na tyto věkové skupiny v celé populaci. Výzkum z roku 1997, se kterým jsem srovnával frekvenci současných volnočasových aktivit středoškoláků, byl realizován se vzorkem mládeže širšího věkového rozpětí, takže tato srovnání mohou být částečně zavádějící. Také některé odpovědi dětí z diagnostického ústavu uvedené v dotaznících se mi zdají poněkud přehnané a spolu s velmi malým počtem dotazovaných dětí, mohly v konečném součtu podstatně ovlivnit výsledky šetření, a tím i mé závěry.

Nezbývá mi než konstatovat, že negativní způsoby trávení volného času dětmi a mládeží mají zcela určitě vliv na vznik nežádoucích společenských jevů, tedy i kriminality mládeže, ta je však ovlivňována i spoustou dalších v čase proměnlivých faktorů, a tak míru tohoto vlivu není možné přesně určit.

RESUMÉ

Způsoby trávení volného času mládeží stále více podněcují zájem laické i odborné veřejnosti v souvislosti s prevencí kriminality. Podpora hodnotného a smysluplného trávení volného času mladé generace se zdá být jedním z účinných nástrojů v boji proti sociálně patologickým jevům v naší společnosti.

V úvodu první kapitoly své práce se věnuji základním pojmům, které zejména trestní právo používá ve vztahu ke kriminalitě dětí a mládeže, upozorňuji zde specifické prvky, kterými se liší trestná činnost mládeže od trestné činnosti dospělých, zamýšlím se nad příčinami delikventního chování mládeže a jejich motivací k takovému jednání, popisují fungování systému prevence kriminality v České republice.

Ve druhé kapitole se zamýšlím nad pojmem volný čas, jak je na něj dnes nahlíženo a jak tomu bylo v minulosti, zdůrazňuji zde nutnost vést děti k aktivnímu využívání volného času, v této souvislosti popisují i úlohu rodiny a školy, v neposlední řadě se zde zabývám vybranými negativními způsoby trávení volného času.

Třetí kapitola je věnována analýze vývoje kriminality, zde na grafech sestavených podle statistik Policie ČR poukazuji na vývoj celkové kriminality i kriminality dětí a mládeže od roku 1990 do současnosti a líčím zde také změny ve způsobu trávení volného času, ke kterým po roce 1990 v naší společnosti došlo.

V praktické části jsem zrealizoval dotazníkové šetření za účelem zjištění frekvence některých konkrétních volnočasových aktivit středoškoláků, jejich postojů k alkoholu a násilí prezentovanému v médiích.

Anotace

Cílem této práce je postihnout vztahy mezi negativními způsoby trávení volného času mládeže a vznikem kriminality, zdůraznit důležitost vést děti a mládež k hodnotnému a smysluplnému využívání volného času, postihnout změny, ke kterým v oblasti trávení volného času dochází v poledních letech, a na základě dotazníkového šetření zjistit frekvenci konkrétních volnočasových aktivit středoškolské mládeže v současnosti, jejich postoje k násilí prezentovanému v médiích a k požívání alkoholických nápojů. Ze závěrů vyplývá, že vývoj způsobů trávení volného času mladé generace v naší zemi není příliš pozitivní.

Klíčová slova

Děti, mládež, kriminalita, volný čas.

Annotation

The goal is task is affect relations in the midst of a negative way to spend spare time youthful and rise of criminality, reiterate importance direct the children and underage to valuable meaningful take a chance of spare time, to afflict the alter , near a which in zone of leisure resort at last years, and pursuant of questionnaire examine find out frequency concrete leisure activity secondary a adolescent at contemporaneity, theirs attitude to force presence in media and to use alcoholic beverage. Per finish result, that progression of way to spend time the younger generation at our country is not a positive.

Keywords

Children, young poeple, criminality, leisure time.

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 140/1960 Sb., trestní zákon.
2. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
3. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.
4. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.
5. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.
6. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za trestné činy a o soudnictví ve věcech mládeže.
7. Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon.
8. BOUŘA, V. *Vybraná témata z kriminologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007, 105 s. ISBN 978-80-7368-309-2.
9. ČECH, T. *Výchova a volný čas 2*. 1. vyd. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2007, 215 s. ISBN 978-80-86633-97-8.
10. DISMAN, M. *Volný čas a kulturní život*. Praha: AKV, 1966, 159 s. ST-17-1357/66.
11. FILIPCOVÁ, B. *Volný čas a kultura v průmyslovém městě*. 1 vyd. Praha: Dílo, 1974, 126 s.
12. HOFBAUER, B.: *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, 173 s. ISBN: 80-7178-927-5.
13. CHMELÍK, J. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003, 201 s. ISBN 80-7178-739-6.
14. ILLES, T. *Děti a drogy*. Praha: ISV, 2002, 55 s. ISBN: 80-85866-50-1.
15. JANÍK, A., DUŠEK, K., *Drogy a společnost*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990, 342 s. ISBN 80-201-0087-3.
16. KAVANOVÁ, A., CHUDÝ, Š. *Výchova a volný čas*. 1. vyd. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005, 156 s. ISBN 80-7318-266-1.
17. KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: SPN, 1981, 790 s. číslo publikace 2-54-13/5b.
18. LINHART, J. *Velký sociologický slovník*. 1 vyd. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

19. MAREŠ, M., SMOLÍK, J., SUCHÁNEK, M. *Fotbaloví chuligáni*. 1. vyd. Brno: CSS. Barrister a Principal, 2004, 181 s. IBSN: 80-903333-0-3.
20. MATOUŠEK, O. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 175 s. IBSN: 80-7178-121-5.
21. NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2006, 64 s. IBSN: 80-86761-45-2.
22. ORLÍKOVÁ, B. et al. 2007. *Drogy, otázky a odpovědi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 198 s. IBSN 978-80-7367-223-2.
23. PÁNA, L. *Metodologie a metody výzkumu*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007, 164 s. IBSN 978-80-86708-52-2.
24. PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 230 s. IBSN 80-7178-295-5.
25. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, 271 s. IBSN 80-71789-44-5.
26. VÁGNEROVÁ, M. *Poruchy adaptace*. 2. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996, 73 s. IBSN: 80-7083-177-4.
27. ZAPLETAL, J. *Prevence kriminality*. 2. vyd. Praha: PA ČR, 2005, 110 s. IBSN 80-7251-200-5.
28. ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002, 232 s. IBSN 80-86473-08-2.
29. <http://www.aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/ksp/typy-projektu.pdf>
30. <http://www.blisty.cz/2008/3/27/art39662.html>
31. <http://www.brno.cz/index.php?nav01=1007&nav02=1032&nav03=1038&nav04=14526>
32. <http://ceskyjazyk.upol.cz/articles.php?sid=4eba1b12af7aba9c29dba7c4a46f199e&category=&id=71>
33. <http://www.crdm.cz/view.php?cisloclanku=2008101502>
34. <http://www.duha.cz/o-nas>
35. <http://www.idnes.cz>
36. http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=1&d_1=article&d_2=identita

37. http://www.insoma.cz/index.php?id=1&n=1&d_1=paper&d_2=2006_06a
38. <http://issuu.com/strediskasim/docs/kelarova-vyuziti-tance/5>
39. <http://www.mvcr.cz/clanek/casopisy-policista.aspx?q=Y2hudW09OA%3d%3d>
40. <http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=21034253&...>
41. http://www.pionyr.cz/index.php?page=inc&inc=html/rd_zakladni_cojepionyr.html
42. <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-725362.aspx>
43. <http://www.sokol-cos.cz/COS/sokol.nsf/pages/sport-pro-vsechny-8EEC>
44. <http://www.tabornici.cz/>
45. <http://www.verejnost.skaut.cz/skauting/co-je-vlastne-skauting/>
46. <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=30263>
47. <http://www.vyzkum-mladez.cz/registr.php>
48. <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1147633443.pdf>
49. <http://www.vyzkum-mladez.cz/zpravy/1157546063.pdf>
50. <http://zdravi.doktorka.cz/olovo-kriminalita-mladeze/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník pro zjišťování volnočasových aktivit a postojů studentů k alkoholu a mediálnímu násilí

Příloha č. 1

Dotazník pro zjišťování frekvence volnočasových aktivit a postojů studentů k alkoholu a mediálnímu násilí

Vážené studentky, vážení studenti,

obracím se na Vás se žádostí o pomoc při realizaci průzkumu prováděného za účelem zjištění frekvence některých volnočasových aktivit mládeže a jejich postojů k problematice alkoholu a mediálního násilí. Takto získané informace budou zpracovány a využity pro mou diplomovou práci na téma „Trávení volného času jako faktor kriminality mládeže“. Za tímto účelem si Vám dovoluji předložit dotazník, kterým oslovuji studenty středních škol s prosbou o jeho řádné vyplnění, což nezabere mnoho času. Dotazník je anonymní a garantuji, že získané údaje nebudou zneužity proti Vám. Výsledky budou statisticky zpracovány, proto přistupujte prosím k jeho vyplňování zodpovědně.

Každou otázku si prosím pozorně přečtete a křížkem označte tu odpověď, která nejvíce odpovídá skutečnosti, nebo se kterou se nejvíce ztotožňujete.

Děkuji Vám za spolupráci.

Pohlaví: muž
žena

Dosažený věk:

Jednotlivá písmena označují následující odpovědi:

A = denně nebo téměř denně

B = týdně asi 1x

C = měsíčně asi 1x

D = méně často

E = vůbec ne

1. Jak často se ve volném čase věnuješ níže uvedeným aktivitám?

Sledování TV, DVD, videa	A	B	C	D	E
Práce s počítačem (Internet, hry, programování)	A	B	C	D	E
Četba knih	A	B	C	D	E
Četba denního tisku, časopisů	A	B	C	D	E
Setkání s přáteli	A	B	C	D	E
Běžné domácí práce	A	B	C	D	E
Návštěva restaurací, kaváren, čajoven	A	B	C	D	E
Nicnedělání, nuda	A	B	C	D	E
Výlety do přírody	A	B	C	D	E
Aktivity v partě	A	B	C	D	E
Poslech hudby	A	B	C	D	E
Aktivní sport	A	B	C	D	E
Vzdělávání se mimo školu	A	B	C	D	E

2. Jak často sleduješ v televizi (myšleno i DVD a video) následující pořady?

Akční filmy	A	B	C	D	E
Zpravodajství, publicistické pořady	A	B	C	D	E
Sportovní pořady	A	B	C	D	E
Vzdělávací pořady	A	B	C	D	E
Zábavné pořady	A	B	C	D	E

3. Měla by se míra násilí prezentovaného v médiích snížit?

ANO

NE

4. Ovlivňuje násilí prezentované v médiích chování tvých vrstevníků?

ANO

NE

5. Ochutnal jsi někdy alkohol (pivo, víno, likér, destiláty)?

ANO

NE

6. Kolik Ti bylo asi let, když jsi ochutnal alkohol poprvé?

- Ještě jsem to nezkusil
- Nebylo mi ani 6 let
- Nebylo mi ani 9 let
- 9-12 let
- 13-15 let
- 16-18 let

7. Kdy jsi pil alkohol naposledy?

(Pokud jsi u otázky č. 5 odpověděl, že jsi alkohol ještě neochutnal, na otázky č. 7 a 8 už neodpovídej).

- Více než před rokem
- Během posledních 12 měsíců, ale ne minulý měsíc
- Minulý měsíc, ne však v posledních 7 dnech
- V posledních sedmi dnech
- Nikdy

8. Kolik sklenic piješ (pil jsi) průměrně za týden?

(1 sklenice = 1 pivo, 2dcl vína nebo 0,5dcl vícestupňového alkoholu)

- Jednu sklenici
- 2-3 sklenice
- 4-5 sklenic
- 6-10 sklenic
- 11-15 sklenic
- 16-25 sklenic
- Více než 25 sklenic